

ҚОСИМОВА ШАРОФАТ,
ЭЛБОЕВ ВАФО, ИМОМБЕРДИЕВА САЛОМАТ

ЗАБОНИ ДАВЛАТӢ (ТОҶИКИӢ)

КИТОБИ ДАРСӢ БАРОИ СИНФИ 8

Ҳайати мушовараи Вазорати маорифи
Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷоп тавсия кардааст

ДУШАНБЕ 2009

ББК 81.2 (2 тоҷик) Я72
К - 83

Шарофат Қосимова, Вафо Элбоев, Саломат Имомбердиева. Забони давлатӣ (тоҷикӣ). Китоби дарсӣ барои синфи 8. - Душанбе: ҶДММ «Бахт LTD», 2009. -160 саҳ.

№	Ному насаби хонанда	Синф	Соли таҳсил	Ҳолати китоб (баҳои китобдор)	
				Аввали соли хониш	Охири соли хониш
1					
2					
3					
4					
5					

ISBN 978-99947-716-8-4

© Шарофат Қосимова, Вафо Элбоев,
Саломат Имомбердиева, 2009

ДАРСИ ДОНИШ

Мамлакати мо, Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати соҳибистиқлол аст. Мо Парчам, Нишон ва Суруди миллии худро дорем.

ПАРЧАМИ ТОҶИКИСТОН

Ин Парчами Ҷумҳурии Тоҷикистон аст. Он се ранг: сурх, сафед ва сабз дорад.

1) Ранги сурх маънои муттаҳидӣ, яқпорчагии мардуми Тоҷикистонро дорад. Боз маънои онро ифода мекунад, ки тоҷикистониён зидди ҷанганд ва дӯстиро бо ҳамаи халқҳои ҷаҳон орзу доранд.

2) Ранги сафед рамзи пахтазор ва барфи қуллаҳои кӯҳхост.

3) Ранги сабз рамзи водӣҳои гулгулшукуфони диёрамон мебошад.

Рӯи хати сафед шумо тоҷи тиллоро мебинед. Се ситораи дар зеромада рамзи се вилояти таърихии Тоҷикистон: Хатлон, Зарафшон ва Бадахшон мебошад. Нӯги баланди мобайн рамзи муттаҳидии ин се вилоят аст. Болои тоҷ ҳафт ситора ҷойгир шудааст. Ба ақидаи мардуми мо рақами 7 бахт ва хуррамай меорад.

НИШОНИ ТОҶИКИСТОН

Нишони Тоҷикистон ҳам дар акси худ тоҷ дорад ва дар шӯълаҳои офтоб, ки аз пуштаҳои кӯҳ мебарояд, медурахшад. Кӯҳҳоро барф рӯйпӯш кардааст. Аз тарафи рост хӯшаҳои гандум, аз тарафи чап шохаҳои пахтаи шукуфта тоҷро гирд гирифтаанд. Пахта ва гандум бо матои серанга печонида шудааст. Дар поёни нишон китоб — рамзи илму донишу фарҳанги баланди тоҷикон тасвир ёфтааст.

СУРУДИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

Диёри арҷманди мо,
Ба бахти мо сари азизи ту баланд бод,
Саодати ту, давлати ту бегазанд бод.
Зи дурии замонаҳо расидаем,
Ба зери парчами ту саф кашидаем, кашидаем!

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Барои нангу номи мо,
Ту аз умеди рафтагони мо нишонай,
Ту баҳри ворисон ҷаҳони ҷовидонай,
Хазон намерасад ба навбаҳори ту,
Ки мазраи вафо бувад канори ту, канори ту!

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Ту модарӣ, ягонаӣ,
Бақои ту бувад бақои хонадони мо,
Мароми ту бувад мароми ҷисму ҷони мо,
Зи ту саодати абад насиби мост,
Ту ҳастиву ҳама ҷаҳон ҳабиби мост, ҳабиби мост!

Зинда бош, эй Ватан,
Тоҷикистони озоди ман!

Шеърӣ Гулназар Келдӣ

8 Ба саволҳо ҷавоби шифоҳӣ диҳед:

1. Чаро давродаври Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро хӯшаҳои гандуми расида ва пахтаи шукуфта печонидаанд?
2. Барои чӣ дар Нишони давлатӣ расми китоб тасвир ёфтааст?
3. Се рамзи Парчами Ҷумҳурии Тоҷикистонро маънидод намоед.
4. Дар банди охири Суруди миллии Тоҷикистон маънои мисраи «Ту модарӣ, ягонаӣ»-ро чӣ тавр мефаҳмед?

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
Рӯзи дониш истиқлолият Парчам Нишон Суруди миллий муттаҳидӣ дӯстӣ халқҳои ҷаҳон рамз пахтазор қуллаи кӯҳ водиҳо тоҷи тиллоӣ ҳафт ситора бахт ва хуррамӣ шӯлаҳои офтоб хӯшаи гандум гулгулшукуфой ақидаи мардум серанга	День знания независимость знамя герб гимн единство дружба народы мира символ хлопковые поля вершина горы долины золотая корона семь звезд счастье и радость солнечные лучи пшеничный колос процветание мнение народа трёхцветный	Билимлар куни мустақиллик байроқ герб миллий мадҳия (гимн) бирлик дӯстлик жаҳон халқлари рамз пахтазор тоғ чўққиси водийлар олтин тож етти юлдуз бахт ва шодлик қуёш нурлари буғдой бошоғи гуллаб-яшнаш халқ ақидаси уч рангли

ДАРСИ ЯКУМ ТАКРОРИ ТАРКИБИ КАЛИМА

Сӯҳбат

- Ба хотир оред, ки калимаҳо чӣ тавр сохта мешаванд?
- Бо мисол решаи калимаро муайян намоед.
- Префикс (пешванд) дар куҷо навишта мешавад?
- Суффикс (пасванд) пас аз кадом ҳиссаи калима меояд?

Машқи 1. Калимаҳои додашударо ба нақшаи зер дуруст нависед:
ҳамсинф, боодобона, даромадгоҳ, ҳамгап, нахондаам, бозӣ, нарафт.

Префикс	реша	Суффикс	бандак
намуна: дар-	-омад-	-гоҳ	-----

Дар хотир доред:

Дар забони тоҷикӣ калимаҳое, ки аз як реша ба воситаи суффиксу префикс сохта шудаанд, калимаҳои ҳамреша номида мешаванд.

Гул - гулдон, гулдор, гулистон, гуландом...

Машқи 2. Бо калимаҳои зерин калимаҳои ҳамреша тартиб диҳед:

боғ -

даст -

одоб -

кор -

Намуна: кор - коргар, коргоҳ, корӣ.

Кори мустақилона:

Аз ин як байт шӯъри Лоик Шералӣ калимаҳои ишорашударо навишта, таркиби онҳоро гӯед.

Ману ту ҷуфти ҳамдардему хамдил.

Ману ту ҷуфти ҳампарвозу хамбол.

ОЁ МЕДОНЕД, КИ КАЛИМАИ «МИҚНОТИС» ЧӢ МАЪНО ДОРАД?

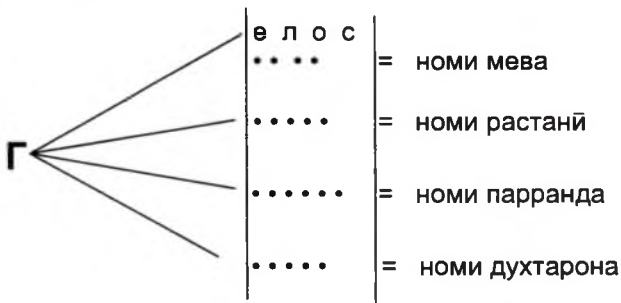
Дар замонҳои хеле қадим, дар Юнон Миқнотис ном гуломе будааст. Ӯ даҳмарда (чӯпон) буда, гӯсфандонро дар кӯҳсор мечаронидааст. Рӯзе мӯзаи ӯ ба санге часпида мондааст. Чӯпон чанде зӯр зада, мӯзаашро аз санг кандааст. Чӯпон дар ҳайрат монда, чарми мӯзаашро ба он санг задааст, санг онро накашидааст. Пас, нӯги чӯбдастаашро, ки оҳан дошт, ба санг расонидааст. Нӯги чӯбдаста ба санг часпидааст. Чӯпон каме аз он санг шикаста, ба хонааш овардааст. Ҳамдиёрони ӯ муайян мекунамд, ки он санг «оҳанрабо» доштааст. Бо ҳамин аз он замонҳо оҳанраборо ба номи чӯпон Миқнотис (магнит) ном гузоштаанд.

§ Савол ва супориш:

1. Чӯпонбача дар куҷо мегашт?
2. Бо ӯ чӣ ҳодиса рӯй дод?
3. Маънои «Миқнотис» чӣ будааст?
4. Калимаҳои ишорашударо нависед, таркиби онҳоро шарҳ диҳед.

БОЗИИ «КАЛИМАСОЗӢ»

Ҳарфҳои дуруст гузошта, ба ҷои нуқтаҳои калимаҳои мувофиқро пайдо кунед.

МУАММО

– Бачаҳо, гӯед, ки чаро сайёд як чашмашро пӯшида, нишон мегирад?

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбеки
таркиби калима реша ҳамсинф нарафт калимаҳои ҳамреша ҷӯпон ҷӯбдаст ҳамсадо ғалладона	состав слова корень одноклассник не пошёл однокоренные слова пастух палка, посох согласные зерновые	сӯз таркиби ӯзак синфдош бормади ӯзақдош сӯзлар ҷӯпон таёқ ундош донли ӯсимликлар ӯсимликлар овчи нишонга олади, мӯлжаллайди
сайёд нишон мегирад	охотник прицеливается	

ДАРСИ 2 ТОБИСТОНИ МАН

Сӯҳбат

– Хонандагони меҳрубон! Соли таҳсили нав ҳам фаро расид. Се моҳи тобистон шумо дар ҳар ҷо истироҳат кардед.

Кӣ ба мо дар бораи истироҳати тобистонаи худ нақл мекунад?

Нигора:

– Ман дар таътили тобистона ду моҳ дар хонаи модаркалонам будам. Он ҷо, дар ҷануби кӯҳҳои Ҳисор, мавзеи зебоманзари Кондара воқеъ аст. Оби дарёи Кондара ба дарёи Варзоб мерезад. Дар нишебиҳои ҷанубии дара кабкҳои кӯҳӣ лона мегузоранд. Он ҷо чормағзор аст. Табиати онҷоро то набинӣ, тасвир кардан душвор аст. Ман ҳар сол он ҷо истироҳат кардан меҷоҳам.

– Бале, Тоҷикистон ҷойҳои хушманзараи бисёр дорад. Кайӣ, боз кӣ дар бораи таътили тобистонаи худ нақл мекунад?

§ Сӯпориш:

Аз нақли Нигора таркиби калимаҳои: модаркалонам, Кондара, кӯҳӣ, мегузоранд - ро шарҳ диҳед.

Намуна: модар + калон – реша

- ам – бандак аст

Машки 3. Матнро ифоданок хонед. (Кишвари худро омӯз)

МОНАНДӢ

Дар наздикии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон кӯҳи Тяньшан ва нуқтаи баландтарини он бо номи Хон-Тенгрий ҷойгир шудааст.

Соли 1863 кӯҳнавард Мөрубаҳер дар он ҷо кӯлеро кашф намудааст, ки ба он номи ӯ гузошта шудааст. Ин кӯл ба Арктика монандӣ дорад. Дар он яхпораҳо шино мекунанд. Он яхпораҳо дар қаъри кӯл пайдо шуда, пас босуръат ба боло мебароянду дар рӯи об шино мекунанд.

Ин ҳолат ҳангоми баҳор дар кӯли Сарез, ки дар Помир воқеъ аст, мушоҳида карда мешавад.

Мо боифтихор изҳор менамоем, ки ин мавзеоҳо аз Арктика камӣ надоранд?

(Ахбори телевизион)

§ Супориш:

1. Аз матн калимаҳои ишоратшударо навишта, таркиби онҳоро шарҳ диҳед.
2. Ҷумлаи охирро тарҷума кунед.

МУАММО

– Чаро хурӯс як пояшро бардошта меистад?

Машки 4. Ҷавоби чистонҳоро ёбед.

1. Чун холи ҳинду намуд,
Аломатҳоро афзуд?
2. Дар бағали як оча
Ҳазору якто бача?

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
фаро расид	наступил	вақти келди, бошланди
модаркалон	бабушка	буви
мавзео	местность	жой, ӯрин
нишебиҳо	склоны	қиялиқлар

кабқҳои кӯҳӣ хушманзара	горные куропатки живописный	тоғ каклиги хушманзара, манзарали жой нима фарқи бор?
ҷӣ фарқ дорад? кӯҳнавард яхпора қаъри кӯл аломатҳо афзуд бағали оча	в чём разница? альпинист льдина дно озера знаки увеличился объятие матери	алпинист муз парчаси кӯлнинг туби белгилар купайди она қучоги, она бағри

ДАРСИ 3 **КОР БО МАТН**

Машқи 5. Матро ифоданок хонед.

«Таърихро хотираи инсон меноманд», – гуфтааст Президенти давлати мо Эмомалӣ Раҳмон. Ҳар кас таърихро надонад, аз гузаштагони худ хабаре ёфта наметавонад. Бузургон меғоянд, ки бояд мо «ҳафт пушт»-и худро (яъне, гузаштагони худро) донем. Ин саодати худшиносии халқи тоҷик аст. Мардуми тоҷик ориёӣ аст. Таърихи кӯҳан дорад.

Биёед, ба таърих нигарем. Аз таърих маълум аст, ки ватани ориёӣҳо, паҳновар буд. Ориёӣҳо дар соҳилҳои дарёи Окс (Вахши ҳозира) ва дарёи Сир зиндагӣ мекардаанд.

Маънои калимаи *ориё* (*ориён*) шараф, озодӣ, сулҳу вафоро дорад. Оташу нур, офтоб барои ориёӣҳо муқаддас ҳисоб мешуд. Замину осмонро монанди падару модар муқаддас медонистанд.

Ориёӣҳо шахрҳои бузург бунёд намуда, онҳоро Бохтариён, Суғдиён, Саккоиён номгузорӣ намудаанд. Қаҳрамонони номдор доштанд. Қаҳрамониҳои Шерак ва малика Зарира беҳамтост. Китоби бузурги «Авасто»-и ориёӣҳо асари қадимтарини ҷаҳон аст.

§ Ба саволҳо ҷавоб диҳед:

1. Донистани таърих ҷӣ зарурат дорад?
2. Гузаштагони қадими тоҷикон ҷӣ ном доштанд?
3. Ориёӣҳо кадом шахрҳои қадимиро бунёд кардаанд?
4. «Авасто» ҷӣ гуна китоб аст?
5. Маънои калимаи «ориёӣ» -ро гӯед.

8 Сўпориш:

1. Аз луғат маънии калимаҳои *шараф, озодӣ, сулҳ, вафоро* ёфта нависед.

СУРУДИ ВАТАН

Ватан, Ватан, сиришти ман,
Бақову сарнавишти ман,
Замини Зардуҳишти ман,
Биҳишти ман, биҳишти ман.

Муҳаббати ту ранг-ранг,
Шукуфта рӯи санги ту
Саду ҳазор орзу,
Саду ҳазор ранги ту.

Диёри шеърӯ ёсуман,
Навои ту навиди ман.
Зи чашми аввали Худо,
Расидай ба ман, Ватан.

Ватан, Ватан, сиришти ман,
Биҳишти ман, биҳишти ман.
Сарам фидои номи ту,
Ки ҳастӣ сарнавишти ман.

Диёри лолаҳези ман,
Баҳори мушкбези ман.
Чу ҷони ман азизи ман,
Ватан, Ватан, Ватан, Ватан!

Камол Насрулло

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
ифоданок хондан	выразительно прочитать	ифодали ўқиш
хотираи инсон худшиносӣ	память человека самосознание	инсон хотираси ўзлигини англаш
таърихи куҳан паҳновар	древняя история просторный	қадимги тарих кенг

нур муқаддас сиришти ман	свет, луч священный моё начало, основа	нур, ёруғлик муқаддас ҳаётимнинг бошла- ниши
сарнавишти ман	моя судьба	тақдирим, менинг тақдирим
биҳишти ман муҳаббати ту орзу навои ту навид диёри лолаҳез баҳори мушкбез ватан	мой рай твоя любовь мечта твоя мелодия новость край тюльпанов приятная весна родина	менинг жаннатим сенинг муҳаббатинг орзу, ҳавас сенинг овозинг янгиликлар лолазорлар ўлкаси ёқимли баҳор ватан

ДАРСИ 4 ДИКТАНТ

ДАРСИ 5 ФЕЪЛҲОИ БЕВОСИТА ВА БАВОСИТА

Машқи 6. Матни ду сутунро бодикқат хонед ва муқоиса намоед. Кӣ амалро иҷро кардааст?

1. Хонаро рӯфтам. (Подмела комнату. Уйни супурдим)	1. Хонаро рӯбондам. (Комнату заставила подмести. Уйни супуртирдим)
2. Хӯрокро хӯрдям. (Съел еду. Овқатни едим)	2. Хӯрокро хӯрондам. (Выкормила. Овқатни едирдим)

❖ **Дар хотир доред:**

а) **Амале, ки бевосита аз тарафи худи иҷрокунанда ба миён меояд, феъли бевосита номида мешавад:** хонд, хӯрд, рӯфт, гирифт, шуст.

б) **Амале, ки ба воситаи шахси дигар иҷро мешавад феъли бавосита номида мешавад:** хононд, хӯронд, рӯбонд, гиронд, шӯёнид.

Машки 7. Бо калимаҳои зерин ҷумлаҳо тартиб диҳед, ки феъли бевосита ва бавосита дошта бошанд.

рафт, гуфт, шунид, гирифт

Намуна: Ин хабарро аз радио шунидам. Ин хабарро аз радио шунавонданд.

Машки 8. Матнро ифоданок хонед.

САБЗӢ

Оё медонед, ки сабзӣ рустании хеле қадима буда, аз он арабҳо, форсҳо, юнониҳо ва румиҳои қадим истифода мебарданд.

Дар Осиёи Миёна сабзӣ аз асри XIV чун маводи ғизоӣ парвариш карда мешавад. То ҳоло қариб 60 намуди сабзӣ парвариш карда мешавад.

Дар таркиби сабзӣ моддаҳои биологӣ зиёд буда, 7 намуди витаминҳоро дорост.

Сабзиро барои муолиҷаи беморон низ истифода мебаранд. Абӯалӣ ибни Сино дар китоби «Алқонун» менависад, ки: - «Мураббон сабзигӣ дарди гурдaro сабук карда, дарди сутунмӯҳрaro дафъ карда, ба миён қувват медихад.»

Собир Абдуллоҳ

8 Супориш:

1. Сарсатри якумро тарҷума кунед.
2. Феълҳои, ки ишорат шудаанд, бевосита ё бавоситаанд? Чаро?

Машки 9. Чистонро аз ёд кунед.

Меравад, меравад ба қафояш нигоҳ намекунад.

8 Супориш:

Бо истифода аз калимаҳои **китоб**, **хӯрок** ва **либос** ҷумла тартиб диҳед, ки феълҳои бавосита ва бевосита дошта бошанд.

Намуна: Китобро хондам. Китобро хонондам.

Машки 10. Ба ҷойҳои ҳолӣ калимаҳои мувофиқ гузошта машқҳоро иҷро кунед.

1. Анӯшервон аспро аз деҳа гузашт.

2. Муаллима саҳни мактабро бо ёри хонандагон
3. Акмал аз замин бурро
4. Модарам дар болои бухорӣ (печка) обро

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
бевосита	непосредственный	воситасиз
бавосита	косвенное (ый)...	воситали
амал	действие	ҳаракат
ичроқунанда	исполнитель	бажарувчи
хонд	читал (читать)	ӯқиди
хӯрд	ел (есть)	еди
рӯфт	подметал (подметать)	супурди
гирифт	взял (взять)	олди
бурд	унёс (унести)	олиб борди, олиб кетди
хононд	заставил читать	ӯқитди
рубонд	попросил подметать	супуртирди
рафт	уехал, ушёл (уехать, уйти)	кетди
гуфт	сказал (сказать)	айтди
шунид	слышал	эшитди
дид	увидел (видеть)	кўрди, кўзи тушди
сабзӣ	морковь	сабзи
рустанӣ	растение	ўсимлик
меваи ғизоӣ	питательный фрукт	тўйимли мева
муолиҷа	лечение	даволамоқ, даволаниш, табобат
сутунмўҳра	позвоночник	умуртқа поғонаси
деҳа	село	қишлоқ
асп	лошадь	от (ҳайвон)
саҳни мактаб	территория школы	мактаб ҳовлиси
бӯр	мел	бӯр
бухорӣ	печка	печка

ДАРСИ 6

КОР БО МАТН

22 - ЮМИ СЕНТЯБР - РҶЗИ РҶДАКӢ

Бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, барои абадӣ гардонидани номи шоир ҳар сол 22-юми сентябр Рӯзи Рӯдакӣ қашн гирифта мешавад.

Дар ин рӯз дар мактабу донишгоҳҳо, муассисаю корхонаҳо конфонсу маҳфилҳои рӯдакиҳои баргузор мегардад. Озмунҳои гуногуни фанӣ гузаронида мешавад. Биёед, мо низ порчаҳоро аз ашъори шоир қироат намоем.

ДАР БОРАИ ДОНИШ

Дониш андар дил чароғи равшан аст,
В-аз ҳама бад бар тани ту ҷавшан аст.

Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ

8 Савол ва супориш:

1. Бо кадом роҳҳо донишро ба даст меоранд?
2. Калимаи *дониш* чӣ маънӣ дорад?
3. Маънои байтро ба наср баргардонед.

ДАР БОРАИ МАРДӢ

Гар бар сари нафси худ амирӣ, мардӣ,
Бар кӯру кар ар нукта нагирӣ, мардӣ.
Мардӣ набувад фитодаро пой задан,
Гар дасти фитодае бигирӣ, мардӣ.

Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ

§ Савол ва супориш:

1. Шеърро ифоданок хонед.
2. Бигӯед, ки дар ин шеър сухан дар бораи чӣ меравад?
3. Ба хотир биёред, ки шумо боре ба касе кӯмак кардаед?
4. Мазмуни ин шеърро ба наср нависед.
5. Вобаста ба мазмуни ин шеър сӯҳбате тартиб диҳед.

Оё медонед, ки соли 2008 Соли Рӯдакӣ эълон карда шудааст. Он бо қарори ЮНЕСКО тасдиқ гардидааст.

§ Супориш:

Шеъри шоири асрҳои XI-XII Рашидии Самарқандиро дар васфи Рӯдакӣ аз ёд намоед. Маънои онро шарҳ диҳед.

Гар сарӣ ёбад ба олам кас ба некушоирӣ,
Рӯдакиро бар сари он шоирон зебад сарӣ.
Шеъри ӯро баршумурдам сездар раҳ сад ҳазор,
Ҳам фузун ояд, агар, чунон ки бояд бишмарӣ.

§ Супориш:

Шеърҳоро ифоданок хонед ва маънояшонро гӯед:

Ҳеҷ шодӣ нест андар ин ҷаҳон,
Бартар аз дидори рӯи дӯстон.
Ҳеҷ талхӣ нест бар дил талхтар,
Аз фироқи дӯстони пурҳунар.

* * *

Ҳеҷ ганҷе нест аз фарҳанг беҳ,
То тавонӣ рӯй бар ин ганҷ неҳ.

Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
ҷашн абадӣ гардондан	торжество, праздник увековечить	тантана, байрам абидийлаштирмақ

ашъори шоир кироат намудан фароз бениёз мардумони бихрад	стихи поэта читать высота не уведомлён грамотные люди	шоир шеърлари ӯқимоқ баландлик муҳтож эмас билимли, илмли одамлар қадрламоқ мардлик, довураклик тақдирланган шоир арзанда, мансабига лойиқ ҳисобладим кўп, мўл ҳисобламоқ кўпаймоқ шодлик, хурсандлик дўстлар аччиқлик, ғам, андуҳ айрилиқ ҳунарманд ганж, бойлик маданият
гиромӣ доштан мардӣ некӯшоирӣ зебад сарӣ	уважати мужество благородный (поэт) главенствовать	
баршумурдам фузун бишмарӣ фузун ояд шодӣ дӯстон талхӣ фироқ пурҳунар ганҷ фарҳанг	считал многочисленный считать увеличиться радость друзья горечь, боль, обида разлука мастер клад, сокровище знание, мудрость, культура	

ДАРСИ 7

ФЕЪЛИ МОНДА

❖ Дар хотир доред:

Феъли монда амалеро мефаҳмонад, ки таъсири он ба предмете (касе ё чизе) (субъекти) дигар намегузарад.

Мисол: Шиша шикаст. (Стекло сломалось. Шиша синди.)

Уқоб парвоз кард. (Орёл улетел. Бургут учди.)

Бача тохта омад.

(Яъне ҳаракат, ҳолат бо худааш монд, ба ашёи дигар нагузашт).

Машки 11. Бо феълҳои зерин ибора ва ё ҷумла тартиб диҳед:
гузашт, рафт, шуст, давид.

Машқи 12. Матро ифоданок хонед.

САФАРИ МОЗАНДАРОН

Ба пойтахт аз ҳар сӯ лашкар гирд омад. Ковус лашкарашро ба Тӯс фиристод. Дар бомдод шоҳ ва лашкар сӯи Мозандарон ҳаракат карданд.

Наздикии саҳар садои таблаку карнайҳо урдуро аз хоби роҳат бедор кард.

Шоҳ паҳлавон Гевро фармуд, ки аз лашкар ду ҳазор ҷанговарро ҷудо карда, ба ҳучум барад.

Аз китоби «Достонҳои Шоҳнома»

§ Супориш:

Феълҳои ишоратшударо аз ҷиҳати сохт шарҳ диҳед.

Мӯколама

– Далерҷон, ҳар сол ҳафтаи якуми моҳи октябр кадом идро қайд мекунем?

– Иди омӯзгоронро.

– Биёед, дар васфи муаллим шеър мехонем.

Ҷомаҳо аз ақлу дониш бар тани дил дӯхтӣ,
Шамъи илму маърифат бар ҷони мо андӯхтӣ.
Хидмати хуби Ватанро баҳри мо омӯхтӣ,
Чун мураббии фидой сохтию сӯхтӣ.
К-ин қадар миннатпазиру неқ ғамхорам туро,
Оҳ муаллим, ҷон муаллим, ҳамдаму ёрам туро.

Сӯҳбат

Зебуннисо

– Таняҷон, пагоҳ Иди омӯзгорон аст. Ту ба муаллима табрикнома навишти?

– Таня, биё як шеърро дукаса аз ёд намоем ва пагоҳ дар ҷамъомади пагоҳирузӣ мехонем.

Таня

– Албатта, навиштам. Расми гулро худам кашидам, ки хеле зебо баромад.

– Ман розӣ, шеърро интиҳоб намо.

Зебуннисо - Шеър дар васфи муаллим

Баланд аст аз фалак шони муаллим,
Бувад қонбахши мо қони муаллим.
Набошад неъмате дар ҳар ду дунё,
Ҳалол аз пораи нони муаллим.
Кучо ояндаи рӯшан тавон дид,
Набошад нури чашмони муаллим?
Каму беши қаҳонро рост кардан,
Тавон танҳо ба мизони муаллим.
Бидон инро, ки виҷдони ҳама халқ,
Бувад аз рӯи виҷдони муаллим.
Бидон парвозгоҳи миллати мо,
Бувад дар рӯи дастони муаллим!

Камол Насрулло

ШАРҲИ ЛУФАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
феъли монда	непереходной глагол	ўтимсиз феъл
таъсир	влияние	таъсир
шиша	стекло	шиша
шикаст	разбился	синди
уқоб	орёл	бургут
шуст (шустан)	мыл, мыть	ювди, ювмоқ
сафар	поездка	сафар, сафарга
		чиқмоқ
ҳар сӯ	повсюду, везде	ҳар ерда, ҳар жойда
гирд омад	собирался	тўпланди
бомдод	раннее утро	сахар вақти
садо	звук	овоз, товуш
таблак	барабан	ноғора
урду	лагерь, войско	ҳарбий бўлим
ҳучум	нападение	ҳужум қилмоқ
пос медорам	уважаю	ҳурмат қиламан
муттасил	постоянно	ҳамиша, ҳамма вақт
ҳурмати беинтиҳо	бесконечное уважение	чексиз ҳурмат
ҳамдам	товарищ	ўртоқ, дўст
шаън (шон)	достоинство	шон, шараф
фалак	небо	осмон, фалак
ҳалол	чистая	тоза, ҳалол
мизон	весы	тарози
виҷдон	совесть	виҷдон

ДАРСИ 8

ФЕЪЛИ ГУЗАРАНДА

❖ Дар хотир доред:

Феъли гузаранда амалеро мефаҳмонад, ки таъсири он ба касе ва ё чизе мегузарад.

Назира хонаро рӯфт. (Назира подмела комнату. Назира уйни супурди.)

(- амал аз мубтадо - «Назира» ба «хона» - пуркунанда гузашт).

Бисёртар ба саволҳои чӣ? киро? чиро? ҷавоб мешавад.

Машқи 13. Дар як сутун феълҳои монда ва дар сутуни дигар феълҳои гузарандаро нависед.

Дам гирифтани, пешвоз гирифтани, ханда кардани, тоза кардани, кор кардани, тақрор кардани, ҳайрон шудани, вайрон кардани.

Намуна: ҳайрон шудан

пешвоз гирифтани

РАСМУ ОИНҲОИ ХАЛҚИ

Азбаски халқи тоҷик умре бо замин, бо хок ва об машғул аст, расму оинҳои зиёде марбут ба замин ва киштукор дорад.

Қаҳрамони онҳо бобои деҳқон аст. Оинҳои онро муайян мекунем. Рӯзи кишт, рӯзи дарав, рӯзи хирманкӯби, рӯзи ҳосилгундорӣ (Ҷашни Меҳргон) ва ғайраҳо.

Вобаста ба фасли сол, ки он чӣ гуна меояд (гарм ва ё сард, дер ё зуд, барвақт ё бевақт) бобои деҳқон дар ташвиш аст. Ў ҳар субҳ ба осмон назар мекунад, обу ҳаворо аз назар мегузаронад.

Кор бо матн:

1. Расму оинҳои марбут ба замин ва киштукори халқи тоҷик кадомҳоянд?
2. Қаҳрамони замин кист?
3. Оинҳои бобои деҳқон кадом аст?
4. Барои чӣ бобои деҳқон доимо дар ташвиш мебошад?
5. Чаро ў ҳар субҳ ба осмон назар меандозад?

Машқи 14. Пандро хонда, намуди феълҳоро муайян кунед.

Дӯст машмор он, ки дар неъмат занад
Лофи ёриву бародархондагӣ.
Дӯст он бошад, ки гирад дасти дӯст
Дар парешонҳоливу дармондагӣ.

Саъдии Шерозӣ

Машқи 15. Ҷавоби чистонро ёбед!

Суратгари бедафтар,
Беқаламу суратгар?

Машқи 16. Ҷумлаҳоро нависед. Ба зери исмҳо як хат ва феълҳо ду хат кашед.

1. Дар баҳорон дарахтон гул карданд.
2. Тракторчӣ замин меронад.
3. Подабон подаро ба саҳро бурд.
4. Меҳмононро пешвоз гирифт.

Машқи 17. Аз рӯйи расми зерин 3-4 ҷумла нависед. Тарҷума кунед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
амал	действие	ҳаракат
мегузарад	пройдёт	ӯтади
мубтадо	подлежащее	эга
хабар	сказуемое	кесим
пешниҳодҳо	предложение	тавсиялар
сутун	столб, колонна	устун, қатор
дам гирифтан	отдыхать	дам олиш
пешвоз гирифтан	встречать	кутиб олиш
ханда кардан	смеяться	кулмоқ
тоза кардан	чистить	тозалаш
кор кардан	работать	ишлаш
такрор кардан	повторять	такрорлаш
ҳайрон шудан	удивляться	ҳайрон бўлиш
вайрон кардан	разрушать	бузиш
ҳосилгундорӣ	сбор урожая	ҳосилни йиғиш
дӯст машмор	не считай другом	дӯст ҳисоблама
неъмат занад	не благодееяние	қадрига етмаслик
парешонхӯлӣ	огорчённый	хаёли паришон, паришонхотир
дармондагӣ	затруднительное положение	қийинчиликда, қийин аҳволда қолиш

ДАРСИ 9 ШАКЛИ НАКЛИИ ФЕЪЛ

❖ Дар хотир доред:

Шакли наклии феъл дар забони гуфтугӯӣ, забони адабӣ, дар назму наср серистеъмол аст. Он аз асоси замони гузаштаи феъл бо суффикси -а ва бандакҳои феълӣ (-ам, -ӣ, -аст; -ем, -ед, -анд) сохта мешавад: хондаам, хондай, хондааст; хондаем, хондаед, хондаанд.

Мисолҳо:

Ман хона сохтаам.

Ту хона сохтаӣ.

Ӯ хона сохтааст.

Мо хона сохтаем.

Шумо хона сохтаед.

Онҳо хона сохтаанд.

Машки 18. Матнро нависед, дар зери феълҳо ду хати рост кашед.

ОДОБИ СУХАН

Агар пурсанд, ки одоби фозилон дар сухан чанд аст, бигӯй, ки ҳашт.

Аввал, он ки то сухан напурсанд, нагӯянд.

Дуюм, дар вақти сухан гуфтан овоз баланд накунад.

Сеюм, ба чапу рост нанигаранд.

Чаҳорум, ғазабомез ва киноят нагӯянд.

Панҷум, дар рӯи шунаванда наҷаҳанд ва сухан саҳт нагӯянд.

Шашум, то фикр накунад, сухан нагӯянд, то пушаймон нашаванд.

Ҳафтум, дар миёни сухани мардум сухан дарнаёваранд ва сухани гӯяндаро набуранд.

Ҳаштум, бисёр нагӯянд, ки бисёр гуфтан нишонаи камақлист, чунонки гуфтаанд:

Кам гӯю андаке гӯй, чун дур,

То 3-андаки ту ҷаҳон шавад пур.

Хусайн Воизи Кошифӣ

§ Супориш:

Ибораҳои «дар рӯи шунаванда наҷаҳанд» ва «сухани гӯяндаро набуранд»-ро чӣ тавр мефаҳмед, нақл кунед.

Машки 19. Тасрифи феълҳои *омад* ва *шунидро* навишта, бандакҳои онҳоро нишон диҳед.

танҳо

ҷамъ

омадаам

омадаем

омадай

омадаед

омадааст

омадаанд

шунидаам

шунидаем

шунидай

шунидаед

шунидааст

шунидаанд

§ Супориш:

Феъли «хонд»-ро тасриф намоед.

Машки 20. Тезёбакҳоро фикр кунеду ёбед!

1. Кадом растанӣ суруд меҳонад? (най)
2. Кадом ду ҳайвони хонагӣ маззаи ширин дорад? (харбуза)
3. Кадом дарахт 100 садонк дорад? (сада)

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
шакли нақлӣ	форма расказа	ҳикоя шаклида
гуфтугӯй	разговорный	сӯзлашув
адабӣ	литературный	адабий
назм	поэзия	поэзия, шеър, назм
наср	проза	наср, проза
шунид	слышал	эшитди
танид	ткал	тӯқиди
кашид	тянул	тортди
напурсанд	не спрашивают	сӯрамаса
нагӯянд	не сказать	айтмасин
чапу рост	левый и правый	чап, унг
бисёр мағӯ	много не говори	кӯп сӯзлама, кӯп гапирма
растанӣ	растение	ӯсимлик
ҳайвон	животное	ҳайвон
харбуза	дыня	қовун
начаҳанд	непригают	сакрамасин
набуранд	нережать	кесмасин

ДАРСИ 10
ДИКТАНТ

ДАРСИ 11

СОХТИ ФЕЪЛ

ФЕЪЛҲОИ СОДДА ВА СОХТА

Муқоиса намоед:

хон, хонд, бихон
соз, сохт, бисоз
медид
истод, шунид

хондан, баромад, бархост,
бозгашт, бозсозӣ
бозистодан, шунидан

Намуна: Китобро хон. Читай книгу. Китобни ўқи.
Китоб хондан аҳамият дорад. Читать книгу полезно.
Китоб ўқиш фойдали.

❖ Дар хотир доред:

Феълҳое, ки аз як реша (асос) иборатанд, феълҳои содда ва ё феъли аслӣ номида мешаванд: *гир, рав, бар.*

Баъзан феълҳои содда ба ҳуд бандаҳои шахсӣ ва преффикси (пешванди) ме-, би- қабул мекунанд: мебурд, бидид, мерақид.

Феълҳое, ки аз реша (асоси феълӣ) ва преффиксу (пешванду) суффиксҳо (пасвандҳо) сохта мешаванд, феъли сохта номида мешаванд.

Мисол: хонондан, баркашидан, бозгашт, баркашид, дармонд, вогузошт, фӯромад.

Машқи 21. Матнро хонед. Феълҳои соддаву сохтаро ба сутунҳои алоҳида ба дафтар нависед.

ВАТАН -- МОДАР

Ватан ва модар ҳаммаъно ва ҳамрадиқанд. Он тавр, ки инсон як модар дорад, ҳамин тавр як Ватан дорад. Ба қадри модар расидан маънои онро дорад, ки ба қадри Ватан бирасем. Ва агар модарро хор нигоҳ дорем, ин чунин маъно дорад, ки Ватанро хор кардаем.

Ватан он ҷост, ки хуни ноф мерезад, яъне таваллуд мешавӣ, нашъунамо меёбӣ. Ватан он ҷост, ки бо ҳамроҳи халку миллат ва дар

ҳалқаи онҳо ба камол мераси, ҳунар меомӯзи ва дар пайи озодию ободии он мекуши.

Шоир Лоиқ Шерали фармудааст:

Замину осмон,
Хуршеду маҳ
Модар -- Ватан
аз он азиастанд,
ки беҳамтою яктоянд.

Намуна:

дорад

...

бирасем

...

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
сохти феъл	структура глагола	феълнинг тузилиши
содда	простой	содда
сохта	сложный	ясама
муқоиса намоед	сравните	таққосланг, қиёсланг
хон	читай	ӯқи
хонд	читал	ӯқиди
соз	строй	қур
сохт	строил	қурди
медид	смотрел	қўрарди
хондан	читать	ӯқиш
баромад	выход, выходил	чикди
бархест	встал	турди
баргашт	возвращался	қайтди
гир	возьми	ол
бар	отнеси (что-нибудь)	олиб бор
рав	иди	кет
бидид	видел	қўрди
мебурд	унесёт	олиб борарди
хонондан	обучать	ӯқитиш
баркашид	взвешивал	ўлчади, тортди
воғузошт	оставил	зиммасига юклади
фуромад	спускался	тушди
дорем	имеем	бор, эга бўлмоқ
дорад	имеет	бор

ДАРСИ 12

КОР БО МАТН ОИД БА ФЕЪЛИ ТАРКИБӢ

Машки 22.

ШИНОСОӢ БО ДАРӢЧАӢОИ ҚАРАТОҒ ВА ШИРКЕНТ

Аз ҳудуди ноҳияи Турсунзода ду дарӢи на чандон калон, вале аҳамияти иқтисодидошта ҷорӣ мешаванд.

Яке дарӢи Қаратоғ аз нишебиҳои ҷанубии қаторкӯҳҳои Ҳисор аз қуллаи Шӯро, ки аз сатҳи баҳр 4 ҳазору 400 метр баландӣ дорад, сар шуда, дарозии он 99 километр буда, майдони обгириаш 648 километр ва сатҳи умумии ҳавзаи он 2430 километр аст. Оби он софу зулол буда, аз пиряхҳо ғизо мегирад.

ДарӢи дигар Ширкент шоҳоби дарӢи Сурхон буда, аз тарафи вилояти СурхондарӢи Ҷумҳурии Ёзбекистон ҷорӣ мешавад. Майдони обгириаш 550 км, баландии миёнааш 277 км. Он оби худро ба дарӢи Қаратоғ рехта, 57 км роҳро тай мекунад.

Ин дарӢҳо барои обӢрии боғу заминҳои корӣ аҳамияти бузург доранд.

(Аз рӯзнома)

8 Савол ва сӯпориш:

1. ДарӢи Қаратоғ аз кучо ҷорӣ мешавад?
2. ДарӢи Ширкент шоҳоби кадом дарӢ аст?
3. Кадом дарӢҳои дигари Тоҷикистонро медонед?
4. ДарӢ дар ҳаёти инсон чӣ нақш доад?
5. Оби дарӢҳоро дар кучо истифода мебаранд?

¶ Дар хотир доред:

Феълҳои таркибӣ аз феълҳои ҳол (хонда, рафта) ва ҳиссаҳои дигари нутқ бо феълҳои ёридиҳандаи шудан, кардан ва ғ. сохта мешаванд.

Мисол: омада истодааст - идёт - келяпти
хонда истодааст - читаёт - ўқияпти
ичро кардан - выполнять - бажариш
пур кардан - наполнять - тўлдириш

РОҶИ НАВИ КҮЛИ САРЕЗ

Хуб шуд, ки дар ибтидои асри XXI бо кумаки Вазорати нақлиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сӯи деҳаҳои Рошову Савноб, ҷониби кӯли Сарез роҳ сохта истодаанд.

Бунёди ин роҳ арзиши бузург дорад. Дигар зарурияти бо роҳи тӯлонии Помири Шарқӣ, ба воситаи Мурғоб ба деҳаҳои Рошову Гурдара ва Савноб рафтани мардум намемонад. Ин иқдоми неки Сарвари давлати Тоҷикистон мебошад.

Ҷафтанонаи «Нақлиёт»

8 Савол ва супориш:

1. Кӯли Сарез дар куҷо ҷойгир аст? .
2. Кадом кӯлҳои Тоҷикистонро медонед?
3. Ноҳияи Мурғоб дар куҷо ҷойгир аст?
4. Роҳҳо дар пешрафти иқтисодиёт чӣ нақш доранд?

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
феълҳои таркибӣ	составные глаголы	ясама феъллар
ҳудуд	предел, граница	чегара
на чандон	не очень, несколько	унчалик
вале	но	лекин, аммо, бироқ
нишебиҳо	склон горы	қияликлар
майдони обгириаш	площадь водоёма	сув майдони
сатҳи умумӣ	общая площадь	умумий майдони
ҷорӣ мешавад	течёт	оқа бошлайди
баландӣ	высота	баландлик
миёна	середина	ўрта
бунёди роҳ	строительство дороги	йўл қурилиши
иқдоми нек	хорошее начало	яхши ташаббус

ДАРСИ 13

ЗАМОНҲОИ ФЕЪЛ. ЗАМОНИ ГУЗАШТА

Машки 24. Ба тасрифи феъл диққат диҳед.

Ман навиштам - Я написал - Мен ёздим.
Ту навиштӣ - Ту написал - Сен ёздинг.
У (вай) навишт - Он написал - У ёзди.
Мо навиштем - Мы написали - Биз ёздик.
Шумо навиштед - Вы написали - Сиз ёздингиз.
Онҳо навиштанд - Они написали - Улар ёздилар.

❖ Дар хотир доред:

Дар забони тоҷикӣ феъл се замон дорад:

1. феъли замони гузашта;
2. феъли замони ҳозира;
3. феъли замони оянда.

Феъли замони гузашта амалро нишон медиҳад, ки иҷрои он аллакай гузаштааст.

Мисол: навишта будам, гирифта будааст, дида будам, гуфтааст.

§ **Супориш:**

Чумларо нависед ва тарҷума намоед.

Соли 1958 Комбинати қолинбофии Қайроқум ба қор сар кард ва дар охири ҳамаи сол 27 миллион мураббаъ метр қолин баровардааст.

❖ Дар хотир доред:

Агар мо ба асоси феъли замони гузашта преффикси ме- илова намоем, шакли нақлии феъли замони гузашта ҳосил мешавад: меҳрубонӣ мекардааст, суруд меҳондааст, ҳикоя мегуфтаанд.

Машки 25. Мисолҳоро нависед, дар зери феъл ду хат кашед.

1. Шарифу Осия сӯҳбаткунон ме~~ра~~фтанд.
2. Онҳо бо пайраҳа ме~~ра~~фтанд.
3. Баҷаҳо аз хурсандӣ ме~~ра~~қсиданд.
4. Хонандагон доимо ҷойи аввалро ишғол ме~~ка~~рданд.

Латифаро хонед, феълҳоро нависед.

Аз бачае пурсиданд:

– Ту бо дасти рост менависӣ ё бо дасти чап?

Ў ҷавоб додааст:

– Ман бо ручка менависам.

Машқи 26. Оё медонед, ки ...

Калимаи «бордон», ки ҳанӯз дар замонҳои Носири Хусрав вучуд дошт, ба маънои «хӯрчин», «ҷувол» ва «сабад» барои нигоҳ доштани меваи хушк истифода мешуд.

Ҳоло ин калима як маънои нав пайдо кардааст. Яке аз қисмҳои мошинаи пахтачиниро, ки пахта дар он ҷамъ мешавад, «бордон» меноманд.

Сӯҳбат:

Дилбар

– Салом, Малика. Имрӯз ту чанд дарс хондӣ?

– Баъд аз дарсҳо ба ҷи кор машғул мешавӣ?

– Малика, ту ба модарат ёрӣ мерасонӣ?

– Малика! Биё, пагоҳ баъд аз дарсҳо ба тамошои театр меравем.

– Хайр, Малика, то пагоҳ.

Малика

– Ман имрӯз панҷ дарс хондам.

– Баъд аз дарсҳо ман бозӣ мекунам ва китоб меҳонам.

– Ҳа, ман ба модарам ёрӣ мерасонам ва ўро дӯст медорам.

– Ман розиям, вале аз модарам мепурсам, баъд ба ту занг мезанам.

– Хайр, Дилбар, то боздид.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
замонҳои феъл замони гузашта навишта будам гирифта будааст дида будам	время глагола прошедшее время уже написал уже взял уже видел	феъл замонлари ўтган замон ёзган эдим олган экан кўрган эдим

<p>гуфтааст комбинати қолин- бофӣ</p> <p>метри мураббаъ асоси феъл меҳрубонӣ мекард</p> <p>суруд меҳонд ҳикоя меғуфт пайраҳа бордон</p> <p>сабад меноманд</p>	<p>говорил ковровый комбинат</p> <p>квадратный метр основа глагола любезничал</p> <p>песню пел рассказывал аллея ящик</p> <p>корзина называют</p>	<p>айтган гилам тўқиш ком- бинати</p> <p>квадрат метр феълнинг асоси меҳрибонлик қиларди, эркалатарди ашула айтарди ҳикоя қиларди йўлак яшиқ, юк соладаган идиш сават атайди, аталади</p>
---	---	---

ДАРСИ 14 ФЕЪЛИ ЗАМОНИ ҲОЗИРА

Ибораҳои зеринро нависед:

таъкид мекунам, хонда истодам, рафта истодаем, омада истодааст, шарҳ хоҳам дод, шунида истодааст, хомӯш истодааст, нафас кашида истодааст.

❖ Дар хотир доред:

Феъли замони ҳозира амалро мефаҳмонад, ки ҳангоми сухан рондан амал ҳоло давом дорад.

Мисол: *Китобро хонда истодаам.* (Книгу читаю. Китобни ўқияпман).

Тасрифи ин феъл чунин аст:

Ман омада истодаам
Ту омада истодаӣ
Вай омада истодааст

Мо омада истодаем
Шумо омада истодаед
Онҳо омада истодаанд

Машқи 27. Феъли «хондан»-ро бо замони гузашта ва ҳозира тасриф намоед ва фарқи онро гуфта диҳед.

Замони гузашта

хондам - хондем

хондӣ - хондед

хонд – хонданд

Замони ҳозира

хонда истодаам - хонда истодаем

хонда истодай - хонда истодаед

хонда истодааст - хонда истодаанд

➤ **Таъкид:** Асоси замони гузашта дар шахси сеюми танҳо бандаки феълӣ намегирад (хонд). Ҳамчунин, феълҳои замони ҳозира бандакҳои хабариро ба худ намегиранд.

Сӯҳбат

– Матлуба, мо ҳар сол моҳи ноябр Рӯзи Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистонро қайд мекунем. Ту дар бораи он чизе медонӣ?

– Бале, медонам.

КОНСТИТУТСИЯИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Конститутсия - Қонуни асосии мамлакат буда, қабул гардидани он воқеаи дорои аҳамияти бузурги сиёсӣ аст.

Мардуми Тоҷикистон рӯзи 6-уми ноябри соли 1994 бори нахуст ба тариқи раъйдихии умум Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии соҳибистиқлоли Тоҷикистонро қабул карданд.

Конститутсия ҳуҷҷатест, ки роҳи пешрафти халқу давлатро дар тӯли даҳсолаю садсолаҳо муайян мекунад. Он қонуни асосии давлат буда, асосҳои сохти сиёсӣю иқтисодии ҷомеа, сохтори давлатӣ, вазъи ҳуқуқи шахсият ва мақомоти ҳокимияти давлатиро дар марказ ва маҳалҳои ҷумҳурӣ муайян менамояд. Конститутсия нисбат ба дигар қонунҳо ва актҳои қонунгузорӣ мартабаи олии ҳуқуқӣ дорад.

➤ Нависед ва аз бар кунед:

- калимаи «сиёсӣ» исм аст, агар онро пурра карда нависем - «сиёсӣ аст» мешавад;
- калимаи «нахуст» маънои «аввалин» ва «ибтидо»-ро дорад;
- калимаи «ҷомеа» маънои «ҷамъият»-ро дорад;
- калимаи «мартаба» маънои «қой» ва «мақом»-ро дорад.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
таъкид мекунам	напоминаю	эслатаман, таъкид-лайман
шарҳ хоҳам дод	хочу объяснится	тушунтиришни хоҳ-лайман
давом дорад	продолжает	давом этади, давоми бор
бори нахуст	впервые	биринчи марта
ҳуҷҷат	документ	ҳужжат
ҷомеа	общество	ҷамият
қонунгузорӣ	законодательно	қонунчилик
шахси сеюм	третье лицо	учинчи шахс
омада истодаам	иду, еду	келяпман
хондем	читали	ӯқидик
хонда истодааст	читает	ӯқияпти
ҷӣ медонӣ	что знаешь	нима биласан
бале, медонам	да, знаю	ҳа, биламан

ДАРСИ 15

ЗАМОНИ ОЯНДАИ ФЕЪЛ

Машқи 28. Феълҳои зеринро нависед.

пазед, бипазед
равед, биравед
хонед, мехонад
хоҳем рафт, хоҳем дид

§ Супориш:

Ба яке аз ин феълҳо ҷумла тартиб дода, тарҷума кунед.
Намуна: Албатта, фардо ба хонаи мо биёед.

¶ Дар хотир доред:

Замони ояндаи феъл амалеро мефаҳмонад, ки он пас аз чанде (лаҳзае) ба амал меояд: хӯрокро хӯр (бихӯр).

Феъли замони оянда намудҳои гуногун дорад.

1. Феъли замони ҳозира - оянда -- мехӯрам
2. Феъли замони ояндаи дур -- хоҳам хӯрд
3. Феъли замони ояндаи эҳтимолӣ:

Мисол: мехӯрдагистам, медидагистам

Машқи 29. Афсонаро ифоданок хонед.

ГУРГ ВА БУЗҒОЛА

Гурги гуруснае бузғолаеро дид, ки болои теппаи баланде мечарид. Гург ҳар қадар кӯшиш кард, ба он баландӣ баромада натавонист.

Гург гуфт:

– Эй, бузғолаи зебо, хубтараш поён фаро, мабодо аз он ҷойи хатарнок наафтӣ. Баъд, дар поён алафҳои тару тоза бисёр аст.

Бузғола ҷавоб дод:

– Не, дӯстам, ман поён намефароям, медонам, ки ту ғами маро не, ғами худатро мехӯрӣ.

§ Савол ва супориш:

1. Бузғола дар куҷо мечарид?
2. Гург чӣ гуна ҳайвон аст?
3. Гург ба бузғола чӣ гуфт?
4. Бузғола чӣ ҷавоб дод?
5. Мазмуни матнро ба забони модариатон тарҷума кунеду замонҳои феълро муайян намоед.

Машқи 30. Матнро ифоданок хонед.

КОХИ ИЛМУ МАЪРИФАТ

Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавӣ соли 1933 таъсис ёфтааст.

Имрӯз дар ин китобхона 3 миллиону 52 ҳазор адад китобу нашрияҳои гуногун ҷойгир мебошад.

Китобхонаи миллӣ бо 60 муассисаву созмонҳои байналмилалӣ ва хориҷӣ, ки дар Тоҷикистон фаъолият мекунанд ва ҳамзамон бо китобхонаҳои 20 давлати дунё робитаву ҳамкорӣ дорад.

Ҳоло китобхона бо техникаи нави ҳозиразамон - 18 компютери нав чиҳозонида шудааст.

Китоб ганҷи бебаҳост. Аз он самаранок истифода баред.

«Паёми Душанбе»

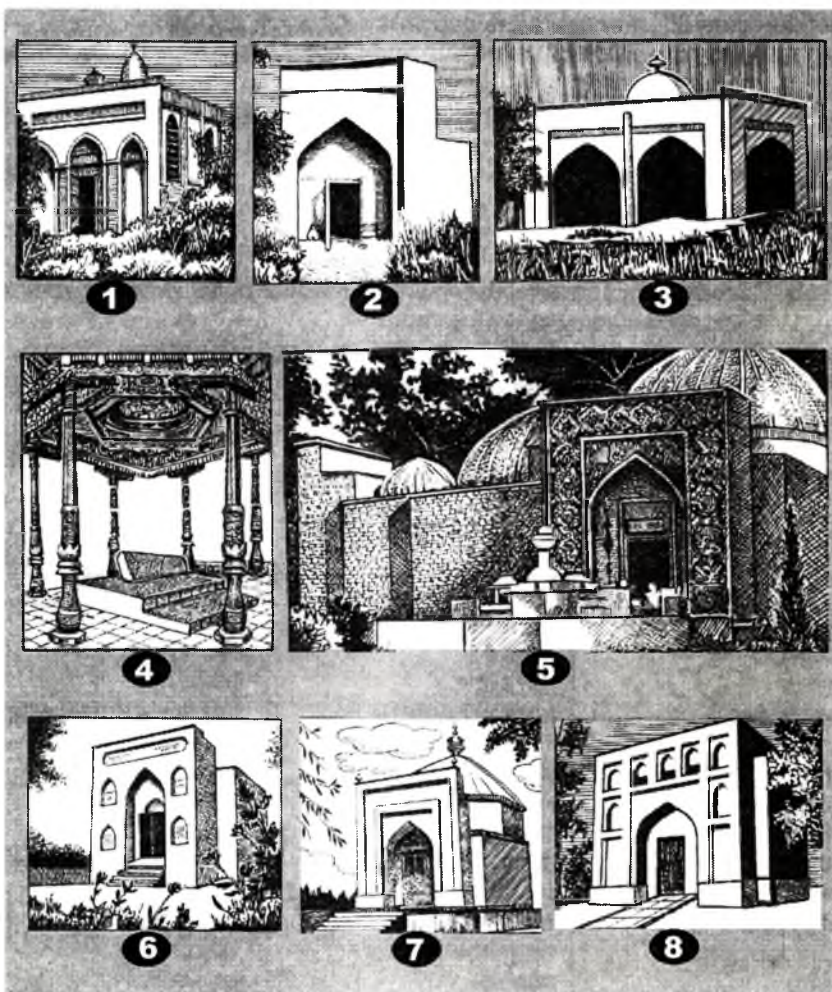
8 Савол ва супориш:

1. Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ дар кучо ҷойгир аст?
2. Дар китобхона чӣ қадар китоб нигоҳдорӣ мешавад?
3. Аз матни додашуда истифода бурда, сӯҳбате омода намуда, феълҳояшро шарҳ диҳед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
пазед равед хонед хоҳем дид	варите, приготовьте идите читайте хотим увидеть	пиширинг кетинг, боринг ўқинг кўришни истаймиз, кўрмоқчимиз
гурғ бузғола гурусна баландӣ мечарид хубтараш ҷойи хатарнок алаф тар тоза намефароям ғами маро нахўр	волк козлёнок голодный высота пасётся по-хорошему опасное место травя мокрый чистая неприземлюсь не беспокойся обо мне	бўри эчки оч баландлик, тепалик ўтларди яхшилиқча хавфли жой ўт, майса хўл тоза тушмайман менинг ғамимни ема, мен тўғримда қайгур- ма

Машки 31. Бо ҷойҳои таърихии Тоҷикистон шинос шавед.

1. Мақбараи Шайх Шақиқи Балхӣ (асри IX)
2. Мақбараи Шоҳи Хомӯши Исфаҳонӣ (асри XII)
3. Мақбараи Мавлоно Тоҷиддин (асри XIV)
4. Санги сипос дар назди мақбараи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ (асри XVI)
5. Мақбараи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ (асрҳои XIV-XV)
6. Мақбараи Хоҷа Исҳоқи Хатлонӣ (асри XV)
7. Мақбараи Мавлоно Обиддин (асри XIV)
8. Мақбараи Хоҷаи Нур (асри XII)

ДАРСИ 16 СИҒАҲОИ ФЕЪЛ

СИҒАИ ХАБАРИ

¶ Дар хотир доред:

Сигаи хабарӣ воқеъ шудан ё нашудани амалро нишон медиҳад. Он ба замонҳои феъл вобаста аст. Замони гузаштаи наздик: сӯҳбат кардам (беседовал - сӯҳбатлашдим). Замони гузаштаи дур: омада будам (пришёл - келган эдим). Замони гузаштаи ҳикоягӣ: меиддам (увидел - кӯрар эдим).

Дар ҷумлаҳои сигаҳои хабаридошта феълҳои ёридиҳандаи будан, шудан шлова мешавад: доништанӣ будам, диданӣ шудам.

§ Супориш:

Бо сигаҳои феълии сӯҳбат кардам, омада будам, меиддам, доништанӣ будам, диданӣ шудам ҷумла тартиб дода, тарҷума кунед нависед.

Намуна: *Аз роҳи дур омадам, ки шумоёнро хабар гирам ва алалхусус модарамро диданӣ будам.* (Из далека приехала, чтобы вас повидать и за одно повидать маму - Узоқдан сизларни хабар олгани, хусусан, онамни ҳам кӯргани келдим).

Машқи 32. Матнро нависед, феълҳоро ёфта, дар зер сигаи хабарӣ ду хати рост кашед.

ТАҶРИБАОМУЌЗИ

Даҳ нафар омӯзгори факултаҳои журналистикаи мактабҳои олии Тоҷикистон дар семинаре иштирокдоранд, ки имрӯзҳо дар шаҳри Сент Луис штати Миссури давом дорад.

Иштирокчиёни семинар бо шароити таҳсил дар мактабҳои олии шаҳри Сент Луис нияти шинос шудандоранд. Онҳо ҳамчунин бо кормандони рӯзномаҳо ва ширкатҳои телевизиону радиои шаҳр мулоқот анҷом доданӣ ҳастанд.

Ҳафтанонаи «Минбари халқ»

АФСОНАИ ХУРҶСИ ЗИРАК

Шағоли гуруснае аз роҳ мегузашт. Дид, ки як хурӯси фарбеҳ болои дарахт нишастааст.

Ба хурӯс нигоҳ карда гуфт:

– Хурӯси зебо, аз гапи нав хабар дорӣ? Дар миёни паррандаву даррандаҳо сулҳу оштии эълон шуд. Биё, аз дарахт фаро, мо бо ҳам дӯст шавем ва мисли бародар гардем.

Хурӯс гарданаширо дароз карда, ба тарафе нигоҳ қардан гирифт.

– Чӣ гап? Чаро ба он тараф нигоҳ карда истодаӣ? – пурсид шағол аз хурӯс.

Хурӯс гуфт:

– Як тӯда сағҳо ба тарафи мо меоянд.

Шағол аз шунидани номи сағҳо роҳи гурезро пеш гирифт.

Хурӯс пурсид:

– Куҷо мегурезӣ?

Шағол гуфт:

– Ҳоло сағҳо дар бораи сулҳу оштии ҳайвонҳо чизе наметонанд.

§ Супориш:

Саволу ҷавоби ин афсонаро тартиб диҳед ва хулоса бароред.

Намуна:

– Хурӯс дар куҷо буд?

– Шағол ба хурӯс чӣ гуфт?

– ...

– ...

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
сиғаҳои феълӣ	глагольные наклонения	феъл майллари
сиғаи хабарӣ	изъявительное наклонение	хабар майли
суҳбат қардан	беседовать	суҳбатлашиш

донистанӣ будам диданӣ шудам омода будам медидам шинос шуданӣ диданӣ ҳастанд хурус зирак парранда дарранда як тӯда сағҳо сулҳу ошӣ	хотел знать хотел увидеть был готов посмотрел хотел познакомиться хотят видеть петух находчивый птица хищник сотня собаки примирение	билмоқчи эдим кӯрмоқчи бўлдим тайёр эдим кӯрардим танишмоқчи эдим кӯрмоқчи хӯроз зийрак парранда йиртқич бир тӯда итлар яраш, ярашмоқ
--	--	---

ДАРСИ 17 СИҒАИ ШАРТӢ - HOҲИШМАНДӢ

СИҒАИ АМРӢ

Маши 33. Мисолҳои сутуни якум ва дуумро муқоиса намоед ва ба калимаҳои ишорашуда аҳамият диҳед.

Сиғаи шартӣ - хоҳишмандӣ	Сиғаи амрӣ
1. Падарам <u>мехост</u> , ки мо хонем, ҳунаро омӯзем.	1. Ҳамшираи меҳрубон, <u>биё</u> , дар паҳлӯи <u>ӯ бишин</u> , вай нақл кунад, ту <u>бишнав</u> .
2. Имрӯз шумо <u>намеомале</u> , пагоҳ худам <u>меафтам</u> .	2. <u>Рав</u> , аз додараи <u>хабар гир</u> .
3. Забони бадгӯён <u>бӯрида бод</u> !	

❖ Дар хотир доред:

1. *Сиғаи шартӣ - хоҳишмандӣ амалеро нишон медиҳад, ки гӯянда иҷрои онро имконпазир, раво ва ба шарте вобаста медонад: хонам, хонӣ, хонад, хонем, хонед, хонанд.*

2. *Сиғаи амрӣ амру фармон, хоҳишу супорише, ки ба шахси дууми танҳо ва ҳамъ нигаронида шудааст, мефаҳмонад: рав, шин, биёр, равед, хонед ва ғ.*

Машқи 34. Тасрифи феъли *хонданӣ ҳастам*-ро навишта, тарҷума кунед.

Ман хонданӣ ҳастам
Ту хонданӣ ҳастӣ
Ӯ хонданӣ ҳаст
Мо хонданӣ ҳастем
Шумо хонданӣ ҳастед
Онҳо хонданӣ ҳастанд

Намуна: *Я хочу учиться – Мен ўқишни хоҳлайман.*

Машқи 35. Ҷумлаҳоро нависед ва тарҷума намоед. Шарҳ диҳед, ки дар онҳо кадом хели сиғаи феъли ҳаст.

1. Кор кунӣ, меҳӯрӣ.
2. Ҳар пагоҳӣ ба варзиш машғул шав.
3. Оби ин ҷо дар ҳақиқат гарм мебошад.
4. Ғайрат кунед, корро ҳамин рӯз ба охир мерасонем.
5. Рав, аз молҳо хабар гир.
6. Сабр кун, ҳоло нарав.

Намуна: *работаеть – ешь.*

§ **Супориш:**

Ба ҷойи нуқтаҳо сиғаи амрӣ гузошта, ҷумлаҳоро нависед.

1. Шумо аз дигарон ақиб ...
2. Ту ба мо мактуб ...
3. Вазифаатро дар вақташ ...
4. Аввал бубин ҷойи худ, баъд ... пойи худ.
5. Агар савол дорӣ ...
6. Додаратро ба хона ...

Намуна: *намонед, навис, иҷро кунед, мон (бимон), бидеҳ, бар.*

❖ **Дар хотир доред:**

Сиғаи шартӣ - хоҳишмандӣ амалеро ифода мекунад, ки иҷрои он ба майлу хоҳиш ва шарт вобаста аст: Ягон соат истироҳат кунам. Меҳнат кунӣ, роҳат мебинӣ.

➤ Кори мустакилона

Баъзе одатҳо ба инсон фоида ва баъзеи онҳо зарароваранд. Шумо бо мисолҳо нависед, кадом одатҳо

Одатҳои фоидаовар	Одатҳои зараровар
Намуна: <i>Доимо сухани нек гуфтан.</i>	<i>Даҳонро бо суханони бад одат кунондан.</i>

мебошанд.

§ Супориш:

Дар бораи Телевизиони Тоҷикистон чӣқоро медонӣ? Навис!

Ба мардуми Тоҷикистон 5 шабакаи телевизионӣ хизмат мекунад.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
сигаи шартӣ – хоҳиш-мандӣ	условное наклонение	шарт майли
меҳост	хотел	хоҳларди, истарди
намеомадед	не пришли бы	келмасангиз эди
мерафтем	поехали бы	борардик
биё	приходи	кел
бишин	садись	ӯтир
бишмавед	слушайте	эшитинг, тингланг,
хабар гир	посмотри	қулоқ солинг
будан	есть	хабар ол
рав	иди	бор эди
шин	садись, сядь	кет, бор
бисёр	много	ӯтир
хонданӣ ҳаст	хочет учиться	кӯп, мӯл
кор кунӣ	если работаешь	ӯқимоқчи, ӯқишни
меҳурӣ	будешь есть	хоҳлайди
		ишласанг
		ейсан

нарав ақиб намон навис бубин бимон роҳат дидан	не ходи, не иди не оставайся пиши смотри оставь наслаждаться	кетма, борма орқада қолма ёз қара, кўр қўй роҳатланиш, дам олиш
---	---	---

ДАРСИ 18 **ИНКИШОФИ НУТҚ**

Кор бо матн

Маши 36. Матнро ифоданок хонед.

Иброҳимҷон номи аксари ин гулҳоро намедонад. Лолаю садбарг, райҳону ҳиногул, бедгулу насрин барин гулҳои маҳаллиро камубеш мешиносад. Вале номи гулҳои тухмаш ё қаламчааш аз дигар сарзаминҳо омадаро намедонад. Халқҳо, миллатҳо хайрият, ки ба ҳам ёру бародар шудаанд. Аз пахтаи тоҷикону туркманҳо духтарони Москваю Ленинград (Санкт-Петербург) курта мепӯшанд. Он пахтаро мошини Ўзбекистон мечинад. Меваи Булғористон, гули Кавказ, соати Пенза, автомобилу трактори Беларусия ба кишвари тоҷик омадааст. Дар қатори ҳуруку пӯшоку мошину масолеҳи сохтмон гулҳои бисёре ҳам омадаанд.

Ғазлиддин Муҳаммадиев

§ Супоришҳоро иҷро кунед:

1. Мазмуни матнро нақл кунед.
2. Ҷумлаҳои чорум ва панҷумро тарҷума кунед.
3. Маънои калимаи «дӯстӣ»-ро шарҳ диҳед.
4. Оид ба мавзӯи «Дӯстӣ» сӯҳбате тартиб диҳед.

Маши 37. Пандҳои зеринро аз бар намоед ва бо ёрии волидайн маънои онҳоро шарҳ диҳед.

1. Ба пирӣ хидмати модар, падар кун,
Ҷавонию ҷунун аз сар бадар кун.

Носири Хусрав

2. Шохи бемева кашад сар ба қиём,
Шохи пурмева шавад ҳам ба салом.

Абдураҳмони Ҷомӣ

Машки 38. Зарбулмасалҳоро нависед, сохти феълҳоро муайян намоед.

1. Бад макун, ки ба бад афти, чоҳ макан, ки худ афти.
2. Аз дилозор ҳама безор.

Кор бо матни «Иди Меҳргон»

Ҳар сол моҳи ноябр ҳангоми тирамоҳи заррин кишоварзон иди Меҳргонро қайд менамоянд. Дар асл, аз қадимулайём иди Меҳргон иди ҳосилгундорӣ ба ҳисоб меравад.

Деҳқонон ин байтҳоро замзама мекунанд:

Тоҷикистон, ту ин қадар зебо,
Меваи боғҳоят ширин аст.
Дар ҳама гӯшаҳои ту ҳоло,
Ҳукмрон тирамоҳи заррин аст.

(халқӣ)

➤ **Кори мустақилона**

Матнро хонда, онро тарҷума намоед.

КАДУ

Каду ҳосияти шифой дорад. Он дар таркиби худ витаминҳои А, С, Б, Е, намаки калий, калсий, магний, оҳан, фосфору мис дорад. Абӯалӣ ибни Сино менависад, ки каду давои дарди ҷигар ва ғадуди зерӣ меъда мебошад.

Машки 39. Матни «Меваҳои Тоҷикистон»-ро хонед ва хулоса бароред.

Меваҳои Тоҷикистон ҷаҳониёро мафтун гардонидааст. Ин фаҳри Тоҷикистон аст. Меваҳои Тоҷикистон аз ҷиҳати маззаю лаззат, шираю шарбат бо себи хубонӣ, ангури Роҳатӣ, тути Дарвозу лимӯи Вахш ба дигар меваҳо баробар шуда метавонанд.

Навъҳои зардолуқоқи вилояти Суғд чун давои дарди дил дар ҷаҳон машҳур аст.

«Шарафномаи миллат»

Машки 40. Шеърро ифоданок қироат намуда, боигарии Тоҷикистонро номбар намоед.

Аҷаб бой асту зебо кӯҳсорат,
Пур аз дурр кӯҳсори обшорат.
Ба саҳроҳот ҳамчун бахти халқам,
Шукуфта пахтаҳои нуқраборат.
Табиат ҳар чӣ хоҳӣ тӯҳфа кардаст,
Ба ҳар як ганҷ конӣ, Тоҷикистон.

Абдусалом Деҳотӣ

Намуна: пахта, мева, сабзавот, ...

Машки 41. Оё медонед, ки ...?

Анор ба саломатии инсон чӣ фоида дорад?

Анор аз буттаҳои доруворист,
Ба ҷисми бемадори кас мадорест.

Анор аз витаминҳо бой буда, ба кас қувват медиҳад.

Машки 42. Ҷавоби чистонро ёбед.

Гирд аст кӯзача,
Гирдобагирд аст кӯзача.
Донаҳазор аст кӯзача,
Кунгурадор аст кӯзача.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
Иди Меҳргон қадимулайём	Праздник урожая с древних времён	Ҳосил байрами қадим-қадимдан энг қадимги даврдан
ҳосилгундорӣ	сбор урожая	ҳосил йиғиш, йиғим - терим
байт	двустиише, строфа	байт, икки мисра
замзама	тихое пение	шеър
ҳукмрон	владыка	хиргойи
каду	тыква	ҳукмрон
хосияти шифой	целёбное свойство	ошқовоқ шифобахшлик хоси- яти

оҳан чигар маззаю лаззат зардолу ганҷ кон анор қувват гирд донаҳазор кунгурадор кӯзача	железо печень вкус урюк, абрикос сокровище место изобилия гранат сила, мошь круглый тысячи косточки украшенный зубцами кувшинчик	темир жигар маза - таъм ӯрик бойлик кон анор қувват, куч юмалоқ минг дона кунгурали кӯзача
---	---	---

ДАРСИ 19 **МАВЗӯЪ: КИШВАРИ ХУДРО ОМУЪЗ**

ОБУ ОБОДОНӢ

Об ин ҳаёт аст! - гуфтаанд бузургон.

Оё медонед, ки соли 2003 дар гузориши худ, Президенти давлатамон Эмомалӣ Раҳмон, дар маҷлиси пуршукӯҳи Созмони Милали Муттаҳид, соли 2003-ро «Соли оби тоза» эълон кард. Ин тақлиф аз ҷониби 141 давлати ҷаҳон дастгирӣ ёфт.

Дар Тоҷикистон об фаровон аст. Бо вучуди он, мо бояд обро ифлос ва беҳуда сарф накунем.

Обҳои минералии Тоҷикистон, монанди обҳои зулоли Файзобод, Анзоб, Хушобак, Шоҳамбарӣ, дар ҷаҳон оби беҳтарин шуморида шудааст.

Машқи 43. Матнро бодикқат ва ифоданок хонед.

ЧАШМАСОРОН

Диёри мо диёри чашмасорон аст. Дар Тоҷикистон зиёда аз 200 чашмасорон вучуд доранд, ки оби ширину табобатӣ доранд.

Чашмаҳои Обигарм, Хоҷаобигарм, Гармчашма, Шоҳамбарӣ, Чашмаи Ҳисор, Зумрад, Чашмаи Носир ва ғайраҳо номи диёри моро ба дуриҳо бурда, машҳури олам кардаанд.

8 Савол ва сӯпориш:

1. Чашма аз дарё чӣ фарқ дорад?
2. Дар Тоҷикистон чӣ қадар чашмасорон ҳастанд?
3. Чашмаҳои Гармчашма ва Чашмаи Носир дар кадом қисмати Тоҷикистон воқеанд?
4. Бигӯед, ки барои чӣ обҳои чашмаҳои дар боло зикршуда шифобахшанд?
5. Кадом чашмаҳоро дидаед ва оби онҳоро нӯшидаед, дар бораи онҳо нақл кунед.

Машқи 44. Шеърро қироат намоед.

Аз кӯҳи Анзоб дарёи Варзоб,
Сӯйи Душанбе мекунад шитоб.
Аз ҳар як дара садҳо шаршара,
Сӯяш медавад чун оҳубара.
Дарёи Варзоб то шавад сероб,
Чашмаҳои шӯх намекунанд хоб.

Аминҷон Шукӯҳӣ

9 Кори мустақилона:

- а) Ба бозӣ-муаммо ҷавоб нависед.
– Замин боигарӣ аст,
– Об чӣ аст? - - - - -
- б) Дарёи дарозтарини Тоҷикистон кадом аст?
- в) Дар гирду атрофи деҳа ва шаҳри шумо кадом дарёҳо мегузаранд?
- г) Сарчашмаи оби дарёҳо чӣ аст?

СӯХБАТИ ДУ РАФИҚ

Аҳмадҷон	Александр
– Ҷураҷон, об-ку моро тоза мекунад, обро кӣ тоза мекунад?	– Обро об тоза мекунад.

– Не,	– Обро одам тоза мекунад.
– Не, ин тавр не!	– Обро озодағи ва меҳнат тоза мекунад.
– Обро чашмаҳо тоза мекунад.	

Ҳамаи обҳо аз баландкӯҳҳо, аз чашмаҳо қорӣ шуда, ба дарёҳо мерезанд. Мо бояд обро тоза нигоҳ дорем. Беҳуда нагуфтаанд: «Об хӯред, ҷуйбор тоза кунед».

§ Савол ва супориш:

1. Об аз чӣ пайдо мешавад?
2. Об дар ҳаёти инсон чӣ аҳамият дорад?
3. Дар бораи аҳамияти об нақле нависед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
обу ободонӣ	благоустройство	ободончилик
таклиф	предложение	таклиф
дастгирӣ	поддержка	қўллаб-қувватлаш
фаровон	обильный	ҳомийлик қилиш фаровон, тўкин-сочин
ифлос	грязный	ифлос
чашмасорон	родники	булоқлар
сӯйи	в сторону	томон, тараф
дара	ущелье	дара (Варзоб дараси)
шаршара	водопад	шаршара
чун оҳубарра	как газель	кийик боласидек
дарозтарин	длинный	энг узун
қорӣ шуда	протекая	бошланиб
тоза	чистый	тоза, зилол
нигоҳ дорем	сохраним	сақлайлик, қарайлик
беҳуда	зря	беҳуда
об хӯред	пейте воду	сув ичинг
ҷуйбор	арык	арик, анҳор
тоза кунед	почистите	тозаланг

ДАРСИ 20

ХОНИШИ МУСТАҚИЛОНА

МИРЗО ТУРСУНЗОДА
(1911 - 1977)

Мирзо Турсунзода 2-юми майи соли 1911 дар деҳаи Қаратоғи ноҳияи Ҳисор дар оилаи кулолгар ба дунё омадааст.

Ӯ таҳсилро аввал дар мактаби деҳааш сар карда, пас дар интернати шаҳрӣ таҳсил намудааст.

Соли 1927 пас аз хатми Техникуми педагогии шаҳри Душанбе ӯро ба Дорулмуаллимини шаҳри Тошканд ба хондан мефиристанд. Пас аз хатми он соли 1930 ӯро дар рӯзномаи «Комсомоли Тоҷикистон» мудири шӯъбаи умумӣ ва котиби масъул таъин мекунанд. Фаъолияти эҷодии Мирзо Турсунзода аз соли 1930 сар мешавад. Аввалин маҷмӯаи шеърҳои ӯ бо номи «Байрақи зафар» соли 1932 аз чоп баромадааст. Пас, дostonу манзумаҳои «Манзараҳои Хучанд», «Офтоби Мамлакат» (дар бораи пахтачиндухтари тоҷик - қаҳрамони меҳнат Мамлакат Наҳангова), «Хазон ва баҳор», соли 1935 «Чароғи абадӣ» (дар бораи зодрузи Садриддин Айни), соли 1948 «Қиссаи Ҳиндустон», соли 1957 «Садои Осиё», соли 1958 «Ман аз Шарқи озод» ва соли 1970 «Аз Ганг то Кремл»-ро навиштааст. Соли 1960 барои dostonҳои «Ҳасани аробакаш» ва «Садои Осиё» бо унвони фахрии Лауреати мукофоти ҷумҳуриявии ба номи Рӯдакӣ мушарраф гардидааст. Барои як гурӯҳ асарҳои ба озодии халқҳои мамлакатҳои гуногун эҷодкардааш ба унвони фахрии Лауреати мукофоти байналхалқии ба номи Ҷавохирлаъл Неҳрӯ сазовор гардидааст. Мирзо Турсунзода ҳамчун мубориз ва тарғибгари озодӣ ва сулҳ дар байни мамлакатҳои Ғарбу Шарқ хизматҳои шоён кардааст. Мирзо Турсунзода соли 1977 дар шаҳри Душанбе вафот кардааст. Оромгоҳи ӯ дар хиёбони Лучоб воқеъ аст.

Мирзо Турсунзода шоир, драматург, публисист, Қаҳрамони Тоҷикистон аст.

Машки 45. Пораи шеърро ифоданок хонед.

БОЗГАШТ

Чун ниҳодам пойи худро бар сари хоки Ватан,
Борҳо бӯсидам аз рухсораи поки Ватан.
Муддате будам агарчи дур, аммо ёди он.
Мевазонидам ба сар боди фараҳноки Ватан ...

Мирзо Турсунзода

§ Савол ва супориш:

1. Мирзо Турсунзода кай ва дар кучо таваллуд шудааст?
2. Дар кучо таҳсил кардааст?
3. Дар кадом муассисаҳо кор кардааст?
4. Асарҳои ӯро номбар намоед.
5. Барои озодӣ ва сулҳу амният кадом асарҳоро навиштааст?
6. Аз рӯи кадом асараш кинофилм ба навор гирифтаанд?
7. Кадом сол Ҷаҳрамони Тоҷикистон гаштааст?
8. Шеъри «Бозгашт» дар бораи чӣ навишта шудааст?
9. Феълҳоро ёбед.

Машки 46. Гуфторҳоро дар бораи Мирзо Турсунзода қироат кунед. Яке аз онҳоро тарҷума намоед.

1. Мирзо Турсунзода чун инсони комил, адиби забардаст, ҳомии сулҳ, сарояндаи дӯстии халқҳо, мураббии ғамхори адибони ҷавон ангуштнамо буд ва ангуштнамо мемонад.

Боқӣ Раҳимзода

2. Ба хотираи шоири бузург Мирзо Турсунзода, ки роҳи моро дар адабиёт бо нури илҳом ва эҷоди сухан мунаввар кардааст, сари таъзим фуруд меорем.

Чингиз Айтматов

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
кулолгар дорулмуаллимин	гончар педучилище	кулолгар педагогика билим юрти
маҷмӯаи шеърҳо мубориз	сборник стихов борец за мир	шеърлар тўплами тинчлик учун кура- шувчи
тарғибгар оромгоҳ ниҳодам бӯсидам ангуштнамо нури илҳом	пропагандист кладбище ставил (ставить) целовал известный, популярный луч вдохновения	тарғиботчи қабристон, қабр қўйдим ўпдим санокли илҳомбахш куч

ДАРСИ 21 КОР БО МАТН

Қироати порчаҳои манзум дар бораи Тоҷикистон

Машқи 47. Шеърро ифоданок хонед.

Омадам дар Тоҷикистони азиз,
То бубинам рӯи ёрони азиз.
То ба онҳо ман ҳикоятҳо кунам,
Маҷлиси хурсандие барпо кунам...
То тавонам, халқро ёри диҳам,
Аз зафар, аз фатҳ ахборе диҳам.
То ба халқам боз бахшам чӯши дил,
То гузорам бори нав бар дӯши дил.
То кунам таъзим мисли пахтачин,
Чорқат гардида бар сӯи замин.

Мирзо Турсунзода

§ Саволҳо:

1. Тоҷикистон бо кадом давлатҳо ҳамсарҳад мебошад?
2. Ҷумҳурии Тоҷикистон кай соҳибистиклол шудааст?
3. Табиати Тоҷикистон чӣ гуна аст?
4. Шаҳрҳои Тоҷикистонро номбар кунед.

ВОРИСОНИ ОЛИ СОМОНЕМ МО

Гар зи Рашту аз Зарафшонем мо,
Аз Ҳисору аз Бадахшонем мо.
Ё зи хоки поки Хатлонем мо,
Ворисони Оли Сомонем мо,
Ҷонфидои Тоҷикистонем мо.

* * *

Мо ҳаёти нек барпо мекунем,
Зиндагиро рӯҳафзо мекунем.
Меҳри ин кишвар ба дил ҷо мекунем,
Ҳар чӣ гӯяд ин Ватан, мо мекунем,
Тоҷикистонро дилоро мекунем.

Саидқул Сабзаев

8 Савол ва супориш:

1. Сомониён киҳо буданд?
2. Тоҷикистон аз чанд вилоят иборат аст ва марказҳои маъмурии вилоятҳо кадом шаҳрҳо мебошанд?
3. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом миллатҳо зиндагӣ мекунанд ва бо кадом забонҳо сухан мекунанд?
4. Дар мавзӯи «Тоҷикистон - Ватанам» нақше нависед.

Машқи 48. Порчаи манзумро ифоданок хонед. Гӯед, ки он ба кадом мавзӯ бахшида шудааст.

... Бо модари хеш меҳрубон бош,
Омодаи хидматаш ба ҷон бош.
Бо чашми адаб нигар падарро,
Аз гуфтаи ӯ мапеч сарро.
Чун ин ду шаванд аз ту хурсанд,
Хурсанд шавад зи ту Худованд.

Эраҷ Мирзо

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
ёрони азиз барпо кардан	дорогие друзья создать	азиз дӯстлар вужудга келтириш, яратиш, барпо қилиш
аз зафар аз фатҳ	от победы от покорения	ғалабадан ишғол қилишдан, босиб олишдан

чӯши дил таъзим ворисон гар зи ҷонфидай ҳаёти нек роҳатфазо порчаи манзум модари хеш бо ҷашми адаб	волнение сердца поклон предки если из отдать жизнь хорошая жизнь удовольствие поэзия родная мать с уважением	юрак тўлқини, қувончга тўлган юрак таъзим ўтмиш авлодлар агар ундан жонни фидо қилиш яхши ҳаёт қониқиш ҳисси шеърӣ парча ўз онаси ҳурмат ва эҳтиром билан
---	---	--

ДАРСИ 22

ТАКРОРИ БОБИ ФЕЪЛ

➤ Ба хотир оред:

1. Феъл кадом ҳиссаи нутқ аст?
2. Феъл чанд шахс ва шумора дорад?
3. Бандакҳои феълро ба хотир оред. Намуна: хондам (-кӣ? -ман)
4. Феъли *месароям* -ро тасриф намоед.
5. Феъл чанд замон дорад?
6. Феъли соддаро бо мисолҳо номбар намоед?
7. Чаро феъли сохта меноманд? Дар ин мисол исбот намоед:
намедонам.
8. *Хонда истода будам* -ро исбот намоед, ки феъли таркибӣ аст.
9. Кадом намудҳои феълро медонед? Мисол оред.
- бавосита, бевосита
- монда, гузаранда.

❖ Дар хотир доред:

Феъл ҳиссаи мустақили нутқ буда, амал, ҳолат ва ҳаракатро мефаҳмонад: хобидан - спати - ухлаш
 - тағйирёбии аломатро: сабзидан - растӣ - ўсиш
 - муносибат ба касе: азиз доштан - уважати - ҳурмат қилиш

Феълҳо аз рӯи шахс ва шумора тасриф мешаванд:

ман хондам - я читал - мен ўқидим
мо хондем - мы читали - биз ўқидик

Феълҳо аз ҷиҳати сохт:

1. **содда:** хон, шин, гир
читай, садись, бери
ўқи, ўтир, ол
2. **сохта:** мехонад - читаёт - ўқийди
3. **таркибӣ:** хонда истода буд, кор мекард
ўқиётган эди, ишлар эди

Машқи 49. Матни зеринро нависед. Феълҳоро ёфта, сохти онҳоро муайян намоед.

ОЁ МЕДОНЕД, КИ...?

Достак (фароштурук) аз ҳамаи паррандаҳо тезпарвозтар аст. Вай метавонад бо суръати 40 метр дар як сония парвоз кунад, ки ин дар як соат 240 километрро ташкил медиҳад.

Намуна: метавонад.

БОЗИҲОИ ШАВҚОВАР

1. Сохти чунин феълҳоро муайян кунед: гирифт, мегирифт.
2. Ба исмҳои зерин феълҳои мувофиқ ҳамроҳ карда, калимаҳои мураккаб тартиб диҳед: **соат, ош, сурат, пахта**

Намуна: соат + соз = соатсоз

Машқи 50. Чистонҳоро аз ёд кунед.

1. Равам меравад,
Истам меистад?
2. Дандон дорад
Даҳон надорад?

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
шахс	лицо	шахс
шумора	число	сон

кадом ҳиссаи нутқ месароям	какой, какая часть речи пою	қайси сӯз туркуми ашула айтаман, қуйлайман ясама мустақил сӯз туркуми
таркиби ҳиссаи мустақили нутқ достак (фароштурук) парранда тезпарвоз суръат сония парвоз бозии шавқовар муайян кунед даводав додугирифт	составной самостоятельная часть речи ласточка птица быстролетучий скорость секунда летать весёлая игра определите беготня обмен	қалдирғоч парранда тез учар тезлик секунд, сония учиш, парвоз қилиш қизиқарли ўйин аниқланг чопа-чоп, югур-югур алмаштирмақ, олди-берди соатсоз соя арра
соатсоз соя арра	часовик тень пила	

ДАРСИ 23 **КОРГУЗОҶ. НАВИШТА ТАВОНИСТАНИ** **ТАБРИКНОМА, ТАВСИЯНОМА**

Машки 51. Тарзи навиштани (намунаи) ҳуҷҷатҳои расмиро бодикқат омӯzed.

ТАБРИКНОМА

Муаллимаи мӯҳтарам _____

Ба муносибати ҷашни Наврӯзи оламафрӯз Шуморо самимона муборакбод гуфта, сиҳатмандӣ, саодат ва хушиҳои ҳамешагиатонро орзумандем!

Бо эҳтиром, гурӯҳи шогирдон.
21-уми март соли 2008

Машки 52. Иншои тавсиянома низ ба худ намудҳои хоси баён дорад, ки ба он диққат диҳед.

ТАВСИЯНОМАИ СОЗМОНИ ҶАВОНОН

Ба Ҳасанов Аҳмадҷон Мачидович (Аҳмад Ҳасанзода), соли таваллудаш 1971, донишҷӯи соли дуҷуми шӯъбаи форсии бахши забонҳои шарқи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, миллаташ тоҷик, аз моҳи март соли 1988 узви созмони ҷавонон мебошад.

Ҳасанов А.М. аз рӯзҳои нахустин дар ҳаёти сиёсӣ-иҷтимоӣ ва фарҳангии бахши мазкур фаъолона иштирок менамояд. Интизоми намунавӣ дошта, хуб таҳсил мекунад.

Ҳоло раиси созмони ҷавонони ғуруҳро ба зимма дорад.

Дар байни шарикдарсонаш сазовори обрӯю эътибор аст.

Қарори №14

аз

соли.....

Котиби созмони ҷавонон

(Ному насаб) (имзо)

(мӯҳр)

§ Савол ва супориш:

1. Бахшида ба зодрузи ҳамсинфатон табрикнома нависед.
2. Ба таври шифоҳӣ дар тахтаи синф (дунафарӣ) ҳамдигарро бахшида ба Соли нав табрик кунед.
3. Бигӯед, ки дар тавсиянома кадом нуқтаҳо заруранд?
4. Барои ба созмони «Ворисони Сомонӣ» аъзо шудани ҳамсинфатон тавсияномае нависед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
корғузори табрикнома ҳуҷҷатҳои расмӣ	делопроизводство поздравление официальные доку- менты	иш юритиш табрикнома расмий ҳужжатлар
сиҳатмандӣ саодат	здоровье благополучие	соғлиқ, саломатлик бахт - саодат

тавсиянома донишҷӯй бахш узви созмон аз рӯзҳои нахустин сиёсӣ-иҷтимоӣ	рекомендация студент факультет член общества с первых дней общественно- политический группа однокурсники достойный авторитет	тавсиянома илм толиби бӯлим, факултет ташкilot аъзоси биринчи кунлардан иҷтимоӣ-сиёсӣ
гурӯҳ шарикдарсонаш сазovor обруо эътибор		гурӯҳ курсдошлари сазovor, лойиқ обруо - эътибор

ДАРСИ 24

ПАЙВАНДАКҲОИ ТОБЕЪКУНАНДАИ :

дар ҳолате ки, бе он ки

➤ Ба хотир оред:

- *Пайвандакҳо ҳиссаи ёридиҳандаи нутқ мебошанд.*
- *Пайвандакҳо:*
 - а) *содда: ва, ҳам, ё, аммо, вале, лекин, -у, -ю, -ву*
 - б) *мураккаб: чунки, азбаски, вагарна, набошад, агарчи*
 - в) *таркибӣ: то ки, барои он ки, пеш аз он ки, дар ҳолате ки, мисли он ки , мешаванд.*
- *Аз ҷиҳати маъно ва вазифа пайвандакҳо ба ду гурӯҳ ҷудо мешаванд:*
 - 1. *Пайвандакҳои пайваस्तкунанда: ва, -у, ҳам, низ, вале, аммо, лекин;*
 - 2. *Пайвандакҳои тобеъкунанда: ки, чунки, вақте ки, зеро, барои он ки, дар ҳолате ки, монанди он ки, бе он ки, ба андозае ки ва ғайра.*

Машқи 53. Мисолҳоро нависед, ҳелҳои пайвандакҳоро муайян намоед.

1. Ҷӯра ва Пӯлод аз мактаб омаданд.
2. Ману ту бародарем.
3. Аҳмадҷон ҳам меҳонд, ҳам кор мекард.
4. Имрӯз Дилбар ҳеле хурсанд буд, чунки дар ҷамъомади пагоҳирузӣ барои ахлоқи хубаш ўро таъриф карданд.

☞ **Дар хотир доред:**

Пайвандакҳои тобеъкунанда ду ҷумларо (ҷумлаи пайравро ба сарҷумла) мепайванданд.

Мисол:

1) Кампир, дар ҳолате ки ба болои пойҳояш кӯрпаи навро монда лаганда мекард, чавонро дида хайрон шуд.

2) Рӯдакӣ ҳам, бе он ки таъзими ба ҷо орад, якдаста вохӯрӣ намуд.

(Пайвандаки бе он ки ҷумлаи пайрави тарзи амалро бо сарҷумла мепайвандад).

- Рӯдакӣ ҳам якдаста вохӯрӣ намуд (сарҷумла);

- таъзими ба ҷо орад (ҷумлаи пайрави тарзи амал).

Машқи 54. Матнро нависед ва ба зери пайвандакҳо хат кашед.

ҲОСИЛҒУНДОРӢ

Ҳоло фасли тирамоҳ аст ва дар боғову саҳроҳо ҳосили фаровоне рӯидааст. Деҳқонон бо ҳамроҳии ёрдамчиёну аҳли байти худ ҳосилро ҷамъоварӣ мекунанд.

Ин саҳар падарам ба ман гуфтанд, ки бо ҳамроҳии модару додару хоҳаронат ба саҳро, ба ёрии деҳқонон рафта, дар ҷамъоварии ҳосил ба онҳо кӯмак мерасонем. Аммо бародари калониям Баҳодур баҳона пеш овард, ки ӯ бо ҳамроҳии ҳамсинфону муаллимонаш ба тамошои музей мераванд ва ӯ наметавонад ҳамроҳи мо биравад. Баъд аз шунидани гуфтаи бародарам падарам ба ӯ иҷозат доданд ва гуфтанд, ки баробари аз музей омадан ба саҳро ба назди мо биё. Бародарам ин хоҳиши падарамро хуш қабул кард.

Оилаи мо ҳамон рӯз дар саҳро ба деҳқонон кӯмак карда, себу ангуру шафтолу ва картошкаи бисёре ҷамъ кардем.

§ **Ба саволҳо ҷавоб диҳед:**

1. Пайвандакҳо кадом хели ҳиссаи нутқанд?
2. Пайвандакҳо ба чанд гурӯҳ ҷудо мешаванд?
3. Агар мо пайвандакҳоро дар ҷумла истифода набарем, маънои ҷумла вайрон мешавад ё не? Исбот кунед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
дар ҳолате ки бе он ки хелҳояш кампир кӯрпа лаганда ҳайрон	в состоянии вместо того, чтобы сорта бабушка одеяло тягать удивление	шундай ҳолатда бунинг ўрнига хиллари, нави кампир кӯрпа кӯрпа қавиш ҳайратланиш, ҳайрон қолиш
таъзим яқдаста воҳӯрӣ ҳосилғундорӣ ҳосил фаровон сахро	наклоняться одной рукой встреча сбор урожая урожай много поле	таъзим бир қўллаб учрашув ҳосил йиғиш ҳосил кўп, мўл, фаровон дала

ДАРСИ 25 ПАЙВАНДАКҲОИ:

ба андозае ки, ҳамон қадар (ҳамин қадар),

ба тавре ки

❖ Дар хотир доред:

*Пайвандакҳои ба андозае ки, ба тавре ки, ба ҳадде ки **чумлаи пайрави миқдору дараҷа**ро бо сарчумла мепайванданд. Яъне, ин пайвандаҳо дар **чумла миқдору дараҷа**ро ифода мекунанд. Ба саволҳои **чӣ қадар?**, **чӣ тавр?** ҷавоб мешаванд.*

*Мисол: Риштаро аз сӯроҳии сӯзан ба дараҷае **тез гузаронд**, ки ҳудаш дар ҳайрат монд.*

Машқи 55. Чумлаҳоро нависед, пайвандакҳоро ёфта шарҳ диҳед.

1. Ҳар қадар ки ба манзил наздик мешудем, ҳамон қадар хурсандии мо меафзуд.
2. Шоира, сурудхониат ба дараҷае фораи буд, ки ҳама аҳсан хонданд.

§ Супориш:

Чумлаи дуҷумро тарҷума намуда, сарҷумла, ҷумлаи пайрав ва пайвандакро муайян кунед.

Машқи 56. Мисолҳои зеринро, ки «Худамро месанҷам» ном дорад, нависед ва ҷавоби шифоҳӣ диҳед.

1. Иббот кунед, ки калимаҳои:

модар - исм аст

дидам - феъл аст

ширин - сифат аст

тозон омад - зарф аст

масоҳат -

ҳавза -

ҷорӣ мешавад -

Машқи 57. Матро нависед.

ДАСТИ ОДАМ ГУЛ АСТ

«Дастӣ одамизод гул аст,» - меғоянд бузургон. Ин ба тавре рост аст. Дастӣ одам мӯҷизаовар аст. Дастӣ одам заминҳои беҳосилро ба майдонҳои серҳосил табдил медиҳад. Кӯҳхоро қанда, роҳ мекушоад. Пеши дарёхоро мебандад. Дастӣ одам ба андозае тез шаҳрҳои зебою дилрабо обод мекунад.

Танҳо онро ба қорҳои нек одат кунонидан даркор аст.

Одам барои он ки ҳамон қадар қорҳои некро иҷро кунад, ҳамин қадар ба худ номи нек меорад.

§ Супориш:

1. Сифатҳои дастӣ одамро нақл намоед.
2. Аз матн пайвандакхоро ёбед.
3. Ба зерӣ ибораҳои матн хат кашед.
4. Чистонро савол гузошта ёбед

Ҳар қадар ғирӣ бисёр мешавад,
Ҳар қадар бахшӣ, кам намешавад?

Оё медонед, ки аз Ҳама калонтарин ва ба дараҷае дарозтарин дарёи Тоҷикистон кадом аст?

Ин Амударё аст. Он 528 километр дарозӣ дошта, масоҳати ҳавзааш, чӣ тавре ки аз ҷониби мутахассисон муайян карда шудааст, 24700 кубометр мебошад.

Ба Амударё обҳои дарёҳои Вахш (Сурхоб), Кофарниҳон, Панҷ мерезанд. Дарёи Аму дар як сол 60 миллиард метри квадратӣ обро аз худ ҷорӣ мекунад.

8 Савол ва сӯпориш:

1. Аз матн пайвандакҳоро ёбед.
2. Ба Амударё обҳои кадом дарёҳо мерезад?
3. Ба зерӣ исмҳои хос хат кашед.
4. Доир ба мавзӯи «Дарёҳои Тоҷикистон» нақше нависед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
пайвандак	союз	боғловчи
ба андозае ки	поскольку	шу қадар
ба тавре ки	так как	шундай
миқдору дараҷа	количество и уровень	миқдор, даража
чӣ қадар?	сколько?	қанча?
чӣ тавр?	как?	қандай?
ришта	нить, нитка	ип
дар ҳайрат мондан	удивляться	ҳайратда қолиш,
		ҳайрон қолиш
ҳар қадар	столько	ҳар қанча
ба манзил	на место	манзилга
аҳсан	спасибо	рахмат, ташаккур,
одамизод	люди	одамзот
кори нек	доброе дело	яхши иш
номи нек	доброе имя	яхши ном, улуғ ном

ДАРСИ 26

НАҚЛ АЗ РҶӢИ РАСМ

ФАСЛҲОИ СОЛ

Сӯҳбат

- Як сол аз чанд фасл иборат аст?
- Ҳоло кадом фасли сол аст?
- Ба зимистон кадом моҳҳо дохил мешаванд?
- Дар ин фасл табиат чӣ намуд дорад?
- Табиати ин фаслро нақл намоед.
- Фасли зимистони деҳа (шаҳр)-и шумо чӣ гуна манзара дорад?
- Бозиҳои зимистонаро номбар намоед?
- Ба паррандаю ҳайвонот дар ин фасл чӣ гуна муносибат менамоед?

Кори мустақилона

Аз рӯи расми зерин, ки «Фасли зимистон» ном дорад, нақл нависед. Ба забони модариятон тарҷума намоед.

Машқи 58. Чистонро ёбед.

Дар тори бед,
Тухми сафед?

8 Ба савол ҷавоб ёбед

– Он ҳиссаи ёридиҳандаи нутқ, ки аъзои ҷумларо бо ҳам мепаївандад, чӣ ном дорад?

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
фаслҳои сол	времена года	йил фасллари
ҳоло	ещё	ҳали
табиат	природа	табиат
деҳа	село	қишлоқ
манзара	природа	манзара, табиат
парранда	птица	қуш, парранда
ҳайвонот	животные	ҳайвонлар
муносибат	отношение	муносабат
намудан	казаться, показываться	этиш, қилиш
ёридиҳанда	вспомогательный	ёрдамчи
тори бед	вершина ивы	тол новдаси

ДАРСИ 27

ҲИССАЧАҲОИ ЗАБОНИ ТОҶИКӢ

Машқи 59. Ҷумлаҳоро бодикҳат хонед, ба тарзи талаффузи калимаҳои ишоратшуда диққат диҳед.

1. – Ту худат хӯрок хӯрдӣ?
– Не, нахӯрдаам.
2. Ин китоби ман не, ҳо, ана ваяш китоби ман аст.
3. – Ҷура, муҳандиси об шудӣ?
– Бале, аз ҳамин рӯз сар карда, ман муҳандиси об таъйин шудам.
4. – Мабодо, касал-ку нашудӣ?
– Ҳа, каме табларза дорам.

❖ Дар хотир доред:

*Ҳиссачаҳо ҳиссаи ёридиҳандаи нутқ мебошанд.
Ҳиссачаҳо ба нутқ тобишу маъноҳои гуногун медиҳанд.
Бале, оре, албатта, хайр, хуб, хуш.*

Ҳиссаҷаҳо ба гурӯҳҳои зерин ҷудо мешаванд:

- тасдиқӣ: **ҳа, бале, оре, албатта, хуш, ҳамин тавр**
- инкорӣ: **не, на**
- саволӣ: **-ку?, -мӯ?, оё, магар, наҳод**
- ишоратӣ: **ана, мана, ҳо-ана**

Машқи 60. Матнро нависед, ба зерин ҳиссаҷаҳо як хат кашида, ҳелҳои онро муайян намоед.

Акнун мефуроем, ҷӯра! Шунидӣ-ку, дадем ҷег заданд. Ин ҷо буданамонро фаҳманд, ҷанг мекунад. Боз пагоҳ шаб тамошо мекунем.

- Камакак ист, боз як бор бинем.

- Ана Комил, боз дидам. Ҳу, ана, худи худа.

- Ҳа, ҳа, дидам, майдаякак.

Барои чӣ сияҳ менамояд-а?

Охир ранги байрақчаҳо сурх-ку?

- Эҳ Комили каллаварам, ҳаминаро ҳам намедонӣ-мӣ? Худаи сурх бошад ҳам, аз дур сиеҳ менамояд-дия.

- Ин дурбин хурд-дия, ҷӯра. Ана вай, ҳо ана вай трубаи дудбарои калон бошаду кас нигоҳ кунад-а, Акрам ҷӯра? Ҳама ҷойи Моҳ нағз менамудагист-а?

Абдусалом Деҳотӣ

❧ Кори мустақилона:

Бо ҳиссаҷаҳои **ана, мана** ду ҷумла тартиб диҳеду тарҷума намоед.

Намуна: Мана, китоб дар ин ҷо. Книга вот здесь. Мана, китоб буерда.

Машқи 61. Нақро хонед.

ОДОБИ ХҶРОКХҶРӢ

Бачае ба назди Ҳаким Абӯалӣ ибни Сино омаду гуфт:

– Табиби мӯҳтарам, чанд вақт аст, ки гулӯям дард мекунад.

Пас аз дидани гулӯи бача ҳаками бузург гуфт:

– Пеш аз хӯрдани хӯрок дастатро шӯй.

– Ман ба Шумо дастам дард мекунад, нагуфтаам-ку, - норозӣ шуда гуфт бача.

– Медонам, гулӯят дард дорад, - гуфт Сино.

- Ин тавр бошад, даст ба гулӯ чӣ алоқа дорад?
- Алоқа он аст, ки ту пеш аз хӯрдани хӯрок даст намешӯӣ. Ана, ту одоби хӯрокхӯриро намедонӣ.

§ Савол ва супориш:

1. Мазмуни ин сӯҳбатро нақл кунед.
2. Чаро Ҳаким пеш аз хӯрок шустани дастро маслиҳат медиҳад?
3. Одоби хӯрокхӯриро нақл намоед.

Ба саволҳои тестӣ ҳатти ҷавоб нависед

- 1) Дар ҷумлаи «*Кошки ман ҳам бо ӯ мерафтам*» калимаи *кошки* кадом ҳиссаи нутқ аст?
- 2) Дар калимаҳои *боинтизом*, *боодоб* ҳиссаи *-бо* чӣ аст?

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
ҳисса	частица	юклама
талаффуз	произношение	талаффуз
ишоратшуда	отмеченный	кӯрсатилган
ту худат	ты сам	сен ўзинг
хӯрок хӯрдӣ?	ты кушал?	овқатландингми?
не	нет	йўқ
ҳа	да	ҳа
ана ваяш	вон это	ана униси
муҳандис	инженер	муҳандис
бале	молодец	балли, офарин
мабодо	вдруг	мабодо, агар
табларза	малярия	бёзгак
не-ку	нет, по-моему	йўқ-ку
қанӣ?	где?	қани?
ана (мана)	вот	ана (мана)
шунидӣ-ку	слышал же	эшитдинг-ку
дудбаро	дымоход	мӯри
насиҳат	наставление	насиҳат
шустани даст	мытьё рук	қўлни ювиш
одоби хӯрокхӯрӣ	правила еды	овқат ейиш одоби,
		овқатланиш одоби
ана	вот, вон	ана
кошки	если бы, как бы	кошки

ДАРСИ 28

КОР БО МАТН. ТАРЧУМА

Машқи 62. Ҳикоятро хонед ва маънидод кунед.

ҲИКОЯТ

Ҳакиме писарашро панд ҳамедод, ки ҷони падар, ҳунар омӯз, ки мулку давлати дунё эътимодно нашоёд ва симу зар дар сафар маҳалли хатар аст. Ё дузд ба як бор бибарад, ё хоҷа ба тафориқ бихӯрад.

Аммо ҳунар чашмаи зоянда ва давлати поянда аст. Агар ҳунарманд аз давлат бияфтад, ғам нахӯрад. Ҳунар худ барои ӯ давлат аст. Ҳар ҷо ки равад, қадр бинаду садр нишинад. Беҳунар луқма чинаду сахтӣ бинад.

Саъдии Шерозӣ

§ Савол ва супориш:

1. Бо истифода аз луғат сарсатри (абзатси) дуҷумро тарҷума намоед.
2. Чаро Ҳақим ба писараш насиҳат кардааст, ки илму ҳунар омӯзад?
3. Шумо кадом ҳунарро дӯст медоред? Фикри худро нависед.

Машқи 63. Дубайтии зеринро аз ёд намоед.

Ватандӯсти ҳақиқӣ - халқпарвар,
Ба кишвар меҳри беандоза дорад.
Барои рушди он кӯшад шабу рӯз,
Наҷотбахши нақӯовоза дорад.

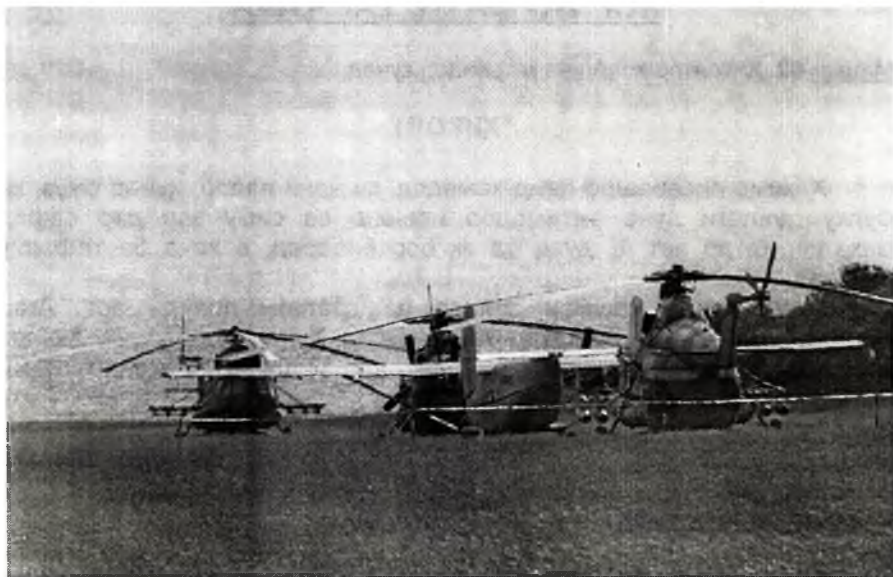
Вайси Азиз

✎ Кори мустақилона

Мавзӯи гузаштаро ба хотир оред.

- 1) Калимаҳои *ҳа, баде, оре* ба кадом ҳиссаи нутқ мансубанд?
- 2) Калимаҳои *рафтуомад, харидуфурӯш, додугирифт* кадом ҳиссаи нутқанд?

Машқи 64. Аз рӯйи ин расм ду ҷумла тартиб диҳед ва тарҷума кунед.

Намуна: Ин ҷо фурудгоҳи чархболҳо аст.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
ҳикоят	рассказ	ҳикоя
ҳаким	мудрец, учёный	ҳаким, доно
панд	совет	панд, насиҳат
ҳунар	ремесло, профессия	ҳунар
этимод	доверие	ишонч
симу зар	богатство	бойлик
луқма	кусок хлеба	бурда нон
начотбахш	спаситель	асровчи, сақловчи, нажот бахш этувчи
фурудгоҳ	аэропорт	аэропорт
чархбол	вертолёт	вертолёт

ДАРСИ 29

ХОНИШИ МУСТАҚИЛОНА

МУЪМИН ҚАНОАТ

Муъмин Қаноат 20 майи соли 1932 дар деҳаи Курговади ноҳияи Қалъаи Хумби Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, дар оилаи деҳқон ба дунё омадааст.

Ӯ эҷодиёти худро дар давраи мактабӣ сар кардааст. Аз соли 1946 сар карда, шеърҳо навиштааст.

Соли 1956 шӯбаи филологияи Донишгоҳи давлатии миллии Тоҷикистонро хатм намуда, дар маҷаллаи «Садои Шарқ» кору фаъолият намудааст. Соли 1977 раиси Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон интихоб шуда, солҳои

зиёде сарвари он буд.

Ҳоло Муъмин Қаноат бо қорҳои эҷодӣ машғул аст.

Муъмин Қаноат эҷодиёти зиёде дорад. Ӯ соли 1963 манзумаи «Ситораҳои замин», соли 1967 «Поэма огни» дар бораи ГЭС-и Норақ, соли 1972 достони «Суруши Сталинград», солҳои охир асарҳои таърихии «Падар» - дар бораи озодии Помир, «Тоҷикистон - исми ман» ва достони «Ғаҳвораи Сино»-ро ба муносибати 1000-солагии Абӯалӣ ибни Сино навиштааст. Барои ин асар соли 1980 ӯ Лауреати мукофоти давлатии ба номи Рӯдакӣ гардидааст.

Асари шоир «Ҳақиқати мо» ба забони ўзбекӣ дар шаҳри Тошканд чоп шудааст.

Порчае аз достони «Суруши Сталинград»

ЗАМИН

Маро ғаҳвора мегӯянд,
Чун ғаҳвораи зарин.
Вале ман модари бечораам, хокам
Агар тифле ба рӯям по ниҳад, шодам,
Агар марде фитад аз пой, ғамнокам.
Чу модар дар азо бо синаи чокам
Напиндоред, бедардам, кафи хокам!
Ба даври хеш чун сайёра чунбидам,
Ба рӯзи нек ҳамчун тифл хандидам,

Ба рӯзи бад чу марди пир ларзидам.
 Баҳорон гул шудам, аз хеш рӯидам,
 Ба уммеде, ки пӯедам.
 Ғубори раҳ шудам, дар роҳи дилёбӣ,
 Ба уммеде, ки ғӯедам.
 Чаҳон гардеду рози якдигар донед,
 Маро модар, шумо, эй қавмҳо,
 Худро писар хонед.

Мӯъмин Қаноат

❧ **Кори мустақилона**

1. Шеърро ифоданок хонед.
2. Бо ёрии муаллим онро аз бар намоед.
3. Чаро заминро Ватан-модар номидаанд?
4. Замин одамро ба чӣ даъват мекунад?
5. «Маро модар, шумо, эй қавмҳо, худро писар хонед», гуфтани шоир чӣ маъно дорад?

Машки 65. Ба саволҳо посух диҳед.

1. Мӯъмин Қаноат ба муносибати 1000-солагии Абӯалӣ ибни Сино кадом асарашро навиштааст?
2. Кадом сол барои ин асар мукофоти давлатии ба номи Рӯдакиро сазовор гаштааст?
3. Кадом асари шоир бо забони ўзбекӣ чоп шудааст?

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ўзбекӣ
мачалла	журнал	журнал, ойнома
раиси Иттифоқи на- висандагон	председатель Союза писателей	Ёзувчилар иттифоқи раиси
Садои Шарқ	Голос Востока	Шарқ Овози
корҳои эҷодӣ	творческая работа	иҷодӣ ишлар
ғаҳвора	колыбель	бешик
хок	песок, земля	тупроқ
ғамнок (-ам)	печальный	ғамгин, маҳзун
қавмҳо	племена	қавмлар, авлодлар
маро	меня	мени
худро (хешро)	себя	ўзингни

ДАРСИ 30

КОР БО МАТН

ТАЪРИХИ СОЛИ НАВ

Соли нав аз ҷумлаи ҷашнҳои қадимаи халқҳои гуногун мебошад.

Дар Осиёи Миёна Соли нав - Наврӯзо 21-22 март истиқбол мегиранд. Дар ин рӯз табиат аз нав зинда мешавад. Ба деҳқон рӯзи нав - Наврӯз меояд, кор дар саҳро авҷ мегирад.

Дар Мисри қадим Соли нав охири моҳи сентябр, ҳангоми серобшавии дарёи Нил, ки заминҳо обшор мегарданд, қайд карда мешавад.

Дар Рим Соли нав аввали моҳи март меояд. Дар ин рӯз ба ҳамдигар тӯҳфаҳо тақдим мекунанд. Шаби Соли навро то рӯз бо хурсандӣ мегузаронанд.

Келтҳо (ҳудуди имрӯзаи Франция ва як қисми Англия) иди Соли навро моҳи октябр қайд мекунанд. Онро поёни тобистон меноманд. Ба яқдигар тӯҳфаҳо месупоранд.

Дар Русия иди Соли нав аввалҳо 1 март буд, соли 1699 шоҳ Пётри I қарор қабул кард, ки Соли нав 1 январ гузаронида шавад.

§ Супориш:

1. Ҷадвале тартиб диҳед, ки Соли нав дар куҷо ва кай қайд карда мешавад?
2. Соли нави халқҳои гуногун чӣ ном гирифтааст, нақл намоед.
3. Нақл намоед, ки шумо дар Соли нав чӣ кор мекунед.

Машқи 66. Шеърро ифоданок хонед.

ЗИМИСТОН

Дашту саҳро нуқрапӯш,
Кӯҳу талҳо нуқрапӯш.
Бому дарҳо нуқрапӯш,
Кӯлу дарё нуқрапӯш.

* * *

Мавсими сармо расид,
Фасли роҳати замин.
Хуш омадӣ, хуш бимон,
Зимистони нозанин.

Машки 67. Ба ин расм ном гузошта, нақл нависед. Дар нақл нидоҳоро истифода баред.

Машки 68. Чистон

Ҳар гоҳ безад
Элаки худро,
Чун орд резад
Рӯйи боми мо?

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
таърих	история	тарих
Соли нав	Новый год	Янги йил
сахро	поле	дала
авҷ мегирад	нарастает	авж олади, кўпаяди
серобшавӣ	полноводие	сувнинг кўпайиши
заминҳои обшор	орошаемые земли	суғориладиган ерлар
тўҳфа	подарок	совға
тақдим мекунанд	подарят	табриклашади
поёни тобистон	конец лета	ёзнинг охири
нукрапӯш	серебристый	кумушранг
кӯҳу тал	гора и холм	тоғу тепа
элак	сито	элак
рӯйи бом	крыша	том усти
барф	снег	қор

ДАРСИ 31

НИДО ВА ИМЛОИ ОН

Тарзи навишти калимаҳои зеринро машқ кунед:

хай-хай, ўхў, афсўс, оҳ, воҳ, хомўш, чим, ором, ҳой, э, эҳ, туф-туф, вой-вой, бай-бай

Дар хотир доред:

Нидо ҳиссаи ёридиҳандаи нутқ буда, мафҳумҳои хурсандӣ, ҳаяҷон, амр ва муроҷиатро мефаҳмонад: Хай-хай, ин кори хело хуб шуд, тақрор карданд ҳама. (Ҷ. Икромӣ «Шодӣ»)

Хелҳои нидо:

1. Нидои тааҷҷуб ва ҳайрат: **тавба, эҳа, ўҳ, ўхў**. Инҳо ба замини мо наздик шуда мондаанд-ку.
2. Нидои андӯҳ: **оҳ, воҳ, вой**.
3. Нидои хурсандӣ: **эй, хай-хай, ура!** Хай-хай, ин қадар гули зебо!
4. Нидои муроҷиат: **ҳой, ўй, э**. Ҳой, Гулнор, чаро хомўшӣ?
5. Нидои амр: **чим, хомўш, ором**. Хомўш, бачаҳо, ором бошед!

Машқи 69. Ҷумлаҳоро нависед, ба зери нидоҳо хат кашида, хелҳои онро муайян намоед.

1. Хай-хай, чӣ баҳонае ёфтед, писар!
2. Афсўс, ки дар бисёр ҷойҳо пахта авҷ нагирифтааст.
3. Ана, ўхў, ин корашро бин-а.
4. Тавба, гӯён модаркалон гиребонашро гирифт.

§ Сўпориш:

Ҷумлаи охирро тарҷума кунед.

Машқи 70. Ба ҷойи нуқтаҳо аз нидоҳои дар қавс додашуда истифода бурда, ҷумлаҳоро нависед.

1. ..., сарам дард мекунад.
2. ..., Салимабону чӣ гўям ба шумо?
3. ..., об ба ин сў ҳам омада истодааст.

4. ..., -гуфт Шарифахола сари худро ба гиребонаш хам карда, -
 маро заҳракаф кардӣ!
 (оҳ, эҳ, вой, туф-туф)

🔍 Кори мустақилона:

Маънои аслии ибора (таъбир)-ҳои зеринро шарҳ диҳед. Надонед, пурсед.

Барги сабз -
 Гул-гул шукуфтан -
 Пашшаро озор надодан -
 Ба рӯи касе надавидан -
 Кори бе дарди миён -
 Ҳикояти завқовар -
 Суръати тез -

Намуна: Маънои луғавии таъбири «Гул-гул шукуфтан» - ин аз ягон чиз хурсанд шудан, шод гаштанро дорад.

Машқи 71. Матро аз бар намоед.

ОЁ МЕДОНЕД, КИ ...

Кӯҳҳои Помир аз силсилакӯҳҳои сарбафалаккашида иборат аст, ки онро «Боми ҷаҳон» меноманд. Баландтарин қуллаи кӯҳи Помир 7495 метр аз сатҳи баҳр аст, ки он ба номи Исмоили Сомонӣ гузошта шудааст.

🔍 Кори мустақилона:

1. Маънои ибораи «Боми ҷаҳон»-ро шарҳ диҳед.
2. Боз кадом кӯҳҳоро медонед, номбар намоед.
3. Ба нидоҳои маънои хурсандӣ: **ура, ҳай-ҳай** ҷумла тартиб дода, тарҷума намоед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
нидо имло афсӯс хомӯш (чим)	междометие правописание сожаление тихо (тише)	ундов имло, ёзув афсус жимлик

<p>эх! ах! ёридиҳанда хурсандӣ ҳаяҷон амр мурочиат таачҷуб ҳайрат</p> <p>тавба гиребон барги сабз баландтарин сатҳи баҳр</p>	<p>ой! вспомогательный весёлый, радостный волнение распоряжение обращение удивление удивление</p> <p>покояние, раскаяние воротник зелёный лист самый высокий уровень моря</p>	<p>эх! оҳ! ёрдамчи хурсандчилик ҳаяҷон амр, буйруқ мурожаат ҳайратланиш ҳайрат, ҳайрон қолиш тавба қилмоқ ёқа яшил барг энг баланд денгиз сатҳи</p>
--	---	---

ДАРСИ 32 **КОР БО МАТН**

ИДИ САДА

Яке аз идҳои миллии халқи тоҷик иди Сада мебошад.
Шоир Манучеҳрии Домғонӣ дар бораи ҷашни Сада гуфтааст:

Инак, биёмадааст ба панҷоҳ шабу рӯз пеш,
Ҷашни Сада - талояи Наврӯзи навбаҳор.

Дар ҳақиқат, иди Сада дар рӯзи даҳаи моҳи Баҳман (30 январи мелодӣ) баргузор мегардад. Он 50 шабу 50 рӯз, пеш аз иди Наврӯз рост меояд. Барои ҳамин ҳам «Иди Сада» меноманд.

Шоир Унсурӣ фармудааст:

Сада ҷашни мулуки номдор аст,
Аз Афредуну аз Ҷам ёдгор аст.

Аз гуфтаҳо маълум мешавад, ки ҷашни Сада таърихи дурудароз дорад. Онро дар давраҳои Сосониёну Сомониён низ қайд мекарданд.

Умуман, ҷашни Сада - ин тайёри ба баҳор, аз омад-омади баҳор ба мо хабар медиҳад.

Дехқонон заминҳоро аз хасу хошок тоза намуда, яҳоб мемонанд. Ҷуйборҳоро тоза мекунанд. Дарахтҳоро ба воситаи дуд кардани барғҳои хушкшуда аз ҳашаротҳои зараррасон озод менамоянд.

Одамон хонахоро рӯфта, сипанд мегиронанд, дар майдонҳо алав
гиронда, дар гирди он хурсандӣ мекунанд, ки аз зимистони хунук
баромаданд, ҳосили нағз шавад, гӯён шеърхонӣ мекунанд.

§ Савол ва супориш:

1. Иди Сада дар кадом вақти сол меояд?
2. Барои чӣ иди Сада меғунанд?
3. Деҳқонон дар иди Сада ба кадом корҳо машғул мешаванд?
4. Мазмуни байти:

Сада ҷашни мулуки номдор аст,
Аз Афредуну аз Ҷам (Ҷамшед) ёдгор аст. –ро
ба наср нависед.

5. Кадом идҳои миллиро медонед, нависед ва кай қайд намудани
онҳоро нишон диҳед.

Машқи 72. Шеърро ифоданок хонед

МО ЗОДАИ БИҲИШТЕМ

Мо қиссаи Ватанро бо дасти худ набиштем,
Мо қисмати Ватанро бо дасти худ сирриштем.
Мо аз нажоди аҳлем, аз ориёни покем,
Озодагони олам, орои зи кори зиштем.
Дар кӯҳсори тоҷик хуршед лона дорад,
Бар марзи поки дилҳо аз меҳр дона киштем.
Рӯ бар табори одам, боифтихор гуфтем:
Мо миллати қадимем, дорои сарнавиштем!
Мо дар мисоли хилқат дар сурати тамаддун,
Дар хоки фазли олам чун хишт рӯи хиштем.
Гуфтанд: Тоҷикистон як гӯшаи биҳишт аст,
Оре, ба ҳукми Яздон, мо зодаи биҳиштем.
Мо зодаи биҳиштем,
Озодаи биҳиштем.
Озодаи биҳиштем,
Мо зодаи биҳиштем.

Сафармуҳаммад Аюбӣ

🔗 Савол ва сўпориш:

1. Шеър дар васфи чӣ навишта шудааст?
2. «Як гўшаи биҳишт аст» чӣ маъно дорад?
3. Синоними **биҳишт**-ро ёбед.

Машқи 73. Шеърро бодикқат хонед.

Ай дӯст, ай дӯст, ай дӯст, ай дӯст,
Ҷабри ту аз он кашам, рӯи ту накуст.
Мардум гўянд, ки биҳишт хоҳӣ, ё дӯст?
Ай беҳабарон, биҳишт бо дӯст накуст.

Ҷалолуддини Балхӣ

🔗 Сўпориш:

1. Дар шеър кадом навъи нидо истифода шудааст, муайян кунед.
2. Дар шеър сухан дар бораи чӣ рафтааст?
3. Мазмуни шеърро ба таври шифоҳӣ нақл кунед.
4. Дар бораи дӯсти ҳақиқӣ матн нависед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
ид	торжество, праздник	байрам
миллӣ	национальный	миллий
50 шаб	50 ночей	50 кеча
50 рӯз	50 дней	50 кун
дар ҳақиқат	действительно	дарҳақиқат
ворисон	наследники	меросхўрлар
чонфидой	преданный	содиқ
ҳаёти нек	прекрасная жизнь	яхши ҳаёт, бахтли
рӯҳафзо	живительный	ҳаётбахш
биҳишт	рай	жаннат
ранҷ	страдание, боль, трудности	машаққат, ранж

ДАРСИ 33

ТАКРОРИ БОБИ MORFOLOGIA

Машки 74. Калимаҳои додашударо нависед, савол гузored ва муайян кунед, ки кадом ҳиссаи нутқанд. Ин калимаҳоро тарҷума кунед.
ҷой, ҷой, рӯй, мӯй, лой, пой, бист, сад, сӣ

Намуна: *ҷӣ? ҷой - места, ўрин*

§ Супориш:

Исбот кунед, ки кадоми калимаҳо исму кадомаш шумора аст.

Машки 75. Ба калимаҳои зерин аввал савол гузored, пас тарҷума кунед.
миллат, иттифоқ, хуррам, парранда, чилу чор, тозон

Намуна: *тозон - ҷӣ тарз? бегом, ҷолиб*
зиндагии хуррамона.
Мо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шоду хуррамона зиндагӣ
мекунем.

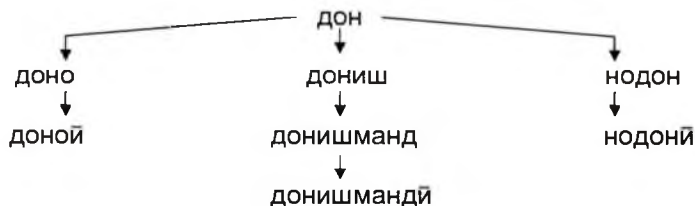
Машки 76. Калимаҳоро дуруст нависед. Тарҷума кунед.

Тарзи талаффузи калима	Тарзи дурусти навишти калима
ҳафто _т	ҳафтод
кабу _т	кабуд
тадбиқ	та _т биқ
тас _т иқ	тасдиқ
қас _т ан	қасдан
мадат _т гор	мададгор
раси _т	расид
пешниҳот _т	пешниҳод

Машки 77. Мисолҳоро нависед, моҳияти пайвандақҳоро нақл кунед.

Ман боодоб хоҳам шуд, *чунки*
ки
зеро ки одоб нақўтарин хислати
 инсон аст.

Машки 78. Калимаҳоеро, ки аз решаи «дон» сохта шудаанд, нависед ва яктогӣ ҷумла тартиб диҳед.

Машки 79. Феълҳои зеринро ба шахсу шумора тасриф намоед:
омад, гирифт, хӯрд

Намуна:

ман омада <u>м</u>	мо омаде <u>м</u>
ту _ _ _ _ _	шумо _ _ _ _ _
ӯ (вай) _ _ _	онҳо _ _ _ _ _

Кори мустақилона

8 Ба саволҳо посух диҳед:

- Дар забони тоҷикӣ чанд ҳиссаи нутқ аст, номбар кунеду нависед.
- Ҳиссаҳои мустақил ва ёридиҳандаи нутқро дар алоҳидагӣ нависед.
- Калимаҳои *чорум, даҳум, сад* кадом ҳиссаи нутқанд?
- Чаро мо ному насабро бо ҳарфи калон менависем?
- Чаро мо дар охири ҷумла аломати нуқта мегузорем?

Машки 80. Матнро нависед ва ба саволҳо ҷавоб диҳед.

ОДОБ - ҲУСНУ КАМОЛ

Асоси маданият ва муносибатҳои рафтори одамонро ахлоқ ва одоб ташкил медиҳад.

Одоб ин меъёри рафтори оқилонаест, ки дар асоси анъанаҳои ҳазорсолаи халқ ба вуҷуд омадааст.

Қимати инсон танҳо дар ҳусну ҷамоли зоҳирӣ нест. Ҳусни инсон дар одобу ахлоқи шахсӣ зоҳир мегардад. Бузургон дар ин масъала диққати махсус додаанд.

Шоир Бадриддин Ҳилолӣ гуфтааст:

Адаб ороиши афъол бошад,
Адаб ороиши аҳвол бошад.

Рафтори инсон ягона нишондиҳандаи симо ва сифатҳои ахлоқи мебошад.

§ Савол ва ҷупориш:

1. Одобӣ инсон аз кадом рафтори ӯ муайян мегардад?
2. Шоир дар бораи одоб чӣ гуфтааст?
3. Шумо дар бораи одоб ва ахлоқи ҳамсинфонатон чӣ медонед?
4. Ҷумлаи охириро тарҷума кунед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
ҷой	место	ўрин, жой
ҷой	чай	ҷой
рӯй	лицо	юз, бет
мӯй	волосы	соч
лой	глина	лой
пой	нога	оёқ
миллат	нация, национальность	миллат
иттифоқ	союз, объединение	бирлик
хуррам	радостный	шод
парранда	птица	қуш
таваллуд	рождение	туғилиш
ҳафтод	семьдесят	етмиш
кабуд	синий	кўк
тасдиқ	подтверждать	тасдиқ
мададгор	помощник	ёрдамчи
расид	достиг (достичь)	етди
пешниҳод	представление	тавсия
ҳусну камол	красота	гўзаллик
ахлоқ	характер, этика, поведение	ахлоқ, этика
ҳусну ҷамол	красота	гўзал, чеҳра
феълу атвор	нравственность	хулқ - атвор
симо	лицо	кўриниш, қаду қомат
афъол	действия, поступки	ҳаракат, фаолият

ДАРСИ 34

ЧУМЛАҲОИ СОДДА ВА МУРАККАБ

Машқи 81. Чумлаҳоро нависед.

1. Ҳаво абрнок буд.
2. Ҳаво абрнок буду борон меборид.
3. Ман хона меӯфтам. Соро гулҳоро об меод. Замира, ки ҳоло хӯрдак буд, ҳеҷ кор намекард.

♣ **Дар хотир доред:**

Чумлаҳо аз ҷиҳати сохт ду хел мешаванд. Чумлаи содда ва мураккаб.

Чумлаи содда дорои як асоси грамматикӣ аст. Китоб хондам.

Чумлаи мураккаб аз ду ва зиёда чумлаҳои содда сохта мешаваду бо пайвандакҳо ва аломати ист (интонатсия) пайваст мешавад.

Мисол: *Дари кӯча кушода шуду поймони Пулод шунида шуд.*

Аз ду чумлаи содда:

а) *Дари кӯча кушода шуд*

б) *поймони Пулод шунида шуд*

ба воситаи пайвандаки «-у» як чумлаи мураккаб сохта шудааст.

§ **Кори мустақилона**

1. Чумлаҳои машқи болоро тарҷума кунед.
2. Бо пайвандакҳои **ва, у, аммо** чумлаҳои мураккаб тартиб диҳеду тарҷума кунед.

Намуна: Ҳаво абрнок буд.
Погода была пасмурная.
Ҳаво булутли эди.

Машқи 82. Хелҳои гуногуни чумлаҳои мураккабро нависед.

Ман тез омадам, ки модарам интизорӣ накашанд.
аммо Зариф дер монд.
ки аз дарс дер намонам.
то ин ки ба шумо ёри расонам.

§ Супориш:

1. Исбот кунед, ки кадом пайвандакҳо ҷумлаи соддаро бо ҳам мепайвандад.
2. Ҷумлаи охиrho тарҷума кунед.

РУСТАНИИ АҶОИБ

Ман як рӯз аз кӯҳсор ба хона рустаниеро овардам, ки гулҳои зарди ғуҷум-ғуҷуми он бӯи аҷоиб доштанд.

Бобоям ин рустаниро дар дасти ман дида, пурсиданд:

- Ин чӣ, Аҳмадҷон?
- Рустани, - ҷавоб додам ман.
- Номаш чӣ?

Ман ба ин савол ҷавоб дода натавонистам, зеро чӣ ном доштани онро ба ман ҳеҷ кас нагуфта буд.

– Ин рустаниро бӯи модарон меноманд, - гуфт бобоям.

Гули он ба бисёр дардҳо даво аст. Агар аз ин рустани чой дам кунем, чун чойи кабуд мазза дораду хушбӯи аст. Фишори хунро паст мекунад.

§ Супориш:

1. Муайян намоед, ки дар ин матн чанд ҷумлаи содда ва чанд ҷумлаи мураккаб ҳаст?
2. Шумо боз кадом рустаниҳои табобатиро медонед, нависед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷики	русӣ	ӯзбеки
ҳаво	погода	ҳаво
абрнок	пасмурный	булутли
тез омадам	приехал быстро	тез келдим
интизор	ожидание	интизор, кутиш
дер монд	опоздал (опоздать)	кеч қолди
то ин ки	для того	шунинг учун
исбот кунед	докажите (доказать)	исботланг
рустани аҷоиб	интересное растение	ажойиб ўсимлик
ғуҷум-ғуҷум	много листьев	барги кўп
бӯй	запах	ҳид
бӯйи модарон	мать и мачеха	оналар ҳиди

ДАРСИ 35 КОР БО МАТН

Маши 83. Матро ифоданок хонед

ХИРАДМАНДИИ НҶШЕРВОНИ ОДИЛ

Нақл мекунам, ки шоҳ Нӯшеровони Одил дар шикор буд. Сайди бадастовардари дар шикоргоҳ кабоб пухтанд, намак набуд. Ғуломе ба русто (деҳа) рафт, то намак орад.

Нӯшеровон гуфт:

– Намак камак бигир, ки то ба соҳибхона қимат нашавад.

Ғулом гуфт:

– Аз як каф намак чӣ малол ояд?

Нӯшеровон гуфт:

– Бунёди зулм дар ҷаҳон аввал андаке будааст. Ҳар кӣ омад бар вай иловае кард, ки ғуфтаанд:

Агар зи боғи раият малик хӯрад себе,
Бароваранд ғуломони ӯ дарахт аз беҳ.

Саъдии Шерозӣ

Кор бо матн:

1. Нӯшеровони Одил дар кучо буд?
2. Чӣ воқеа рӯй дод?
3. Чаро шоҳ намакро кам гир гуфт?
4. Маънои сатри охирро чӣ тавр мефаҳмед, нақл намоед.
5. Сатри аввал чанд ҷумла дорад? Ҷумлаҳо бо кадом аломатҳо ба ҳам пайваст шудаанд, нақл кунед.

❖ Дар хотир доред:

Бо қарори Созмони Милали Муттаҳид 22 -юми март Рӯзи замин эълон карда шудааст.

Замин - ин ҷойи муқаддас аст. Онро пок доштан зарур аст. Замин моро меҳӯронад ва мепӯшонад. Хонаву ҷойи мо дар замини паҳновар аст. Аз замин деҳқон ҳосил мегирад.

Машки 84. Матнро бодикқат хонед.

Фасли баҳор – баҳори деҳқон аст. Ҳеҷ кас омадани баҳорро ин қадар бесаброна интизор намешавад, чунонки деҳқон.

Дар фасли баҳор ягона касе, ки на хобро медонад, на фароғатро ин деҳқон аст. Ин марди заҳматкашу саховатманд дар дили шабҳо рӯ ба осмон оварда, зорию илтиҷо мекунад, рӯзи хуши офтобӣ ва борони марворидвор металабад, то ки кишти умеди ӯ сабз шавад ва файзу баракат орад.

Бобои деҳқон ин марди ҷоннисору хайрандеш, ин қадар ранҷу заҳмат мекашад на барои худ, балки ба хотири ободии инсон ва ҷаҳон.

Дастони деҳқон мӯъҷизакору сеҳрофаринанд. Деҳқон аз дили хоки сиёҳ зар меофарад. Ҳақ ба ҷониби шоир Носири Хусрав аст, ки гуфтааст:

Беҳ аз саннои олам деҳқон аст,
Ки ваҳшу тайрро роҳатрасон аст.
Ҷаҳонро хурраи аз деҳқон аст,
Аз ӯ гаҳ заръ, гоҳе бўстон аст.

Кор бо матн:

1. Ҳосиятҳои фасли баҳорро нависед.
2. Калимаҳои «хористон» ва «бӯстон»-ро маънидод намоед.

Машқи 85. Бо ёрии муаллим кори мустақилонаро ба охир расонед.

ОДОБ

Бачаҳо дар соҳили дарё истироҳат мекарданд. Пас аз рафтан ҷойи нишасти худро тоза накарданд...

Шумо фикри худро доир ба рафтору одоби ин гуна одамон нависед. Матни худро метавонед ин тавр сар кунед:

Тобистон. Ҳаво гарм буд. Одамон ҷойи салқиниро мекофтанд...

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
хирадманд	мудрец	доно
шикор	охота	ов
сайд	охота, ловля	ов, ўлжа
намак	соль	туз
камакак	немного	камгина
ғулом	раб, невольник	қул
зулм	угнетение	зулм
боғи раият	сад народа, участок	раият боғи
малик	царь, правитель	подшо
рӯзи Замин	день Земли	Ер куни
ҷойи муқаддас	святое место	муқаддас жой
фароғат	покой, досуг	фароғат, дам
мӯъҷизакор	волшебник, чародей	мӯъжизакор
сеҳрофаринӣ	волшебство	сеҳргар
саннои олам	здесь: профессия	оламни яратувчи
ваҳшу тайр	животные и птицы	ҳайвонлар ва қушлар
хористон	колючий кустарник	тиконзор
бўстон	сад	боғ

ДАРСҲОИ 36-37

КОР БО МАТН:

МАҲОРАТИ ДАР НУТҚ КОР ФАРМУДА ТАВОНИСТАНИ ҶУМЛАИ СОДДА ВА МУРАККАБ

Машқи 86. Навиштани нақли хатти аз рӯйи расм.

8 Саволҳо:

1. Кадом навъи паррандаҳоро медонед?
2. Паррандаҳо дар кучо лона мегузоранд?
3. Бисёре аз паррандаҳо дар зимистон ба кучо мераванд?
4. Паррандаҳо ба табиат чӣ фоида меоранд?

ҲАШАР

Мўрчаҳо ҳашар доранд,
Ҳашар аз сахар доранд.
Дар байни онҳо зинҳор,
Набошад каси бекор.

Яке кашонад дона,
Аз талу дашту ёна,
Дигар оварад болор,
Аз бурсу аз сафедор.
Сеюм кунад бо нохун,
Хоки заминро берун.
Месозанд онҳо хона,
Хонаи зимистона.

Бобо Ҳочӣ

Кори мустақилона

- Мўрчаҳо ба чӣ кор машғуланд?
- Шумо ҳам дар хонаю мактаб ҳашар мекунед?
- Ҷумлаҳои соддаро алоҳида нависед.

ОЁ МЕДОНЕД, КИ ...

- Шаҳрванди ҳафтмиллионаи Тоҷикистон кист?
- 13-уми августи соли 2006 дар Маркази тиббии шаҳри Душанбе писарбачае ба дунё омад, ки ӯ ҳамчун шаҳрванди ҳафтмиллионаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шуд.
- Номи ўро волидайнаш Фаридуни Файзалии Мўсо гузоштанд.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
лонаи паррандаҳо мўрчаҳо ҳашар	гнездо птицы муравьи (муравей) ҳашар, коллективная работа	қуш уяси ҷумолилар ҳашар

аз сахар одами бекор тал дашт нохун шаҳрванд ҳафтмиллиона волидайнаш	с утра безработный холм степь ногти (ноготь) гражданин семимиллионный родители	эрталабдан ишсиз одам тепа дашт, дала тирноқ фуқаро етти миллионли ота – онаси
---	---	---

ДАРСИ 38

САРЧУМЛА ВА ЧУМЛАИ ПАЙРАВ

Машки 88. Чумлаҳоро нависед ва ба сохти онҳо диққат диҳед.

Дарс сар шуд. Дарс дар вақташ сар шуд. Имрӯз дарс дар вақташ сар шуд.

❖ Дар хотир доред:

1. Асоси грамматикаии чумларо мубтадо ва хабар ташкил медиҳад.
2. Мубтадо сараъзои чумла аст, ки амал ва ҳолати чумларо мефаҳмонад.
3. Ба зери мубтадо як хат кашида мешавад. Ба зери хабар ду хати рост.
4. Ғайр аз мубтадо ва хабар (сараъзо) дар чумла аъзои пайрави чумла: муайянкунанда, пуркунанда ва ҳол мавҷуд аст.

Мисол: Синфи мо дирӯз дар мусобиқаи байнисинфӣ ҷойи аввалро ишғол намуд.

Дар хотир доред, ки дар таҳлили синтаксисии чумла аъзои он бо аломатҳои зерин ишора карда мешаванд:

Мубтадо – як хати рост (_____)

Хабар – ду хати рост (_____)

Муайянкунанда – хати мавҷнок (~~~~~)

Пуркунанда – тире-тире (_____)

Ҳол – нуқтаю тире (. . . .)

Мисол: Ту Ворух ном қишлоқи ноҳияи Исфараро дидаи?

1. **Аъзои пайрави ҷумла муайянкунанда предметро аз ягон ҷиҳат муайян мекунад.** Ба саволҳои: *чӣ хел?*, *чӣ гуна?*, *кадом?*, *чанд?* ҷавоб мешавад.

Мисол: Устод ба мо дарсҳои пурмазмуну дилнишин мегуфтанд.

2. **Ҷумлаи пайрави пуркунанда предметро ифода мекунад, ки амали ҷумла ба он равона аст.** Ба саволҳои: *киро?*, *чиро?*, *ба кӣ?*, *ба чӣ?*, *аз кӣ?*, *аз чӣ?*, *дар бораи кӣ?* ҷавоб мешавад.

Мисол: Ҷонон дар бораи қаҳрамонҳои Талбак Лолаев нақлҳо кард.

3. **Ҷумлаи пайрави ҳол ҳолат, замон, макон, сабаб, мақсади амал (хабар)-ро нишон медиҳад.** Ба саволҳои: *чӣ тарз?*, *дар кучо?*, *чаро?*, *чӣ сабаб?*, *кай?*, *чӣ мақсад?* ҷавоб мешавад.

Мисол: Ҳаво тобистон гарм мешаваду зимистон хунук мешавад.

Машқи 89. Ба ҷумлаҳои саволӣ хаттӣ ҷавоб нависед.

1. Дар ҷумлаи «Мо Ватанро чун гавҳараки чашм муҳофизат менамоем» «мо» кадом аъзои ҷумла аст?
2. Дар ҷумлаи «Хондан вазифаи мост» калимаи «хондан» кадом аъзои ҷумла аст?
3. Аз ҷумлаи «Ситораҳо чашмак мезананд» сараъзои ҷумларо ёфта ишорат намоед.

Кори мустақилона:

Аз ҷумлаи зерин сараъзо ва аъзои пайрави ҷумларо бо аломат ишора намоед.

Мо пагоҳ ба зодгоҳи Садриддин Айни - деҳаи Соктаре рафтаним.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
сараъзои чумла	главные члены предложения	гапнинг бош бўлак-лари
аъзоҳои пайрави чумла	второстепенные члены предложения	иккинчи даражали бў-лаклар
асосӣ	главное	асосий
фикри асосӣ	главная мысль	асосий фикр
мубтадо	подлежащее	эга
хабар	сказуемое	кесим
муайянкунанда	определение	аниқловчи
пуркунанда	дополнение	тўлдирувчи
ҳол	обстоятельство	ҳол
чӣ тарз?	каким образом?	қандай?
дар кучо?	где?	қаерда?
чаро?	почему?	нега?
кай?	когда?	қачон?
ба чӣ мақсад?	с какой целью?	нима мақсадда?

ДАРСИ 39 ҶОИИ САРҶУМЛА ВА ҶУМЛАИ ПАЙРАВ ДАР НУТҚ

Машиқи 90. Ҷумлаҳоро нависед. Сараъзоҳо (мубтадо ва хабар)-ро бо аломат нишон диҳед.

1. Аҳмадҷон гӯштингири моҳир мебошад.
2. Кӯҳҳои уфуқ дар паси пардаи тираи шаб пинҳон шуданд.
3. Шаҳри Душанбе зебост.
4. Мирзо Турсунзода – шоир.
5. Шунидани саргузашти ту ба ман хеле таъсир кард.

❖ **Дар хотир доред:**

1. **Мубтадо ва хабар - сараъзоҳои ҷумла асосан дар аввали ҷумла меоянд.**

Мисол: Шарора дӯхтари ҷаққон аст.

2. **Мубтадо дар байни ҷумла низ меояд.**

Мисол: Ҳамин рӯз ман китоб хондам.

**3. Дар назм мубтадо ва хабар дар мобайн ва охири
ҷумла омада метавонанд.**

Мисол: Кӯфт ногоҳ қасе дари моро,
Аз паси он майор шӯд пайдо.

Мирзо Турсунзода

**4. Ҳама вақт хабар бо мубтадо дар шахсу шумора
мувофиқат мекунад.**

Мисол: Ман ба шахр меравам.

Кӣ? - Ман. Ман чӣ кор мекунам? - Ман меравам.

5. Аъзоҳои пайрави ҷумла ҷойи муайян надоранд.

Машқи 91. Ба саволҳо ҷавоби хаттӣ нависед.

1. Синоними (муродифи) калимаҳои зеринро нависед: *чеҳра, мактаб, бемор, офтоб*.

2. Исбот кунед, ки калимаҳои *гуфтугӯ, ҷустуҷӯ* исм ҳастанд.

Машқи 92. Зарбулмасалҳоро нависед ва маъноҳояшонро шарҳ диҳед.

1) Хоксорӣ – зебу зиннати инсонӣ.

2) Худписандӣ – далели нодонӣ, охири он – фақат пушаймонӣ.

3) Ҳосили бисёр – серии хонаводаю умри дароз.

Машқи 93. Матнро ифоданок хонед.

ОЁ МЕДОНЕД, КИ КАЛИМАИ «ЧОЙХОНА» ЧӢ МАӢНО ДОРАД?

Калимаи «чойхона» аз замонҳои қадим то имрӯз барои сокинон, меҳмонони хурду бузург маълуму машҳур аст.

Гузаштагони мо агар бо тақозои замон ва рӯзгор ба шаҳре сафар мекарданд, чойхона хонаи умедашон буд, зеро он вақтҳо меҳмонхонаҳо вуҷуд надоштанд. Чойхонаҳо ҳам ҷойи чойнӯшӣ ва ҳам (дамгирӣ) истироҳатгоҳ буданд. Дар чойхонаҳои он замонҳо тамоми шароит: чой, хӯрок, ҷойи хоб, оташдон, деғу табақ (лавозимоти хӯрокпазӣ), ҷойи таҳорату намозхонӣ, ҳатто анборҳо (камера хранения) муҳайё буд.

Ҳоло чойхонаҳо танҳо ҷойи чойнӯшӣ ва истироҳатгоҳ аст.

Дар шаҳри Душанбе яке аз зеботарин чойхона чойхонаи «Роҳат» аст, ки ҷойи дӯстдоштаи сокинони шаҳр ва меҳмонон мебошад.

(Аз васоити ахбори умум)

8 Савол ва супориш:

1. Калимаи «чойхона» чӣ маъно дорад?
2. Дар замонҳои гузашта чойхона кадом вазифаҳоро иҷро мекард?
3. Калимаи «чойхона» кадом навъи исм аст? Исми содда ё мураккаб?
4. Аз калимаи «чой» якчанд калима ва ибора созед.

Намуна: ... ник

... хона

... и хунук ва ғайра.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
гӯштингир	борец	курашчи
кӯфт	ударил, стучал	тақиллатди
ҳама вақт	всегда	доимо
чеҳра	лицо	юз, чеҳра
бемор	больной	касал, бемор
офтоб	солнце	қуёш
гуфтугӯ	беседа, разговор	суҳбат
чустучӯ	поиск	изланиш
хоксорӣ	скромность	камтарлик
худписандӣ	самонадеянность	менсимаслик, манманлик
хурд	маленький	кичик
бузург	великий	катта
меҳмонхона	гостиница	меҳмонхона
оташдон	очаг, печка	ӯчоқ
дегу табақ	посуда	қозон - товоқ
сокини шаҳр	житель города	шаҳар фуқароси
меҳмонон	гости	меҳмонлар

ДАРСИ 40 ИНКИШОФИ НУТҚ

ҚАҲРАМОНОН АБАДЗИНДААНД

Машқи 94. Матнро ифоданок хонед.

Халқҳои ориёнажод дар замонҳои гузашта барои озодии кишвар, Ватан, халқи худ аз зулму истисмори аҷнабиён ва истилогарон ҷонбозиҳо кардаанд. Корнамоиҳои онҳо дар таърих бо хати заррин акс гаштааст, ки асло фаромӯш намешавад. Яке аз онҳо қаҳрамони ориёнажод Спитамен аст.

Спитамен сарлашқари Суғдиён буд. Искандари Мақдунӣ соли 322 ба Эронзамин ҳуҷум кард. Дар Эронзамин шоҳ Ардашери Бобакон ҳукмрон буд. Ӯ бо лашқари Искандар саҳт ҷангид, аммо қувваи аскаронаш сустӣ карду аз дарёи Ому гузашта бо лашқарони Суғд пайваст.

Соли 322 Спитамен шаҳри Мароқанд (Самарқанди ҳозира)-ро, ки пойтахти Суғд буд, аз душманон озод кард.

Искандари Мақдунӣ ин вақт дар Хучанд буд. Вай ба Суғд лашқар фиристод, то ки онро забт кунад. Спитамен аз ин хабардор шуда,

шаҳрро ҳолӣ кард ва худ бо ҳама халқ аз шаҳр берун рафт, то ин ки аз ақибгоҳ ҳуҷум кунад. Ҳамин ки душман ба соҳили дарёи Зарафшон расид, Спитамен лашкарони душманро торумор кард. Искандар ба ҳарос афтоду бо қисми асосии лашкараш ба шаҳри Мароқанд ҳуҷум кард. Сарбозони Спитамен қаҳрамониҳо нишон доданд. Ҳазор-ҳазор сарбозони Искандар ҳалок шуданд. Дар ҷанг бисёр суғдиён кушта шуда, ақибнишинӣ намуданд.

Пас аз 8 сол Спитамен боз ба Мароқанд омад, ки суғдиёро озод кунад. Дар ҷанги нобаробар Искандар ғолиб омад. Спитамен асир афтод. Спитамен гуфт: «Шумо кӯчиёни лаин, сари маро ҳам карда наметавонед. Зинда бод суғдиёни озод!».

Спитамен кушта шуд. Корнамоии ӯро Сосамер ва Ҳуриён давом доданд. Номии Спитамен ҷовид монд.

§ Савол ва супориш:

1. Спитамен кӣ буд? Мақсади ӯ чӣ буд?
2. ӯ ба муқобили кӣ ҷангид?
3. Чаро Спитаменро халқ қаҳрамон номид?
4. Маъноии ҷумлаи «Номии Спитамен ҷовид монд»-ро шарҳ диҳед. Оғро тарҷума кунед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
халқҳо	народы	халқлар
аҷнабиён	иностранцы	ёт, бегоналар
истилогарон	завоеватели	босқинчилар
ҷонбозиҳо	отдать жизнь	курашлар
бо хатти заррин	золотыми буквами	зарин ҳарфлар билан
торумор кард	уничтожил (уничтожить)	тор-мор этди
ҳуҷум кард	напал (нападать)	ҳужум қилди, бостириб келди
ақибнишинӣ	отступить	(орқага) чекиниш
ноҳия	район	ноҳия
кӯча	улица	кӯча
дӯстон	друзья	дӯстлар
гум мақун	не забудь	йўқотма, эсдан
шеърӣ кист?	чь стихи?	чиқарма, унутма кимнинг шеърӣ?

ДАРСИ 41

КОР БО МАТН

Машки 95. Матнро ифоданок қироат намоед.

СОЗМОНИ МИЛАЛИ МУТТАҲИД

Дар дунё як созмони байналхалқие ҳаст, ки онро Созмони Милали Муттаҳид меноманд. Номии мухтасари он ба забони русӣ ООН (Организация Объединённых Наций) мебошад. Ин созмон моҳи июни соли 1945, солҳои охири Ҷанги Бузурги Ватанӣ, ба вучуд омадааст.

Дар Ойиннома (устав)-и ин созмон навишта шудааст: «Муҳимтарин мақсади СММ иборат аз он аст, ки наслҳои оянда аз бадбахтиҳои ҷанг халос карда шаванд». СММ дар принципи ҳамзистии осоишта, соҳибхитӣ ва ҳамкориҳои давлатҳои калону хурд асос ёфтааст.

Дар вақти ҳозира СММ зиёда аз 200 давлатро муттаҳид мекунад. Тоҷикистон низ узви Созмони Милали Муттаҳид буда, Сарвари давлати мо муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон якҷанд маротиба аз минбари баланди ин созмон баромад намуда, шӯҳрати тоҷиконро дар ҷаҳон баланд бардоштааст.

§ Савол ва супориш:

1. Созмони Милали Муттаҳид кай ташкил шудааст?
2. Он чӣ гуна созмон аст?
3. Оё Ҷумҳурии Тоҷикистон низ узви ин созмон аст?
4. Кадом давлатҳои аъзои ин созмонро медонед?
5. Сарсатри дуҷумла чӣ гуна ҷумла аст, мураккаб ё содда?

Машки 96. Нависед ва дар хотир доред.

Калонтарин пириҳои Тоҷикистон – ин пириҳои Федченко мебошад. Он дар Помир ҷойгир аст. Ин пириҳо 77 километр дарозӣ дорад. Бараш аз 1700 то 3100 метр буда, масоҳаташ ба 650 метри квадратӣ мерасад.

§ Савол ва супориш:

1. Иббот кунед, ки матн чанд ҷумла дорад.
2. Чаро «пириҳо» мегӯянд?
3. Матнро тарҷума кунед.

Машки 97. Чистонро аз ёд кунед.

Мепараду параш нест,
Мешинаду пояш (нишастанаш) нест?

Машки 98. Матнро ифоданок хонед.

Тоҷикон табиатан бо замин, киштукор, боғдорӣ сарукоҳ доштанд. «Таърих гувоҳ аст, ки, – менависад дар асари худ «Шарафномаи миллат» М. Лутфуллоев, – ватани абрешим ва чой ин Чин (Хитой) аст. Бо боварии том гуфта метавонем, ки ватани ғалладона, хусусан гандум, сарзамини пахновари ориёиҳост. Маҳз тоҷикон дар ин сарзамин гандумро аз байни дигар зироатҳои ёбой ҷудо намуда, ҳанӯз дар асри миёна (мезолит) тарзи омода намудани орд ва нонро пайдо кардаанд.»

§ Савол ва супориш:

1. Гандум чӣ гуна зироат аст?
2. Аз гандум чӣ тайёр мекунанд?
3. Дар китоби «Шарафномаи миллат» доир ба пайдоиши чой, абрешим ва гандум чӣ гуфта шудааст?
4. Ҷумлаи охири тарҷума намоед.

➤ Бояд донед:

Чаро обу ҳавои Помирро ба ду тақсим мекунанд? Чунки Помири Шарқӣ аз ҷиҳати релеф аз Помири Ғарбӣ фарқ мекунад.

Помири Ғарбӣ - баландкӯҳи пириҳои хушк буда, Помири Шарқӣ хусусиятҳои паҳнкӯҳӣ дорад. Иқлимаш нармтар аст. Барои ҳамин обуҳавосанҷон ҳарорати Помирро ба ду тақсим намуда, маълумоти обуҳаворо мерасонанд.

§ Супориш:

Нависед, ки обу ҳаво (иқлим)-и манзили шумо чӣ гуна аст?

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
нақл ривоят мухтасар	рассказ повествование краткий	ҳикоя ривоят қисқа

наслҳои оянда пирях	будущее поколение ледник	келажак авлод музлик, доимий муз- лик
васей	ширина	кенг, кенглиги
масоҳат	площадь	майдон
замин	земля	ер
киштукор	посев	экин-тикин, экиш
боғдорӣ	садоводство	боғдорчилик
ғалладона	зерновая культура	ғалла
гандум	пшеница	бугдой

ДАРСИ 42 **ХОНИШИ МУСТАҚИЛОНА**

ЛОИҚ ШЕРАЛӢ
(1941 - 2000)

Лоиқ Шералӣ соли 1941 дар деҳаи Мазори Шарифи ноҳияи Панҷакент дар оилаи деҳқон таваллуд ёфтааст. Маълумоти миёнаро дар деҳаи худ гирифта, соли 1963 Донишқадаи давлатии омӯзгории шаҳри Душанберо хатм намуда, ҳамчун ходими адабӣ дар рӯзномаи «Комсомоли Тоҷикистон», маҷаллаи «Садои Шарқ» ва дар Комитети радио ва телевизион кор кардааст. Соли 1978 Лоиқ Шералӣ Лауреати мукофоти давлатии ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ гардидааст. Солҳои охир ӯ раиси Бунёди байналмилалӣ забони форсии тоҷикӣ буд.

Лоиқ Шералӣ 20 июни соли 2000 дар шаҳри Душанбе аз олам чашм пӯшид. Оромгоҳаш дар маҳаллаи Лучоб аст.

Эҷодиёти Лоиқ Шералӣ аз соли 1960 сар шудааст.

Мавзӯи асосии он Ватан, модар, сулҳ, дӯстӣ, озоиштагӣ, меҳнат ва илму маърифат мебошад.

Беҳтарин шеърҳои ӯ дар маҷмӯаи «Сари сабз» соли 1966, «Илҳом» (1969), «Нӯшбод» (1971), «Соҳилҳо» (1972), «Ҳоки Ватан» (1975), «Марди роҳ» (1979), «Варақи санг» (1980), «Хонаи чашм» (1982), «Хонаи дил» (1986), «Офтобборон» (1988), «Ману дарё»

(1991), «Аввалу охири ишқ» (1994), «Фарёди бeфaрeдрac» (1997) гирд омадаанд.

Лоиқ Шералӣ соли 1965 узви Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон гардидааст.

АЁ МОДАР

Аё модар, мадори ман ту будӣ,
 Гули аввалбаҳори ман ту будӣ.
 Нахушқад чашмаи шеърӯ сурудам,
 Зи бас сарчашмадори ман ту будӣ.

ВАТАН

Ёрон ҳама ҷо, вале Ватан дар якҷост,
 Ҳар санги Ватан мисоли ҳайкал зебост.
 Олам ҳама ҷо азиз, лекин бар ман
 Модар яктост, Тоҷикистон яктост!

Лоиқ Шералӣ

§ Савол ва супориш:

1. Асарҳои шоирро нависед.
2. Лоиқ Шералӣ бисёртар дар кадом мавзӯе шеър менавишт?
3. Чаро мо номи асарро дар даруни ноҳунак мегирем?
4. Кадом сол, барои кадом асараш Лоиқ Шералӣ Лауреати мукофоти ба номи Рӯдакӣ гаштааст?
5. Оромгоҳи Лоиқ Шералӣ дар кучо воқеъ аст?
6. Шеъреро дар мавзӯи модар аз эҷодиёти Лоиқ Шералӣ аз ёд кунед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
маҳалла	местность	маҳалла
аз олам гузашт	скончался	оламдан ӯтди
дӯстонам	мои друзья	дӯстларим
эҷодиёт	творчество	ижод
шоир	поэт	шоир
ҳама ҷост	везде, всюду	ҳар ерда
Ватан	Родина	Ватан
яктост	один	битта
санг	камень	тош

хайкал зебост модар яктост оромгоҳ	памятник красивый единственная мать могила	хайкал чиройли она-ягона қабр
---	---	--

ДАРСИ 43

КОР БО МАТН, БО ИСТИФОДАИ ПАЙВАНДАКҲО

КИТОБ ВА ТАЪРИХИ ОН

Китоб асоси илму дониш аст.

Аниси кунчи танҳой китоб аст,
Фурӯғи субҳи доной китоб аст.

Ба гуфтаи шоир Абдурахмони Ҷомӣ «аниси кунчи танҳой» ва «фурӯғи субҳи доной» танҳо китоб шуда метавонад.

На ба ҳар инсон муяссар мегардад, ки бо сабабҳои гуногун сайри ҷаҳон намояд, лекин вай китобро аз дилу ҷон дӯст дошта хонад, бузургии дунё дар пеши чашмаш кушода мешавад.

Оё шумо медонед, ки китоб чӣ тавр пайдо шудааст?

Пайдоиши китоб ба пайдоиши забон ва хат вобаста аст. Ҳамин ки одамони қадим хатро ихтироъ карданд, китоб ҳам пайдо шуд. Дар замонҳои қадим одамон дар рӯи санг, сафол, барги дарахтон, устухонҳо ва пӯсти ҳайвонҳо менавиштанд. Китоби қадимаи ориёиҳо «Авасто» дар 12000 пӯсти гов навишта шуда буд.

Дар муддати ҳазор сол, то аввали асри бистум китобҳо бо даст аз ҷониби хаттотон рӯйнавис карда мешуданд.

Халқи тоҷик яке аз халқҳои қадимии китобдӯсту китобпарвари олам мебошад. Ёдгориҳои қадима «Авасто», «Ёдгори Зарирон», «Дарахти асурий» китобҳои қадимаанд.

Дар асри шашум дар шаҳри Самарқанд ба истехсоли қоғаз аълосифат сар карданд. Аз ҳамон солҳо дар Осиёи Миёна чопи китоб тараққӣ кард.

Дар Бухорои давраи Сомониён китобхонаи калон бо номи «Ганҷинаи ҳикмат» амал мекард. Дар он китобҳои нодиртарин ҷамъ оварда шуда буд.

Калонтарин китобхонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон Китобхонаи миллии ба номи Абулқосим Фирдавӣ мебошад.

8 Савол ва супориш:

1. Асоси дониш чӣ аст?
2. Китобхонӣ ба шумо чиро ёд медиҳад?
3. Пайдоиши китоб ба чӣ вобаста буд?
4. Дар замонҳои қадим одамон фикрашонро дар чӣ менавиштанд?
5. Кадом китобҳои қадимаи ориёиҳоро медонед?
6. Он китобҳоро хонед, омӯzed.
7. Кай ва дар кадом шаҳри Осиёи Миёна истеҳсоли қоғаз пайдо шуд?
8. Китобхонаҳои калонтарини Ҷумҳурии Тоҷикистон кадомҳоянд?
9. Шумо дар хона китобхона доред? Кадом китобҳоро хонед, номнавис кунед.
10. Пайвандакҳои матнро рӯбардор намоед.

Намуна: лекин, ...

Машқи 99. Ба саволҳо ҷавоби хаттӣ гардонед.

1. Калимаҳои *аммо*, *вале*, *лекин* ба кадом ҳиссаи нутқ мансубанд?
2. Пайвандакҳои пайвастанда кадомҳоянд? Бо мисолҳо фаҳмонед.
3. Пайвандакҳои *чунки*, *ба сабаби он ки* аз ҷиҳати сохт чӣ гунаанд?

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
таърих	история	тарих
анис	собеседник	суҳбатдош
фуруғ	свет, сверкание	нур, ёруғлик
кунҷи танҳой	одиночество	ёлғизлик
гуногун	разные	қарама-қарши
санг	камень	тош
сафол	гончарное изделие	сопол (идиш)
пӯсти гов	шкура коровы	сигир териси
устухон	кость	суяк
нодиртарин	редкий, необычный	ноёб
қоғаз	бумага	қоғоз

китобҳои қадимӣ китобҳои нодир одамони қадим	старинные книги ценные книги древние люди	қадимий китоблар ноёб китоблар қадимги одамлар
--	---	--

ДАРСИ 44

КОР БО МАТН. МАҲОРАТИ САВОЛГУЗОРӢ

БА МАТНИ ХОНДАШУДА

Машқи 100. Матро нависед ва ба ҳар як ибораю ҷумлаи он савол гузошта, ҳулосаи худро баён кунед.

1000 ТИЛЛО

Ба аёдати зане рафтам. Зани бемор бистарӣ буду тамоми вучодаш дард мекард. Вале дандонҳояш ҳама тилло, дар дастонаш дастпонаву ангуштаринҳои тилло, ки ин ҳама аз 1000 тилло қиматтар буданд. Ман ба он зан нигариста, аз ҳолаш пурсон шудам. Бечора базӯр гап мезад. Аз дил гузаронидам: Кош, ӯ бе тангаву тилло мебуд, вале тансиҳат мешуд. Беҳуда нагуфтаанд: «Тани сиҳат - 1000 тилло».

Намуна:

1. Ба аёдати кӣ рафтааст?

Машқи 101. Матро бодиққат хонед.

УМРИ БОБАРАКАТ

Модарони рӯзгордида дар Тоҷикистони соҳибистиқлоли мо бисёранд. Яке аз онҳо Раҳимова Мамлакат 10 ноябри соли 1890 дар ноҳияи Нуробод (Комсомолободи пешина) таваллуд шуда, аз соли 1990 дар маҳаллаи Қаротегини шаҳри Душанбе зиндагӣ дорад.

Ин зани дунёдида ҳоло 117 сол умр дида, сиҳат ва саломату бардам аст. Вай соҳиби шаш фарзанд буда, набераву абераву чабараҳои зиёд дорад.

19 августи соли 2006 Ҳукумати шаҳр аз номи Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон ин зани рӯзгордидаро дидан карда, ба ӯ кӯмакҳои молиявӣ моддӣ расонид.

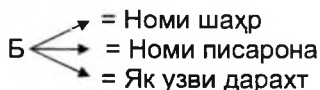
§ Савол ва супориш:

1. Ин зани кӯҳансол кист?
2. Ў дар кучо зиндагӣ дорад?
3. Чанд фарзанд дорад?
4. Занони кӯҳансол чӣ тавр қадрдонӣ шуданд?
5. Дар оила, ноҳия ва шаҳри шумо ҳам чунин инсонҳои кӯҳансоли (солхӯрда) дунёдида ҳастанд?

➤ Кори мустақилона

БОЗИИ КАЛИМАСОЗӢ

Пас аз ҳарфи «Б» ба ҷои нуқтаҳо ҳарфҳои мувофиқро гузошта, калимаҳои даркориро пайдо кунед.

Машқи 102. Матнро хонед.

ТОҶИКИСТОН ВА ҶАҶОН

Ҷумҳурии Тоҷикистон бо 111 давлати дунё робитаи дипломатӣ дошта, узви беш аз 50 созмони байналмилалӣ мебошад. Зидда аз 30 давлати хурду бузурги ҷаҳон дар Тоҷикистон сафоратхонаҳо ва намоёндагӣҳои доимӣ доранд. Нахустин кишваре, ки дар Тоҷикистон сафоратхонаи худро кушод, Ҷумҳурии Ислонд Эрон буд. Пас, давлатҳои Русия, Туркия, ИМА, Чин, Покистон, Олмон, Афғонистон, Ҳиндустон, Фаронса, Қазоқистон, Ўзбекистон, Қирғизистон, Туркменистон, Япония, Британияи Кабир ва дигарон сафоратхонаҳои худро кушоданд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон дар 16 давлати дунё сафоратхона ва намоёндагӣҳои худро дорад.

§ Савол ва супориш:

1. Ҷумҳурии Тоҷикистон бо чанд давлати дунё робитаи дипломатӣ дорад?
2. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом давлатҳо сафоратхона доранд?

3. Нахустин давлате, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сафоратхонаи худро кушод, кадом давлат аст?
4. Ҷумҳурии Тоҷикистон дар чанд давлати дунё сафоратхона ва намояндагии худро дорад?
5. Номи давлатҳои дар матн номбаршударо дар сутунҳои алоҳида нависед, ки онҳо дар кадом қитъаҳои олам ҷойгир шудаанд.
6. Номи пойтахтҳои он давлатҳоро низ нависед.
7. Мазмуни матнро нақл кунед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
аёдат	в гостях	хабар олиш
зане	женщина	аёл
бистарӣ	больной	бемор, касал
дастпона	браслет	билакузук
ангуштарин	перстень	узук
базӯр	еле-еле	зӯрға
тани сиҳат	здоровье	соғлик, соғ тан
дунёдида	всезнающий	дунё кӯрган, билимли
бегона	незнакомый	бегона
барг	лист	барг
робитаи дипломатӣ	дипломатические отношения	дипломатик алоқа
созмони байналмилалӣ	международная организация	халқаро ташкилот
сафоратхона	посольство	элчихона
намояндагӣ	представительство	вакил
қитъаи олам	континент мира, материк	дунё қитъаси

ДАРСИ 45

КОРГУЗОРӢ. ТАРЗИ НАВИШТАНИ

ШАРӢИ ӢОЛ

Маши 103. Намунаи шарӢи Ӣолро рӯнавис намуда, тарзу усулҳои навишти онро аз бар намоед.

ШАРӢИ ӢОЛ

Ман, Нигора Наимова, соли 1966 дар шаҳри Душанбе, дар оилаи хизматчи ба дунё омадам. Пас аз хатми мактаби таҳсилоти ҳамагонӣ соли 1983 ба Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни дохил шуда, онро соли 1988 ба итмом расонидам.

Фаъолияти кориамро аз соли 1988 дар мактаби таҳсилоти ҳамагонии рақами 66-и шаҳри Душанбе сар кардам. Ӣоло ҳам дар мактаби номбурда аз забони олмонӣ дарс медиҳам.

Оиладор, соҳиби 3 фарзандам.

(таърихи рӯз)

(имзо)

Н. Наимова

Намунаи 2

ШАРӢИ ӢОЛ

Ман, Дилшод Раҳимов, соли 1993 дар оилаи муаллим дар шаҳри Душанбе ба дунё омадам.

Соли 1999 ба синфи якуми мактаби таҳсилоти умумии рақами 10-и шаҳри Душанбе дохил шуда, Ӣоло дар синфи ҳаштуми «а» таҳсил менамоям.

Ду сол аст, ки сардории синфро ба ӯҳда дорам.

Дар маҳфили адабиётшиносони ҷавони мактаб иштирок менамоям.

20 майи соли 2007

(имзо)

Д. Раҳимов

➤ Кори мустакилона

Ҳамаи хонандагон шарӢи Ӣоли худро навишта, таърихи рӯзро гузошта, ба муаллим супоранд.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
коргузорӣ	делопроизводство	иш юритиш
шарҳи ҳол	автобиография	таржимаи ҳол
намуна	образец	намуна
рӯнавис	переписать	кӯчириб ёзиш
таҳсилоти ҳамагонӣ	общеобразовательная	умумтаълим
фаъолияти корӣ	трудовая деятельность	иш фаолияти
таҳсил менамоям	учусь (учиться)	уқийман
маҳфил	кружок	туғарак
адабиётчиёни ҷавон	молодые литераторы	ёш адабиётчилар
сардори синф	староста класса	синф бошлиғи

ДАРСИ 46 ЧУМЛАИ БЕШАХС

Машки 104. Чумлаҳоро дар тарҷумааш хонед, муқоиса кунеду тарҷума намоед.

1. Ман бо ин сухани шумо розӣ шуда наметавонам.
2. Ба ин сухани шумо розӣ шуда наметавонам.
3. Нилуфар дар он ҷо истодааст.
4. Дар он ҷо истодааст.
5. Ман бояд дарс тайёр кунам.
6. Бояд дарс тайёр кард.

¶ **Дар хотир доред:**

Чумлаи яктаркибае, ки дар он иҷрокунандаи амал аз хабари он ҳам муайян карда намешавад, чумлаи бешахс номида мешавад.

Хабар дар ин гуна чумла ҳамеша дар шакли таркибӣ (бояд гуфт, қардан қардор ва ғ.) меояд.

Мисол:

Ин суханони некро аз хотир набояд баровард.

Эти хорошие слова нельзя забывать.

Бу яхши сўзларни унутиш мумкин эмас.

Машки 105. Чумлаҳоро ба ду сутун а) бешахс б) муайяншахс чудо намуда нависед.

Намуна:

Набояд ин тавр рафтор кард.

Мо набояд ин тавр рафтор кунем.

1. Нақшаи кори фардоро имрӯз бояд кашид.
2. Шумо бояд нақшаи кори фардоро имрӯз кашед.
3. Дар ҳамин маврид тақрор бояд кард.
4. Ҳама бояд дар ҳамин маврид тақрор намоянд.
5. Бале, нағз медонам.
6. Бале, ман шуморо нағз медонам.

Машки 106. Ин байтҳоро хонеду муайян кунед, ки ба кӣ гуфта шудааст (яъне мубтадои он кист?).

1. Ҳеҷ ганҷе нест аз фарҳанг беҳ,
То тавонӣ, рӯй бар ин ганҷ неҳ!
2. ... Гирд карданду гиромӣ доштанд,
То ба санг андар ҳаме бингоштанд...

Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ

Машки 107. Бозии «Худамро месанҷам»

Ба саволҳо посух диҳед.

1. Сараъзои чумла, ки амал, ҳолат ва аломати мубтадоро мефаҳмонад, чӣ ном дорад?
2. Чумлае, ки дар он иҷрокунандаи амал зикр нашудааст, чӣ ном дорад?
3. Калимаҳои *рафтуомад*, *гуфтушунид* ба кадом ҳиссаи нутқ тааллуқ доранд?

Машки 108. Панду зарбулмасалҳоро аз ёд намуда, муайян намоед, ки ба кӣ (кадом шахс) гуфта шудаанд.

1. Ба пирӣ хидмати модар, падар кун,
Чавонию ҷунун аз сар бадар кун.
2. Бад макун, ки бад афтӣ,
Чоҳ макан, ки худ афтӣ.

8 Супориш:

Маънои гуфтаҳои болоро нависед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
ҷумлаи бешахс	безличное предложение	шахссиз гап
бояд - набояд	если	агар
сухани нек	хорошие слова	яхши сӯз
ҷумлаи муайяншахс	определенно-личные предложения	шахси аниқ гап
бале	да, так	ҳа, шундай
бад макун	не делай плохо	ёмонлик қилма
бад афтӣ	станешь плохим	ёмон бўласан
чоҳ макан	не рой колодец	чуқур ковлама
чунун	плохое поведение	тентаклик
бадар кун	снимай (снимать)	еч

ДАРСИ 47

КОРГУЗОҲИ. МАКТУБ (НОМА)

Машқи 109. Номаро хонед ва ба мазмуни он диққат диҳед. Шумо ҳам номае таълиф кунед, ки чунин ва ё дигар мазмунро доро бошад.

НОМА БА ХОҲАР

Хоҳари меҳрубону азизи мо, Умедаҷон! Умедворем, ки солим ва тандуруст ҳастед. Ҳамаи мо, алалхусус, модарам басо хавотир гаштем. Медонем, ки Шумо таҳсил мекунад, бисёр дарс меҳонед, аммо барои мо каме ҳам бошад, вақт ёбеду аз саломатиатон, ҳолу аҳволатон хабардор карда истед. Хоҳараки азизи мо, Шумо дар роҳи дуред, ҷӣ камбудӣ доред, изҳор намоед, ки мо доимо мададгори Шумоем.

Ба хонишатон муваффақият!

Бо салом, додаратон Алишер
2 майи соли 2007

Машки 110. Шумо ҳам мактубе таълиф кунед, ки ба мазмуни мактуби боло наздик бошад.

МАКТУБИ (НОМАИ) ҶАВОБӢ

Бародари азизам, Алишерҷон! Мактубе, ки 2-юми майи соли 2007 навиштаед, гирифта, хеле хурсанд шудам. Аз номи ман ба ҳама салом гӯед. Бахшиш мепурсам, ки кам мактуб менависам. Имтиҳонҳо сар шуда, вақти ҳолӣ надорам, аммо ин баҳона набояд бошад. Ман шуморо хеле ёд кардам. Кушиш менамоям, ки ҳар ҳафта номае нависам. Аз ман хавотир нашавед. Роҳбарони донишгоҳ ба мо доимо ғамхорӣ менамоянд.

Бо салом, Умеда
10 майи соли 2007

§ Савол ва супориш:

1. Нақл намоед, ки номаҳо ба кадом мазмун навишта шудааст?
2. Мақсади онҳо аз чӣ иборат аст?
3. Агар мактуб аз номи бародар нею аз номи модар мешуд, ба фикри шумо чӣ тавр навишта мешуд?
4. Ҷумлаи охириро тарҷума кунед.

Машки 111. Пандро аз ёд кунед.

Чаҳор чиз мар озодаро зи ғам бихарад:
Тани дурусту ҳӯи неку номи неку хирад.
Ҳар он ки эзидаш ин чаҳор рӯзӣ кард,
Сазад, ки шод зияд ҷовидону ғам нах(в)арад.

Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ

§ Супориш:

Аз мисраи дуюм ибораҳоро нависед ва гӯед, ки онҳо бо кадом пайвандак пайваст шудаанд.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
мактуб мазмун талаб мекунад	письмо содержание требует (требовать)	мактуб, хат мазмун талаб қилади

таълиф умедворем роҳи дур номаи ҷавобӣ вақти ҳолӣ хавотир ғамхорӣ мақсад чаҳор чиз мар озодаро тани сиҳат хӯйи нек номи нек хирад	сочинение надеемся (надеяться) далёкая дорога ответное письмо свободное время беспокойство забота цель, намерение четыре вещи меня здоровье хорошее поведение доброе имя разум	иншо, ёзиш умидвормиз узоқ йўл хат ҷавоби буш вақт хавотир ғамхӯрлик мақсад тўрт нарса бепарво, беғам соғлом тан яхши хулқ яхши ном донолик
--	---	--

ДАРСИ 48

ЧУМЛАИ УМУМИШАХС

Машки 112. Зарбулмасалҳоро хонед, ба кӣ тааллуқ доштани онҳоро гуфта диҳед.

1. Кори имрӯзаро ба фардо нагузored.
2. Одамонро аз худ наранҷон.
3. Дар назди калонсолон бисёр гап намезананд.

Намуна: Кори имрӯзаро бояд ҳама ба фардо нагузоранд. То тавонанд имрӯз иҷро намоянд. Ин сухан на ба як шахс, балки ба ҳама дахл дорад.

🕯 Дар хотир доред:

Чумлаи яктаркибае, ки иҷрокунандаи амал ба таври умумӣ гуфта шудааст, чумлаи умумишахс номида мешавад.

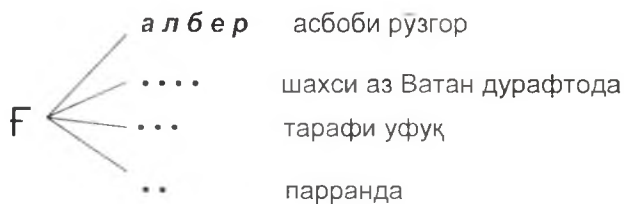
Мисол: Дар мо шахси аз худ калонро Шумо мегӯянд. Шумо омадед? Ин ба ҳама дахл дорад. (У нас старших называют на вы. Вы пришли? Это касается всех.) (Сиз келдингиз. Шундай дойими шарт ҳама киши.)

Машқи 113. Байтҳоро аз ёд кунед, ба кӣ дахл доштани онҳоро муайян намоед.

1. Кӯш, то халқро ба кор оӣ,
То ба хулқат ҷаҳон биорой!
2. Ҳунар омӯз, к-аз ҳунармандӣ,
Даркушой кунӣ, на дарбандӣ.

Ин байтҳои пандунасиҳатӣ ба ҳама тааллуқ дорад.

Машқи 114. Бозии калимасозӣ.

Машқи 115. Аз рӯйи расми зерин ду ҷумла тартиб диҳед, ки ба ҳама дахл дошта бошад.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷики	русӣ	ӯзбекӣ
ҷумлаи умумишас	обобщённо-личное предложение	шахси умумлашган
зарбулмасал	пословица	гап
имрӯз	сегодня	мақол, матал
фардо	завтра	бугун
ба таври умумӣ	в общем	эрта
байтҳо	строфы (строфа)	умумий ҳолда
ба кӣ?	кому?	байтлар
уфқ	горизонт	кимга?
расм	рисунок	уфқ
роҳҳо	дороги (дорога)	расм, сурат
		йўллар

ДАРСИ 49 ХОНИШИ МУСТАҚИЛОНА

ГУЛНАЗАР КЕЛДӢ

Гулназар Келдӣ (Келдиев) соли 1945 дар деҳаи Дардари ноҳияи Айнӣ, дар оилаи деҳқон таваллуд ёфтааст.

Пас аз хатми бахши филологияи Донишгоҳи давлатии миллии Тоҷикистон соли 1966 ҳамчун рӯзноманигор дар рӯзномаи «Комсомоли Тоҷикистон» фаъолияти худро сар кардааст. Пас, дар маҷаллаи «Садои Шарқ» кор кардааст.

Гулназар Келдӣ шоири лирик аст. Маҷмӯаи шеърҳои ӯ бо номи «Дастархон» соли 1972, «Ағба» соли 1975 ва ғ. чоп шудааст. Ӯ аз соли 1963 узви Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон аст.

Барои бачагон шеъри «Барои Гулизор»-ро эҷод намудааст. Асарҳои калонаш «Аз Норақ то Роғун», «Ситораҳои Улуғбек» аст. Матни «Суруди миллии»-и Ҷумҳурии Тоҷикистон (соли 1994) низ ба вай тааллуқ дорад.

Гулназар Келдӣ тарҷумон низ ҳаст. Вай бисёр асарҳоро аз забонҳои русӣ, ўзбекӣ, озарӣ, туркманӣ ба забони тоҷикӣ тарҷума кардааст.

Гулназар Лауреати мукофоти комсомоли ленинӣ ва Шоири халқии Ҷумҳурии Тоҷикистон аст. Соли 1994 барои маҷмӯаи шеърҳои қудаконаи «Се кулчаи танӯрӣ» Лауреати мукофоти ба номи Рӯдакӣ гардидааст.

Суруди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қалами ӯ тааллуқ дорад. Шумо, албатта, онро аз ёд медонед, қироат кунед.

§ Савол ва сӯроиш:

1. Суруди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон кай ва аз тарафи кӣ навишта шудааст?
2. Оҳанги Суруди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистонро кӣ эҷод кардааст?
3. Суруди миллиро кай ва дар кучоҳо меҳонанд?
4. Чорнафарӣ Суруди миллиро хонед.
5. Аз матни Суруди миллии ҷонишинҳоро нишон диҳед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ўзбекӣ
рӯзнама	газета	газета
рӯзноманигор	корреспондент, журналист	журналист
фаъолият	творчество	фаолият
шоири лирик	поэт-лирик	лирик шоир
тарҷумон	переводчик	таржимон
Суруди миллии	гимн	миллий мадҳия
меҳонанд	поют (петь)	қуйлайди
эҷод кардааст	сочинил (сочинять)	иҷод қилган, ёзган

ДАРСИ 50

МУТОЛИАИ ПОРЧАҲОИ МАНЗУМ

Машки 116. Шеърро ифоданок қироат намоед.

То ҷаҳон буд аз сари одам фароз,
Кас набуд аз роҳи дониш бениёз.
Мардумони бихрад андар ҳар замон,
Роҳи донишро ба ҳар гуна забон,
Гирд карданду гиromӣ доштанд,
То ба санг андар ҳаме бингоштанд.
Дониш андар дил чароғи равшан аст,
В-аз ҳама бад бар тани ту ҷавшан аст.

Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

§ Савол ва супориш:

1. Одамон аз рӯзи аввали пайдоиш бо чӣ машғул шуданд?
2. Одамони рӯи дунё чӣ гуна гап мезаданд?
3. Дониши худро дар куҷо навиштанд? Чаро?
4. Дониш ба одамон чӣ меҳада?
5. Чаро шоир «Дониш андар дил чароғи равшан аст» гуфтааст?
6. Шумо чанд забонро медонед?

Мисол:

- 1) Ҷалолуддини Румӣ (Балхӣ) 4 забон (тоҷикӣ, арабӣ, туркӣ ва юнонӣ)-ро медонистааст;
- 2) Садриддин Айний - 3 забон (тоҷикӣ, ўзбекӣ ва арабӣ);
- 3) Мирзо Турсунзода - 4 забон (тоҷикӣ, русӣ, ўзбекӣ ва арабӣ)-ро хуб медонистааст.

Машки 117. Калимаҳое, ки ба забони тоҷикӣ аз дигар забонҳо иқтибос гаштаанд, аз ёд намоед.

калимаҳои русӣ	калимаҳои арабӣ	калимаҳои ўзбекӣ
автобус	мактаб	қишлоқ
глобус	китоб	бой
опера	дафтар	қаймоқ
троллейбус	синф	қош
роман	саҳифа	тоға
ручка	мавҷ	милтиқ
папка	ҳаёт	қўшин
велосипед	мавзӯ	қамчи

телевизор компьютер	шеър соат адабиёт муаллиф субҳ	қошиқ қовоқ қайроқ қоровул
------------------------	--	-------------------------------------

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
асосгузор	основоположник	асосчиси
адабиёт	литература	адабиёт
назм	поэзия	назм, поэзия, шеърӣят
ифоданок	выразительно	ифодали, равон
бениёз	необходимо	муҳтож бўлмаслик
гиромӣ	уважать	ҳурматли, азиз
андар ҳаме	каждому (каждый)	ҳар кимга
бингоштан	оставили (оставить)	(тошга) ёзиб қолдир- моқ
ҷавшан аст	как броня, бронежи- лет, кольчуга	совут, ўқ ўтмайдиган кийим
мавҷ	волна	тўлқин, нур
ҳаёт	жизнь	ҳаёт
мавзӯ	тема	мавзу
бой	богатый	бой, бадавлат
муаллиф	автор	муаллиф

ДАРСИ 51

ҶУМЛАИ МУРАККАБИ БЕПАЙВАНДАК

Мисолҳои сутуни якумро бо мисолҳои сутуни дуюм муқоиса намуда, фарқашро нишон диҳед.

1. Ин кор душвор асту танҳо ба хотири Шумо иҷро мекунам.	Ин кор душвор аст, танҳо ба хотири Шумо иҷро мекунам.
2. Дари вагон кушода шуд ва аз даруни он духтараке намоён гашт.	Дари вагон кушода шуд, аз даруни он духтараке намоён гашт.
3. Ман ҳам медонистам, ки Шумо тоҷик ҳастед.	Ман ҳам медонистам, Шумо тоҷик ҳастед.

Матни «Гиёҳҳои шифобахши Тоҷикистон»-ро хонед.

Ривоят мекунамд, ки марде гирифтори касалие шуд ва табибон аз дармони он очиз монданд.

Рӯзе фарзандонаш падарро дар назди кӯҳе, ки сабззор буд, бурданду болои он ҷой карданд. Шаб дар хайма хоб мекард, рӯзона рӯйи сабзаҳо ғел зада, аз сабзаҳои гуногун мечашид. Пас аз як ҳафта касал сиҳат шуд. Табибон ўро нашинохтанд. «Мурда зинда шудааст», – меғуфтанд онҳо. Дардманд гуфт: «Маро гиёҳҳо ва обу ҳаво сиҳат кард».

Дар Тоҷикистон зиёда аз 800 номгӯи гиёҳҳои шифобахш ҳаст ва аз онҳо доруҳои зиёде тайёр менамоянд. Чамилак, ҳулбӯ, ҳазориспанд, ширинбӯя, қоқу, ширгиёҳ, қарақот, хуч, хайрӣ, таҳач, сафедхор, пӯдина, роҳдавак ва ғайра. Аз ин ҷост, ки Президенти кишвари мо масъалаи ба роҳ мондани тараққиёти саноати доруворию ба миён мегузорад.

§ Савол ва супориш:

1. Баъд аз касали фарзандон падарро ба кучо бурданд?
2. Он мард дар кучо мезист ва чиро меҳӯрд?
3. Гиёҳҳо ба ӯ чӣ фоида расониданд?
4. Он мард ба табибон чӣ гуфт?
5. Дар Тоҷикистон чӣ қадар гиёҳҳои шифобахш мерӯянд?
6. Растаниҳои шифобахшро номбар кунед.

ШАРҲИ ЛУФАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
мавзӯи озод гиёҳи шифобахш	свободная тема лекарственное растение	эркин мавзу шифобахш (доривор) ӯсимлик
ривоят	легенда	ривоят
табибон	доктора, лекари	табиблар
кӯҳе	гор, гора	тоғ яқинида
сабззор	луга	кўкламзор
хайма	палатка	чодир
ғел зад	сидел и спал	чўзилди
мечашид	попробовал (попробовать)	татиб кўрарди
сиҳат шуд	выздоровел (стать здоровым)	соғайди
гиёҳҳо	растения	ӯсимликлар

ДАРСИ 54

жУМЛАИ ПАЙРАВИ МОНАНДИ

♣ **Дар хотир доред:**

жумлаи пайрави монанди амалу ҳолати сарҷумларо чун муқоиса ва ё ташбеҳ эзоҳ медиҳад.

Ба саволҳои: *ҷи тавр?*, *ҷи ҳел?* ҷавоб мешавад. Бо пайвандакҳои ки, монанди он ки (*ин ки*), мисли он ки (*ин ки*), чунонки пайваст мешавад.

Мисол: Аз даруни хона, мисли он ки муш чизеро меҳонида бошад, садо мебаромад. *Ҷи ҳел садо мебаромад? Мисли он ки муш чизеро меҳонида бошад.*

Машки 123. жумлаҳоро нависед, сарҷумла ва ҷумлаи пайрави монандиро ёфта, пайвандаки онро нишон диҳед.

1. То имрӯз ҷи тавре ки хонем, ҳамон тавр хондан мегирем.
2. Гуё қадамҳояшро меҳисобида бошад, хеле оҳишта роҳ мерафт.
3. Ў худро чунон нишон медод, ки гуё аз кирдори ногувори худ шармгин шуда, ба худ ҷои гурез меҷуст.
4. Абрҳои тира ба ҳар тараф тохтутоз мекарданд, монанди он ки аз оянда хабаре надоранд.

Намуна: Борон, чунон ки аз чандин ҳазор об якбора об мерехта бошад, бошиддат меборид.

§ **Супориш:** жумлаи охиrho тарҷума кунед.

Машки 124. Чистонро аз ёд кунед.

Бо гӯгирд дар намегирад,
Бо пуф гуфтан намемирад?

Машки 125. Машро хонед, сарҷумла ва ҷумлаи пайравро ёбед.

1. Ҷар қадар борон бисёр борад, ҳамон қадар ҳосил зиёд мешавад.

2. Монанди он ки тиллои асил занг наметезанад, одами асил ҳам дар ҳеҷ ҳолат худро гум намекунад.
3. Гӯё ки одамро бори якум медида бошад, ботааҷҷуб ба ӯ менигаристанд.

§ Супориш:

1. Ҷумлаҳоро тарҷума намоед.
2. Ҷумлаи якумро таҳлили фонетикӣ кунед.
3. Ҷумлаи якумро бе пайвандак нависед (бе ҳар қадар, ҳамон қадар чӣ гуна ҷумла ҳосил мешавад?).
– Борон бисёр борад, ҳосил зиёд мешавад.
Ҷумлаи мураккаби шарт.
– Агар борон бисёр борад, ҳосил зиёд мешавад.

Машқи 126.

ОЁ МЕДОНЕД, КИ ҶАЛОЛУДДИНИ БАЛҲӢ КИСТ?

800 сол пеш дар соли 1207 дар оилаи хатиби бузург, мударриси номдор Султонупуламо Баҳоваддини Валад кӯдаке ба дунё омад, ки номи ӯ дар ҷаҳон машҳур гашт.

Номаш Муҳаммад, лақабаш Ҷалолуддин, азбаски дар Балх таваллуд шудааст, ӯро Ҷалолуддини Балҳӣ меноманд. Ӯ шоир ва мутафаккири бузурги форсу тоҷик ба ҳисоб меравад. Охири умри шоир дар Рум гузашта, ӯ соли 1273 дар Қуния (Туркия) вафот кардааст.

Асарҳои устод:

1. «Маснави маънавӣ»
 2. «Девони кабир» ё «Куллиёти Шамс».
- «Куллиёти Шамс» асосан аз ғазалу рубоӣҳо иборат аст.

Машки 127. Панду ҳикматҳоро аз ёд намоед.

Ҳар касе, к-ӯ дур монд аз асли хеш,
Боз чӯяд рӯзгори васли хеш.

Ростиро пешаи худ кун мудом,
То шавӣ дар ҳар ду олам неқном.

Ақлҳоро ақлҳо ёрӣ диҳад,
Машварат идроку ҳушёрӣ диҳад.

Рав неқӣ кун, ки даҳр неқӣ донад,
Ў неқиро зи неқувон насонад.
Мол аз ҳама монд, аз ту ҳам хоҳад монд,
Он беҳ, ки ба қойи мол неқӣ монад.

Ҷалолуддини Балхӣ

Супориш: Ба воситаи луғатҳо байти якумро тарҷума кунед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
ҷумлаи пайрави мо-	спп с придаточными	ўхшатиш эргаш гап
нандӣ	обстоятельными	
муқоиса	сравнение	қиёслаш
чӣ тавр?	каким образом?	қайҳолда?
чӣ ҳол?	как? какой?	қандай?
монанди он ки	похоже на	унга ўхшаш
чӣ	что	нима?
ҷунонки	так как	шундай
муш	мышь	сичқон
меҳоида бошад	грызёт (грызть)	ғажи гандай
ғӯё	как будто	ғӯё
ғӯгирд	спичка	гугурт
ҳар қадар	сколько	ҳар қанча
ҳамин қадар	столько	шунча
хатиби бузург	учёный-богослов	бошхатиб
мударрис	учитель	мударрис, ўқитувчи
султонулуламо	царь учёных	олимлар бошлиғи
лақаб	титул, звание, прозви-	лақаб
	ще	
мутафаккир	мыслитель	мутафаккир

куллиёт ғазал рубой панду ҳикмат	сборник стихов газель четверостишие афоризмы	шеърӣй тўплам ғазал рубойӣ афоризмлар, ҳикмат- ли сўзлар
---	---	--

ДАРСИ 55 **ДИКТАНТ**

ДАРСИ 56 **ҶУМЛАИ ПАЙРАВИ МИҚДОРУ ДАРАҶА**

Сўҳбат:

- Ба хотир оред, дарси гузашта кадом матнро хондем?
- Ҷалолуддини Балхӣ шоири кадом аср будааст?
- Номи аслии ӯ чӣ буд? Ҷаро ӯро Балхӣ меноманд?
- Охири умри шоир дар кучо гузаштааст?
- Асари «Маснавии маънавӣ»-ро кӣ навиштааст?
- Як байт шеъри Ҷалолуддини Балхиро қироат кунед.

Машки 128. Ҷумларо нависед.

Ин ду бародар чунон ба якдигар меҳрубон буданд, ки ман дар зиндагӣ он гуна бародаронро надида будам.

Садрӣддин Айнӣ

§ Ба саволҳо ҷавоб диҳед:

1. Ин ҷумлаи мураккаб аз чанд ҷумла иборат аст?
2. Сарҷумларо ёбед.
3. Синоними калимаи **чунон** -ро меёбему савол мегузорем (чунон - бисёр, аз ҳад зиёд, мӯл) ба саволи чӣ қадар? ҷавоб мешавад.

¶ Дар хотир доред:

- 1) *Ўмлаи пайрави миқдору дараҷа ба саволҳои ҷӣ қадар? ба кадом дараҷа? ҷавоб шуда, миқдор ва ҳадди воқеъ шудани амали сарҷумларо нишон медиҳад.*
- 2) *Ба сарҷумла ба воситаи пайвандаҳои таркибии: ба қадре ки, ба андозае ки, ҷӣ қадар ки... пайваст мешавад.*
- 3) *Бо калимаҳои ишоратӣ: чунон, он қадар, ба дараҷае, меояд.*

Мисол: *Шумо ҳар қадар ки зудтар оед, кор ҳамон қадар тезтар ҳал мешавад. (Как вы быстрее придёте, работа быстро решится.) (Сиз қанча тезроқ келсангиз, иш ҳам шунча тезроқ бажарилади.)*

Машқи 129. Ўмлаҳоро пурра нависед. Ўмлаи пайрав ва пайвандаҳоро ёбед.

1. Ҳар қадар ки ба манзил наздик мешудем, ҳамон қадар моро хурсандӣ
2. Пас аз дарс, ҳар қадар ки метавонӣ, ...
3. Ҳавопаймо чунон мулоим ба замин фурумад, ки мусофирон ҳатто
4. Ҳофиз чунон форум месуруд, ки ҳама оромона

§ Супориш:

1. Ўмлаи сеюмро тарҷума кунед.
2. Аз ҷумлаи чорум ба ҷойи калимаи «ҳофиз» ҷонишинро гузошта, ҷумларо қироат намоед.

Машқи 130. Чистонро аз ёд намоед.

Ҷӣ қадар гиред - кам намешавад?

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
дараҷа чунон ҷӣ қадар? ба кадом дараҷа?	степень так, столько сколько? в какой степени?	даража шу қадар қанча? қайдаражада?

миқдор васеъ амал ба андозае ки чӣ қадаре ки ҳамон қадар чистон кам намешавад	количество широкий действие в размере сколько столько загадка не уменьшится	миқдор кенг ҳаракат шу миқдорда қанчалик шунчалик топишмоқ камаймайди
--	--	--

ДАРСИ 57 **КОР БО МАТН**

ПАНДУ ҲИКМАТҲОИ БУЗУРГОН

Китоб ва китобдӯстӣ яке аз роҳҳои илмомӯзӣ мебошад.

Бузургон пандҳои зиёдеро дар бораи китобу қимати он ва ҳамдаму ҳамроҳ будани он эҷод кардаанд. Китоби хубро чӣ қадаре ки хонед, боз гаштаю баргашта ба хондани он шавқ пайдо мекунед. Ҳамин ки танҳо монед, албатта, ба хондани китоб шурӯъ мекунед.

Машқи 131. Порчаҳои шеърӣ пандунасиҳатиرو аз ёд кунед.

Аниси кунҷи танҳой китоб аст,
Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст.
Бувад бемузду миннат устоде,
Зи дониш бахшадат ҳар дам кушоде.

* * *

Хуштар зи китоб дар ҷаҳон ёре нест,
Дар ғамкадаи замона ғамхоре нест.
Ҳар лаҳза аз ӯ ба ғӯшаи танҳой,
Сад роҳате ҳасту ҳаргиз озоре нест.

Абдурахмони Ҷомӣ

§ Савол ва супориш:

1. Дар ин пораҳои шеърӣ сухан дар бораи чӣ меравад?
2. Китобхонӣ ба шумо чӣ медиҳад?
3. Кадом китоби бадеиро дар вақтҳои охир хондаед?
4. Дар бораи китоби хондаатон нақл кунед.
5. Дар мавзӯи «Китоб - дӯсти ман» нақле нависед.

Машки 132. Ин байтҳоро кӣ навиштааст?

Дониш андар дил чароғи равшан аст,
В-аз ҳама бад бар тани ту ҷавшан аст.

Агар дар ҷаҳон набвад омӯзгор,
Шавад тира аз беҳирад рӯзгор.

Тавоно бувад, ҳар кӣ доно бувад,
Зи дониш дили пир барно бувад.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
панд	совет, наставление	ҳикмат
китоби хуб	хорошая книга	яхши китоб
китоби бадеӣ	художественная книга	бадий китоб
китоби илмӣ	научная книга	илмий китоб
доно	умный, знающий	доно, билимдон
барно	молодой	ёш
роҳат	покой	роҳат, ором
озор	беспокойство	озор

ДАРСИ 58
ИҶРОИ МАШҚҲО
БОЗИҲОИ ГРАММАТИКӢ

САЙЁҲОНИ ТОҶИК

Яке аз сайёҳони тоҷик ин Носири Хусрави Қубодиёнӣ (1004-1088) мебошад.

Носири Хусрав аз 16 октябри соли 1045 то 2 октябри 1052 ба тарафҳои Арабистону Миср сафар карда, аз дидаву шунидаҳо, ободониҳои шаҳру роҳҳо, расму одати халқҳои гуногун дар асараш «Сафарнома» маълумоти муфасссал додааст.

Сафари ӯ аз шаҳри Марв сар шуда, ба тарафи Ғарб - шаҳрҳои Сарахс, Табрез, Байтулмуқаддас, Қоҳира, Макка, Мадина, Ободон ва то Балх давом мекунад.

Чй тавре ки Носири Хусрав менависад: «Масоҳати роҳ ду ҳазору дусаду бист (2220) фарсанг буд ва дар ин саргузашт он чй дида будам, ба ростй шарҳ додам». Китоб хеле ҷолиби диққат буда, онро бояд хонед.

Замон Алифбеков

§ Савол ва сӯпориш:

1. Носири Хусрав кист?
2. Носири Хусрав чанд сол сафар кардааст?
3. Ҳангоми сафар Носири Хусрав аз кадом шаҳрҳо гузар кардааст?
4. Дар кадом асари худ Носири Хусрав аз натиҷаи сафарҳояш маълумот додааст?
5. Хондани ин китоб ба хонанда чй медиҳад?
6. Сарсатри дуюмро тарҷума намоед.
7. Чаро дар сарсатри савум мо ин қадар аломатҳои вергулро гузоштаем?

Машқи 133. Калима ва ҳиҷоҳои зеринро ҳамреша карда нависед.

Даст -
боғ -
тар -

Намуна: дон - доно, нодон, донишманд ...

§ Кори мустақилона:

МУАММО

Ду падар, ду писар саҳарӣ тухм хӯрданд.

Савол: Ҳар кадоми онҳо чанд донагӣ тухм хӯрданд?

Ҷавоб: Яктогӣ, се тухм.

Савол: Онҳо 4 нафар буданд? Чаро 3 тухмро хӯрданд?

Ҷавоб: Дар он ҷо 1 падар ва 2 писар, ҳамагӣ 3 нафар буданд, чунки якум падари як писар, дуюм падари падараш буд.

§ Сӯпориш: Ба ҳамин монанд, муаммо тартиб диҳед.

Машқи 134. Ба саволҳо ҷавоб диҳед.

1. Бо ҳаёт ва фаъолияти Носири Хусрав дар кадом синф шинос шуда будед?

2. «Сафарнома», «Рӯшноинома» ва «Саодатнома» ном асарҳоро кӣ навиштааст?
3. Байти зерин ба кӣ тааллуқ дорад?

Ҷаҳонро хуррамӣ аз деҳқон аст,
Аз ӯ гаҳ заръ, гоҳе бӯстон аст.

Машқи 135. Бозии номёбак. Ба ҷойи нуқтаҳо ҳиҷоҳоро гузоред ва нависед, ки дар ҳар як калима чанд ҳиҷои баста ва чанд ҳиҷои кушода аст.

Намуна:

ҷо	..	на
..	бо	..
ло	..	хон
..	дар	..
Ди	ло	ром

= 3 ҳиҷои кушод

=

=

=

= 2 ҳиҷои кушоду 1 ҳиҷои баста

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
сайёҳон	путешественники	сайёҳлар
сафар	путешествие	сафар
дидаву шунидаҳо	то что видят и слышат	эшитганлару курганлар
бояд хонд	надо читать	ӯқиш керак
ҷаҳон	мир	жаҳон
хуррамӣ	радость	шодлик
заръ	посев	экин
бӯстон	цветущий сад	бӯстон, гулзор
ҳиҷои баста	закрытый слог	ёпиқ бўғин
ҳиҷои кушод	открытый слог	очиқ бўғин
падар	отец	ота
писар	сын	ӯғил
тухм	яйцо	тухум
муаммо	загадка, задача	муаммо

ДАРСИ 59 **ИНКИШОФИ НУТҚ**

МУНОЗАРАИ МЕВАҲО

Кишвари азизу нотақори мо Тоҷикистон дорои табиати бою дарахтони мевадор аст.

Дар асари Мирхомушӣ (асри XVII) «Достони меваҳо» мунозараи меваҳо оварда шудааст:

Себ:

- Зиннати боғаму чароғи чаман,
Обруйи дӯкони баққолон.

Шафтолу:

- Сари бозор гар бурунам оранд,
Ҷанги муштӣ кунанд харидорон.

Бихӣ:

- Баҳри шираву шарбат
Тухми маро мебаранд атторон.
Бӯйи ман бар машоми ҳар кӣ расад,
Беҳ шавад ӯ зи иллату ормон.

Анор:

- Лаъл аз номи ман хиҷил гашта,
Дурру ёқут, гавҳари рахшон.

МУКОЛАМА:

- Дарахтон ба кадом навъҳо ҷудо мешаванд?
- Дарахтҳо ба навъҳои мевадиханда ва сояфкан ҷудо мешаванд.
- Меваҳо ба ҳаёти инсон чӣ фоида доранд?
- Меваҳо моддаҳои физии фоиданок буда, саломатии одамонро хуб нигоҳ медоранд.
- Кадоме аз меваҳо бештар ба шумо маъқул аст?
- Ба ман бештар шафтолу, ангур ва зардолу маъқул аст.
- Дар боғи мактаби шумо кадом навъи дарахтҳо мерӯянд?
- Дар боғи мактаби мо сафедор, бед, чанор, ангур, зардолу, шафтолу, нок ва хурмо мерӯянд.

- Меваи зардолу кай мепазад?
- Зардолу дар тобистон мепазад.
- Дарахтони боғи мактаби шуморо кӣ нигоҳубин мекунад?
- Боғи мактаби моро боғбон нигоҳубин мекунад ва мо хонандагон дар вақтҳои холи дар ҷамъовариҳои меваҳо ба боғбон ёрӣ мерасонем.

Муколама - ин сӯҳбати ду нафар дар ягон мавзӯ мебошад.

§ **Супориш:** Дар мавзӯи дилхоҳ муколамае тартиб диҳед.

БОЗИИ СОХТАНИ ИБОРА ВА ҶУМЛА АЗ КАЛИМАҲОИ ПАРЕШОН

Соро, олат, рама, омад, равон, Анора, орифа, надав, гулистон, Воҳид.

Намуна: Анора надав, ...

Супориш: Аз калимаҳои ишоратшуда ребусро пурра нависед.

Р	А	В	О	Н
А				А
В				Д
О				А
Н	А	Д	А	В

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
кишвар	страна	ўлка
нотакрор	неповторимый	бетакрор
табиати бой	богатая природа	бой табиат
мунозара	дискуссия, спор	мунозара, баҳс
меваҳо	фрукты (фрукт)	мевалар
себ	яблоко	олма
боғ	сад	боғ
чаман	цветник	чаман, гулзор
дӯкони баққол	фруктовый магазин	баққоллик дӯкони
шафтолу	персик	шафтоли
биҳӣ	айва	беҳи
шарбат	сок	шарбат

атторон	парфюмерия, парфю- мерная лавка	атторлар
иллату армон	всякая болезнь	ҳар хил касаллик
мевадиҳанда	плодородный	меваги
сояафкан	неплодородный	соя берувчи (сояли)
ангур	виноград	узум
зардолу	абрикос	ӯрик
маъкул аст	нравится	ёқади, маъкул
нок	груша	нок
хурмо	хурма	хурмо
чанор	чинар	чинор
бед	ива	тол
сафедор	белый тополь	оқ терак

ДАРСИ 60

ҶУМЛАИ ПАЙРАВИ ТАРЗИ АМАЛ

Машқи 136. Ҷумлаҳоро нависед.

1. Масъаларо тавре ҳал намоед, ки ҷавобаш дуруст барояд.
2. Шодигул матоъро бодиккат медид, ба тавре ки гӯё онро бори аввал медид.
3. Шумо мактубро ба тарзе нависед, ки дигарон фаҳмида тавонанд.
4. Самад оҳиста-оҳиста ба хона даромад, гӯё ки ўро ҳеҷ кас надида бошад.

¶ **Дар хотир доред:**

Ҷумлаи пайрави тарзи амал иҷрои амалу ҳолати сарҷумларо нишон дода, ба саволҳои: *чӣ гуна?*, *чӣ тарз?*, *чӣ тавр?* ҷавоб мешавад ва ба сарҷумла бо пайвандаҳои *ки*, *ба тарзе ки*, *ба тавре ки*, *дар ҳолате ки*, *гӯё ки* пайваست мешавад.

Гӯё ки ин гап ба ӯ дахл надошта бошад, худро ба нодонӣ зада истод. (чӣ тавр?)

Машки 137. Чумлаҳоро нависед, чумлаи пайрави тарзи амалро савол гузошта муайян намоед.

1. Асп, дар ҳолате ки ба ҳар тараф лагад ҳаво медод, девонавор медавид. (С. Айни)
2. Бача бисёр шарм медошт, ба тавре ки гӯшҳояш суп-сурх шуда буданд.
3. Духтарон чунон бепарво менишастанд, ки гӯё ҷамъомад ба онҳо заррае дахл надошт. (С. Айни)

Машки 138. Чистонро ёбед.

Луб-лӯнда ҳамчун замин
Рӯ-рӯи сабза ғелон.
Як ҳудаш бо даҳҳо кас
Бозӣ дорад дар майдон?

Машки 139. Оё медонед, ки лочин чист?

Лочин парранда аст. Дар олам ин намуди лочинҳо маълум аст. Дар Тоҷикистон ду намуди лочинҳо зиндагӣ мекунанд: лочини саҳроӣ,

лочини муқаррарӣ. Лочини саҳроӣ қисман хурд ва лочини муқаррарӣ қисман калон аст. Манзилгоҳи онҳо бешаву кӯҳу биёбонҳо мебошад. Лочинҳо ба Тоҷикистон фасли баҳор меоянду моҳҳои октябр ба Африқо мераванд.

Се-чор дона тухм гузошта, чӯча мебароранд.

Лочинҳо паррандаҳои ғойдаоваранд. Зироату растаниҳоро аз ҷонварону ҳашаротҳои зараррасон муҳофизат мекунанд.

❧ Кори мустақилона:

1. Боз кадом паррандаҳоро медонед, ки ғойдаоваранд?
Нависед.
2. Сарсатри охиrho тарҷума кунед.

Машки 140. Чистонро ёбед.

Аз хеши чаранда нест,
Пар дорад, парранда нест,
Бо номи мурғу ҳайвон,
Овораи биёбон?

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
тарзи амал	образ действия	ҳаракат-ҳолат
масъала	задача	масала
тавре	так	шундай
ҷавобаш	ответы	жавоби
матой	материал	мато
бодикқат	внимательно	диққат билан
чӣ тарз?	каким образом?	қайҳолда?
чӣ тавр?	как?	қандай? қайтарзда?
асп	лошадь	от
лағад	пинать	депсиниш, оёғини
лунда	круглый	силташ
сабза	травa	юмалоқ
лочин	сокол	майса, ӯт
манзилгоҳ	гнездо	лочин
хеши парранда	семейство	уя
пар дорад	имеет перья, крылья	қушлар оиласи
биёбон	пустыня	пати бор, патли
шутурмурғ	страус	чўл, биёбон туяқуш

ДАРСИ 61

КОР БО МАТНҲО

ДУШАНБЕ - ПОЙТАХТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Душанбе - пойтахт, маркази илм, фарҳанг ва маънавиёти давлати мо мебошад. Шаҳр барои тоҷикон ва миллатҳои дигар зодгоҳ ва ватани азиз гардидааст. Душанбе аз зеботарин пойтахтҳои мамӯлики Осиёи Марказӣ буда, беш аз як миллион аҳоли дорад. Боғҳо ва гулгаштҳои ҳамешасабзи дилрабо, муҷассасаҳои Одамушшуаро Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Фирдавӣ, Ибни Сино, Садриддин Айний ба шаҳр ҳусну тароват афзудаанд. Душанбе шаҳри ҷавонӣ ва хонаи умеди тоҷикони ҷаҳон аст.

ОЁ МЕДОНЕД, КИ ...

Бо пешниҳоди Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон рӯзи якшанбе –17 апрели соли 2007 бори нахуст дар ҷумҳурии Рӯзи пойтахт таҷлил гашт, ки минбаъд ва ҳамасола ҷашн гирифта мешавад.

Бо қарори ЮНЕСКО 4 августи соли 2004 шаҳри Душанбе бо эътирофи саҳми бузургаш дар таҳкими арзишҳои сулҳу дӯстӣ бо ҷоизаи якуми Шаҳри Сулҳ дар минтақаи Осиёву уқёнуси Ором барои солҳои 2002 - 2003 сазовор доништа шуд.

Мо – сокинони шаҳри Душанбе ва ҳамаи меҳмонони он ба пойтахти Тоҷикистон бо ҷашми умед менигарем.

Душанбе рӯз аз рӯз зебову дилрабо мегардад.

Машки 141. Шеърро қироат кунед.

Гаштаӣ дилситон,
Ифтихори замон.
Муътабар дар ҷаҳон!
Шаҳри доимҷавон,
Ту умеди замон.
Номдори ҷаҳон,
Қиблаи тоҷикон.
Эй Душанбеи ман,
Эй Душанбеи ман!

Саидқул Сабзаев

Машки 142. Тавсифи Душанбе – пойтахти тоҷикон дар шеъри шоирони гуногунзабон – меҳмонони шаҳри зебоманзар:

1. Аз Душанбе бӯи ҷон ояд ҳама,
Бӯи ҷон аз ин макон ояд ҳама.
Ин макон буд ҷойи илмомӯзиам,
Ҷон гирад рӯҳ, ёди он ояд ҳама.

С. Боқӣ

2. Душанбе – ҷаннати рӯи замин аст,
Душанбе – кавкаби ҷархи барин аст.
Душанбе дар забони ҷумла олам,
Ба ширинӣ ба сони анғубин аст.

С. Тӯйгун

8 Савол ва супориш:

1. Дар бораи Душанбе – пойтахти Тоҷикистон чӣхоро медонед?
2. Шаҳри Душанбе чанд ноҳия дорад?
3. Кадом хиебонҳои Душанbero медонед?
4. Дар бораи ҷойҳои таърихии шаҳр нақл кунед.
5. Оид ба шаҳри Душанбе муколамае тартиб диҳед.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
пойтахт	столица	пойтахт
илм	наука	илм
фарҳанг	искусство, культура	маданият
миллатҳо	нации (нация)	миллатлар
аҳоли	население	аҳоли
мучассамаҳо	памятники (памятник)	ҳайкаллар, ёдгорликлар
хонаи умед	мечта, дом надёжди	умид уйи
ташаббус	инициатива	ташаббус
рӯзи пойтахт	день столицы	пойтахт куни
чашми умед	глазами надежды	умид кӯзи билан
дилситон	чарующий	мафтункор
дилрабо	прекрасный	дилрабо, гӯзал
ҷаннат	рай	жаннат

ДАРСИ 62 ТАКРОР

Машки 143. Санаҳои таърихии Тоҷикистонро нависед ва аз он дар нутқи шифоӣ истифода баред.

ТОҶИКИСТОН

9 сентябри соли 1991 Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Эълومия дар бораи истиқлолияти миллии Тоҷикистонро қабул кард. Ҳоло Тоҷикистон аз лиҳози маъмурӣ ба вилоятҳо, шаҳракҳо ва ноҳияҳо тақсим шудааст.

1. Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон. Ин вилоят 2 январи соли 1925 таъсис ёфтааст.
2. Вилояти Суғд 27 октябри соли 1925 таъсис ёфтааст.
3. Вилояти Хатлон соли 1992 дар заминаи вилоятҳои Қўлобу Қўргонтеппа ташкил шудааст.
4. Ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ:

Варзоб – 24 юни соли 1924

Ваҳдат – 19 сентябри соли 1927

Нуробод – 19 январи соли 1936
Рашт (Ғарм) – 10 март соли 1931
Роғун – 25 декабри соли 1986
Рӯдакӣ – 21 январи соли 1935
Тавилдара – 23 феввали соли 1991
Тоҷикобод – 7 августи соли 1936
Турсунзода – 19 январи соли 1935
Файзобод – 14 юни соли 1931
Ҳисор – 29 январи соли 1932
Шаҳринав – 12 апрели соли 1981

§ Савол ва сӯпориш:

1. Ҷумҳурии Тоҷикистон кай соҳибистиқлол гардид?
2. Забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом забон аст?
3. Тоҷикистон аз чанд вилоят иборат аст?
4. Марказҳои маъмурии вилоятҳои Суғд, Хатлон ва Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшонро номбар кунед.
5. Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 1924 то 1991 дар тобеияти кадом давлат буд?
6. Ҷавоб диҳед, чаро мо номи вилоятҳо, шаҳрҳо ва ноҳияҳоро бо ҳарфи калон менависем?

Машқи 144. Худамро месанҷам:

1. Он ҳиссаи калима, ки маънои асосӣ дар он аст, чӣ ном дорад?
Аз калимаҳои *ҳамнафас*, *ҳамсоя*, *ҳамфикр* решаашро нависед.
2. *Хонаи васеъ, роҳи мумфарш, бачаи доно, китоби нав* ибора аст ё ҷумла?
3. Аз кадом ҳиссаи нутқ сохта шудани калимаҳои: *тангкӯча*, *гармсел*, *камгап* - ро муайян намоед.

Машқи 145. Савол ва ҷавобро дар бораи тарбия аз бар намоед:

- Мактаб чист?
- Мактаб макони тарбия, илму дониш, касбу ҳунар, ки шогирдонро мафтун кунад.
- Китоб чист?
- Китоб – ҳазинаи беохир.
- Неқӣ чист?
- Неқӣ ин амалест, ки номро зинда кунад.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
инкишофи нутқ санаҳои таърихӣ маъмури вилоятҳо реша мумфарш тангкӯча гармсёл камгап некӣ	развитие речи исторические даты административный области (область) корень асфальт узкая улица, переулок тёплый ветер неразговорчивый доброта	нутқ ўстириш тарихий кунлар маъмурий (расмий) вилоятлар ўзак, асос асфалт тангкӯча, жинкӯча гармсёл камгап яхшилиқ

ДАРСИ 63 МАҲОРАТИ НАКЛИ МАТНИ ХОНДАШУДА

Машқи 146. Саволу ҷавоб.

- Имрӯз чандуми моҳи май аст?
- Имрӯз 9 май аст.
- 9 май чӣ гуна ид аст?
- 9 май Иди Ғалаба аст.
- Мо дар ин рӯз кӣхоро табрик мекунем?
- Мо дар ин рӯз ҳамаи иштирокчиёни Ҷанги Бузурги Ватанӣ, ки солҳои 1941-1945 ғалаба ба даст овардаанд, табрик мекунем.
- Кадом қаҳрамонро медонед, номбар кунед?
- Неъмат Қарабоев, Саидкул Турдиев, Тӯйчӣ Эрайигитов, Исмоил Ҳамзаалиев ..., онҳо 53 нафаранд.

ИСМОИЛ ҲАМЗААЛИЕВ

Исмоил Ҳамзаалиев соли 1921 дар деҳаи Сомғори ноҳияи Хучанд таваллуд шудааст. Вай аз рӯзҳои аввали Ҷанги Бузурги Ватанӣ ихтиёран ба фронт рафта буд. 8 июли соли 1941 дар яке аз ҳучумҳои саҳти душман, нишонгирӣ намуда, 3 танки душманро зад, ки душман ақибнишинӣ кард.

10 июл ҳучуми нави душман сар шуд. Аз оташи тўпҳо замин меларзид. Рафиқонаш ҳалок шуданд. Исмоил танҳо монд. Вай ба сӯйи танкҳо беист тир ҳолӣ мекард. Исмоил «Паланг» ном танки душманро

зад. Нохост хуаш тир хӯрд, ярадор шуда бошад ҳам, беист тирпарронӣ мекард. Дар натиҷа, ҳучуми душман дар назди шаҳри Курск шикаст хӯрд.

16 августи соли 1943 Исмоил Ҳамзаалиев дар яке аз муҳорибаҳо ҳалок шуд. Ҷанговари 22-сола барои шӯҷоату мардонагӣ 8 сентябри соли 1943 пас аз вафоташ сазовори унвони Қаҳрамони Иттиҳоди Шӯравӣ гашт. Номи ӯ ба қатори қаҳрамонони шӯҷои Тоҷикистон ҷовидон мемонад.

КОР БО МАТН

1. Исмоил Ҳамзаалиев кай ва дар куҷо таваллуд шудааст?
2. Ӯ дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ чӣ қаҳрамононҳо кардааст?
3. Исмоил Ҳамзаалиев кай сазовори унвони Қаҳрамони Иттиҳоди Шӯравӣ гардидааст?
4. Шумораҳои дар матн овардашударо ба хелҳо ҷудо кунед.
5. Аз матн феълҳои содда ва мураккабро пайдо карда, шарҳ диҳед.
6. Сарсатри дуҷумлаи чанд ҷумлаи содда ва чанд ҷумлаи мураккаб дорад, муайян намоед.

Машқи 147. Матро нависед.

ХИЗМАТ БА ВАТАН

«Барои насли наврас, – қайд мекунад Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, – хизмат ба Ватан яке аз муҳимтарин мактаби обӯтоби ҳаёт аст. Маҳз дар ҳамин ҷо ҷавонон шӯҷоату мардонагӣ меомӯзанд, муқаддастарин арзиши ҳаёт, дӯст доштан ва содиқона муҳофизат кардани хоки поки Ватани азизро ёд мегиранд.

Муҳофизати Ватан - муҳофизати обу хоки муқаддаси бобокалонҳои номдори мо аст».

Тоҷикон дар оинаи таърих

§ **Супориш:**

1. Ҷумлаҳои соддаи ҷумлаи дуҷумро дар алоҳидагӣ нависед.

Намуна: Маҳз дар ҳамин ҷо ҷавонон шӯҷоату мардонагӣ меомӯзанд.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
деҳа рӯзҳои аввал ихтиёран	село первые дни добровольно	қишлоқ биринчи кунлар ихтиёрий (ӯз ихтиёри билан)
нишонгирӣ ақибнишинӣ тир беист ярадор ҷовидон сарсатр хизмат обу тоби ҳаёт	брать на прицел отступление пуля постоянно раненный навечно, навсегда абзац, красная строка служить, служба закаляться, закалка жизни	нишонга олиш орқага чекиниш ўқ тўхтовсиз яраланган, ярадор ўлмас, ўчмас хат боши хизмат ҳаётда тобланиш
дӯст доштан содиқона ёд мегиранд муқаддасот бобокалонҳо номдор	любить верность научатся (научиться) священная предки, прадедушки знаменитый, извест- ный	севиш, яхши кўриш содиқ ўрганадилар муқаддас, қутлуг ота-боболаримиз номдор, донгдор

ДАРСИ 64

ИСТИФОДАИ ДУРУСТИ ВОЖАҲОИ НАВИ ЗАБОНИ ТОҶИКӢ ДАР НУТКИ ШИФОҲӢ ВА ХАТӢ

Машиқ 148. Ба тарзи навишти калимаҳои зерин диққат диҳед. Онҳоро дар нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ истифода баред.

Алифбо - алфавит – алифбе, алфавит
 бознома - откритка - откритка
 лифофа - конверт - конверт
 мумфарш - асфальт - асфалт
 истгоҳ - остановка - бекат
 қатора - поезд - поезд
 ҳавопаймо - самолёт - самолёт
 чархбол - вертолёт - вертолёт

§ **Вазифа:** Бо ин калимаҳо ҷумла тартиб дода, тарҷума кунед.

Намуна: Мо алифбо мехонем.

Мы читаем букварь.

Биз алифбе ўқиймиз.

🔗 **Кори мустақилона:**

§ **Савол:**

Ба ин расм ном гузored ва ҷумла созед.

Машқи 149. Зарбулмасалҳоро аз бар намоед.

- 1) Гар даҳон кушой,
Сухан пухта бигўй.
(Если хочешь, что-то сказать,
Выражайся правильно).
(Агар сўзлашга оғиз очсанг,
Сўзингни ўйлаб гапир).
- 2) Камдонӣ - аз камхонӣ.
(Мало знаешь, мало читаешь)
(Билимсизлик оз ўқишдандир)

Машқи 150. Ҳолномаи калимаҳоро аз бар кунед.

«Чит», калимаи ҳиндӣ буда, охири асри XVIII (18) ва ибтидои асри XIX (19) ба забони тоҷикӣ ворид шудааст. Ин калима ба забони банголӣ ба тарзи «чиҳите» талаффуз шуда, маънояш «сернақш ва майдагул» аст. «Чит» ба забони голландӣ «ситз» буда, дар Русия «ситец» ном гирифтааст.

ОЁ МЕДОНЕД, КИ...?

Калимаи «чайник» - русӣ, калимаи «чай» (цай, чвай) хитой (чинӣ), калимаи «пиёла», «лампа», «мармар» юнонӣ будааст.

Калимаҳои «шипанг», «манту», «лағмон» хитой аст.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
вожаҳои нав	новые слова	янги атамалар (термин)
шифоҳӣ	устный	оғзаки
хаттӣ	письменный	ёзма
гар	если	гар, агар
даҳон	рот	оғиз
сухан	речь	нутқ, сӯз
пухта бигӯй	говори, скажи правильно	тӯғри, уйлаб гапир
чит	ситец	чит
сернақш	узорчатый	сернақш, кӯп гулли
майдагул	мелкоцветочный	майда гулли
мармар	мрамор	мармар

ДАРСИ 65 КОР БО МАТН

Машқи 151. Матнро ифоданок хонед.

НАҚБИ АНЗОБ

Орзуи деринаи тоҷикон ин буд, ки аз ағбаи Анзоб нақб канда, тамоми сол рафтуомад кунанд, бо ҳамдигар дидор бубинанд. Аммо ин орзу амалӣ намешуд.

Пас аз ташкили давлати миллии тоҷикон ва истиқлолият орзуи халқи тоҷик ҷомаи амал пӯшид. Президенти кишварамон Эмомалӣ Раҳмон вазифа гузошт, ки нақб аз ду тараф канда шавад. Коргарону муҳандисони тоҷик корро аз тарафи ҷанубу шимоли ағбаи Анзоб сар карданд.

Ба онҳо муҳандисону мутахассисони мамлакати ба мо дӯсту ҳамзабон Эрон ёрӣ расонданд. Дӯстӣ ва ҳамкорӣ ғалаба кард. Роҳ ба воситаи ағбаи Анзоб кушода шуд.

§ **Савол ва сӯпориш:**

1. Чаро нақби Анзоб кофта шуд?
2. Ин роҳ бо ташаббуси кӣ ба истифода дода шуд?
3. Киҳо ёрӣ расониданд?
4. Сарсатри охиrho тарҷума кунед.
5. Исмҳои хосро ба дафтар нависед.

§ **Сӯпориш:**

Ба саволҳо хаттӣ ҷавоб нависед.

1. Калимаҳои сутуни якум ва дуумро истифода бурда, ибора тартиб диҳед.

Ватан	маҳиннах
пахта	Душанбе
шаҳр	мо
корхона	сиёҳ
қалам	пешқадам
кӯҳ	сурх
себ	баланд

Намуна: китоб сафед
 коғаз хониш

китоби хониш, коғази сафед

Машки 152. Ба воситаи калимаҳои додашуда исми макон созед.

тоҷик, гул, маҷлис, ҷангал, оташ, бутта, беша, ҷаман.

Намуна: тоҷикматлубот, оташдон

Варақои 3

Аз рӯи ин расм 2-3 ҷумла тартиб диҳед.

✎ Кори мустақилона:

Вазифа ба ду гурӯҳ:

Гурӯҳи 1	Гурӯҳи 2
Бо суффиксҳои <i>-гор, -зор</i> 4-5 калима нависед ва тарҷума намоед. <u>Намуна:</u> <u>оҳангар</u>	Бо преффикси <i>ҳам-</i> 4-5 калима нависед. <u>Намуна:</u> <u>ҳамкор</u>

Машқи 155. Калимаҳои *саропо, саросар ва даводав*-ро навишта, сохти онҳоро муайян намоед.

Намуна: *саропо* - калимаи мураккаб буда, аз калимаҳои *сар* ва *пой* бо иловаи садоноки «о» пайваст шудааст.

8 Савол:

Дар калимаҳои *китобам, китобат, китобаш* **-ам, -ат, -аш** суффикс аст ё бандак?

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
варақаи фардӣ	индивидуальная кар-точка	шахсий варақа
саги вафодор	верный пёс	вафодор ит
гурӯҳ	группа	гурӯҳ
оҳангар	кузнец	темирчи
ҳамкор	сотрудник	ҳамкор, касбдош
саропо	полностью	бошдан - оёқ
саросар	сплошь	йӯл - йӯлакай
даводав	бег, беготня	югур - югур
китобам	моя книга	китобим
китобат	твоя книга	китобинг
китобаш	его книга	китоби

ДАРСИ 68

ТАКРОРИ БОБИ МОРФОЛОГИЯ ВА СИНТАКСИС

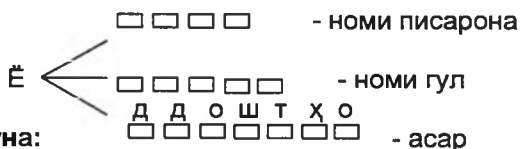
Машки 156. Аз кадом ҳиссаҳои нутқ сохта шудани калимаҳои мураккаби зеринро муайян кунед ва онҳоро тарҷума кунед.

соатсоз, ошпаз, пахтачин, сартарошхона, суратгир, китобхона, дарздӯз, охубарра, Саодатхола

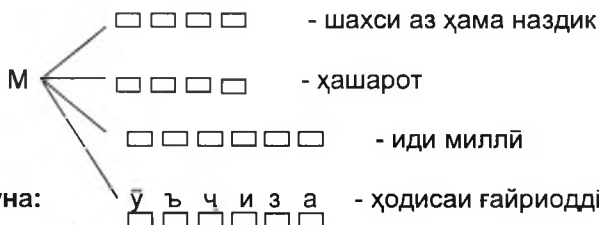
Намуна:

соат - исм }
соз - феъл } соатсоз - исм

Машки 157. Ба саволҳо ҷавоб ёфта, ба катакчаҳо нависед.

Ё

Намуна:

Машки 158. Калимаҳоро нависед, пасвандҳо ва пешвандҳоро бо аломатҳои шартӣ ишора кунед. Тарҷума кунед.

гулзор, мардонагӣ, намунавӣ, гирифтан, омаданд, сабзӣ, ҳамсӯҳбат, бекор, баромаданд, нодаркор.

Намуна: гулзор, баромаданд

Машки 159. Ҳамрешаи калимаҳои зеринро ёбед.

даст - даста, ...
боғ - боғбон, ...
тар - тарак, ...
ром - ромишгар, ...

Машки 160. Ҷумлаҳои яктаркибаро ба ҷумлаҳои дутаркиба баргардонед ва тарҷума кунед.

Баҳор -
Тоҷикистон -
Модар -
Ватан -

Намуна: тирамоҳ - тирамоҳи заррин. Тирамоҳи заррин расид.

§ Ба саволҳо ҷавоб диҳед:

- Сараъзоҳои ҷумла кадомҳоянд? Мисол оред.
- Ҷумлаҳо чӣ тавр сохта мешаванд?
- Ҷумлаи содда чист? Мисол оред.
- Иббот кунед, ки ҷумлаи зерин мураккаб аст: Кор зуд анҷом меёбад, агар рафиқон аҳл бошанд.
- Дар нутқ пайвандакҳо чӣ вазифа доранд?
- Пайвандакҳои **ва, у, ю** чӣ гуна пайвандакҳоянд?

Машки 161. Матро хонед.

ТАМАДДУН ВА ФАРҲАНГИ ОРИЁИҲО

Ориёиҳо мардуми чорводор буданд. Нахустин мардумоне буданд, ки аспҳои ваҳширо ба худ ром кардаанд ва онҳоро барои саворӣ ва кашидани бору ароба истифода мебурданд.

Ориёиҳо осмон, хуршед, моҳ, ситорагон, об, борон, замин ва дигар падидаҳои табииро мепарастиданд. Ба воситаи хондани сурудҳо ва дуоҳо меҳостанд табиатро ба худ меҳрубон кунанд.

Дар хонавода падар ихтиёри комил дошт. Занон-модарон дар хонавода эҳтироми фаровон дошта, ороиши биринҷӣ ва нуқра дар бар доштанд.

(аз *рӯзнама*)

Кор бо матн:

1. Ориёиҳо ба чорво чӣ муносибат доштанд?
2. Исмҳои содда ва мураккабро аз матн пайдо карда, дар ду сутун нависед.
3. Ҷумлаи охириро шарҳ диҳед.
4. Дар ин матн сухан дар бораи чӣ меравад?
5. Ду ҷумлаи охириро тарҷума кунед.

Машки 162. Пандҳоро аз худ кунед.

1. Агар ганҷ ҳоҷӣ, ранҷ бар.
2. Арзон бе иллат нест, гарон (қимат) бе ҳикмат.

Машки 163. Калимаҳои зеринро нависед, ба тарзи талаффузи онҳо диққат дода, тарҷума кунед.

Уқоб, мақола, рақам, вақт, чӯча, чой, чӯра, қома, боғ, мағоза, коғаз, ғалла

Машки 164. Шеърро нависед. Ба калимаҳои ишоратшуда савол гузошта, сохташонро шарҳ диҳед.

Бихандад лола дар саҳро
 Ба сони чеҳраи Лайло.
Бигиряд абр бар гардун
 Ба сони дидаи Маҷнун.

Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

Машки 165. Худро санҷед:

Мутазоди (антоними) сутуни якумро аз сутуни дуюм ёбед.

доно	сахар
торик	ғарб
калон	рост
фоида	гиря
ханда	зарар
чап	хурд
шарқ	равшан
шом	нодон

Машки 166. Бо калимаҳои зерин ибора тартиб диҳед.

чой -
 ҷой -
 мӯй -
 рӯй -
 бобо -
 хона -

Намуна: чойи кабуд, хонаи калон

ИМЛО

§ **Ҷавоб диҳед:**

1. Дар охири ҷумла ҷӣ гуна аломатҳоро мегузорем?
2. Ному насаб бо кадом ҳарф навишта мешавад?
3. Боз кадом номҳо бо ҳарфи калон навишта мешаванд?
4. Сухани айнан нақлшуда ҷӣ тавр навишта мешавад?
5. Калимаи «китобхоначӣ» -ро ба ҳиҷоҳо ҷудо кунед. Иббот кунед, ки дар ин калима кадом ҳиҷоҳо бастаанд ва кадомашон кушода.

ШАРҲИ ЛУҒАТ

тоҷикӣ	русӣ	ӯзбекӣ
соатсоз	часовщик	соатсоз
ошпаз	повар	ошпаз
пахтачин	хлопкороб	пахтакор
суратгир	фотограф	суратчи
дарздӯз	швея	чевар, тикувчи
охубарра	молодая газель	кийик боласи
ёсуман	жасмин	бӯтакӯз
модар	мать	она
мӯрча	муравей	чумоли
гулзор	цветник	гулзор
мардонағӣ	мужество	мардлик
ҳамсӯҳбат	собеседник	суҳбатдош
нодаркор	ненужный	кераксиз
даст	рука	қўл
боғ	сад	боғ
чорякӣ	четверть	чорак
солона	годовая оценка	йиллик
мақола	статья	мақола
рақам	число	рақам, сон
вақт	время	вақт
ғалла	зерно	ғалла
доно	знающий	доно
нодон	незнающий	нодон
торик	темнота	қоронғи
равшан	светлый	ёруғ
тунук	тонкий	юпқа, ингичка
ғафс	толстый	йўғон, қалин
фоида	польза	фойда
зарар	вред	зарар
шом	вечер	шом, кечқурун
чап	левый	чап
гиря	плач (плакать)	йиғи, йиғлаш
саҳар	утро	саҳар, эрталаб

МАТНҲО БАРОИ ИНКИШОФИ **НУТҚИ МУРАТТАБ**

АЙНИ

Меғуянд, ки Айнӣ ҳеҷ гоҳ аз минбар оромона, бо овози паст гап зада наметавонист, ҳамеша оташин мешуд. Аммо ман дар ин хусус фикр карда ба худ меғуям: оре, шахсе ки ба адабиёти советии тоҷик таҳкурсии гузоштааст, шахсе ки халқи худ ва забони халқи худро аз ҷонаш бештар дӯст медошт ва онро, забони халқашро, панҷ панҷааш барин нағз медонист, - чунин шахс дар бораи адабиёт оромона, хунсардона гап зада наметавонист!

Айнӣ ҳамеша хоҳишманди он буд, ки нависандагонамон зиёд бошанд, китобҳои нағз бисёр шавад ва хусусан нависандагони ҷавон зудтар ба камол расанд. Устод нутқи онрӯзаи худро низ асосан ба нависандагони ҷавон бахшид. Ў аз таҷрибаи бузурги худ мисолҳо оварда, ба мо роҳ нишон медод, баъзеи моро танбеҳ дода, таъкид мекард, ки ба худ мағрур нашуда, ҳаёт ва орзую умедҳои халқро омӯзем.

Мо ба суханони пурқимати устоди хирадманди худ бо диққати беинтиҳо гӯш медодем ва ин нутқи ӯ барои мо, ҷавонон дарси муҳими мактаби нависандагӣ гардид.

Пӯлод Толис

§ Супориш:

1. Исмиҳои хос ва ҷинсро аз матн пайдо кунед.

ДЕҲҚОНӢ

Падар барои ин кор ба ман як каландча харида дод ва ман ба кор сар кардам. Бо каландча он заминчаро се бор каландгардон кардам, ки он замин дар чуқурӣ се қади он каландча нармӣ пайдо кард. Акнун дар пеши ман масъалаи дандона ва мола кардани он заминча истода буд. Ман барои ин кор аз як табақа дари кӯҳна фоида бурдан хостам. Аммо дандонаи ман сих надошт, бинобар ин, пеш аз мола кардан кулӯҳҳои он палчаро бо неш ва мӯҳраи каланд реза кардам. Акнун тахтаи дар барои ман вазифаи молагиро адо мекард. Ҳомидхоҷа ва Икромхоҷа ба ҷойи ҷуфти гов он моларо кашидан хостанд. Аммо баъд аз ду-се бор ба қади замин рафта омадан ин кор ба дили онҳо зад.

Ман як «говӣ дигар» ёфтам, ин Хайбар буд. Хайбарро ба молаи худ аспвор бастам. Сағӣ зираки тавоно бо ду-се бор ба қадӣ замин рафта омадан ин корро омӯхта ва монанди говони кӯҳансоли таҷрибакор бо фармони ман пеш мерафт, бармегашт ва меистод. Ва худам бар рӯи тахта монанди ҷуфтронон рост истода сағро мерондам.

Садриддин Айни

§ Супориш:

1. Аз матн пайвандакхоро ҷудо карда, ба дафтар нависед.

ТАНАБОЙ

Охири моҳи феврал буд. Дар ҳамвориҳо барф об шуда, фақат дар ҷариҳо, сойҳои қамишзор ва дигар паноҳгоҳҳои охиринаи фасли зимистон тегаи барфтӯдаҳои охиринаи намудор шуда меистод. Шамол гоҳ-гоҳ бӯи сусти барфи зерхӯрдари ба машом меовард. Замин ҳанӯз аз таъсири сармо озод нашуда ва ҷон нағрифта буд. Дашти бекаси анҷоми зимистон бисе ҳузнангез мешавад. Фақат аз намуди он дили Танабой так кашида рафт.

Танабой риши сафеди кабудчатобашро бо як даст қабза карда ва бо остини дасти дигар ба чашмонаш соя андохта, ба тарафи ғарб дурудароз чашм дӯхта буд. Дар он канори замин дар паси абрҳо офтоб менишаст. Шафақи туманолуд тадриҷан ранги арғувонӣ меғрифт. Дар ҳеҷ ҷо аломате дида намешуд, ки аз вайрон шудани ҳаво дарак диҳад.

Чингиз Айтматов

§ Супориш:

1. Сифатҳои матнро ёфта, бо онҳо ҷумлаҳо созед.

ДҶСТӢ

Аминҷон аз русҳо ва дигар халқҳо низ дӯстҳо ва рафиқҳои хуб дошт. Бо онҳо низ хурсандиҳо ва сӯҳбатҳои шавқовар мекард, лекин аз ҷӣ буд, ки вохӯрдан бо Самеъҷон ба ӯ таъсири хеле хуб бахшид. Вай ба миллат, ба ирқу наҷод аҳамият намедод. Хурсандии ӯ аз он буд, ки дар симои Самеъҷон як зарра хоки зодгоҳи худро дид, вай бо Самеъҷон дар он мавзӯҳои гап зада метавонист, ки бо дигарон дар он мавзӯ сухан кардан чандон мувофиқ намеомад. Масалан, бо дигарон дар бораи мусиқӣ ва таронаҳои халқӣ сухан кардан мушкил

буд ва ҳол он ки вай мусиқиро хеле дӯст медошт ва худааш ҳам андак овози форам ва равғание дошт, ки гоҳо дар фурсати муносиб замзама мекард. Бале, дар фронт ҳам гоҳо чунин фурсатҳо мешаванд, ки кас ба ғайр аз ҷанг, ба ғайр аз оташу дуд дигар чизҳоро низ фикр карда метавонист. Дар ин гуна фурсатҳо ҷанговарон ба хонаҳояшон хат менавиштанд, газета меҳонданд, ахборот мешуниданд. Афсӯс, ки ин гуна фурсатҳо хеле ва хеле кӯтоҳ ва кам мешуданд...

Ҷалол Иқромӣ

§ Супориш:

1. Масдар чист?
2. Дар матн чанд масдар ҳаст, онҳоро номбар кунед.

БОЗГАШТ

Чун ниҳодам пойи худро бар сари хоки Ватан,
Борҳо бӯсидам аз рухсораи поки Ватан.
Муддате будам агарчи дур, аммо ёди он,
Мевазонидам ба сар боди фараҳноки Ватан.
Хешро мебинам акнун боз дар оғӯши ӯ,
Боз меҳонам суруди тозае дар гӯши ӯ.
Боз мегирам нафас ман аз ҳавои беғубор,
Боз менӯшам ман об аз чашмаи пурчӯши ӯ.
Шодам, аммо меҳӯрам ғамҳои халқи дигаре,
Дар назар меоварам тороҷашта кишваре.
Халқи ҳиндуи ситамкашро расон аз мо салом,
Эй суруди ман, агар дорӣ ту ҳам болу паре.
Ман аминам, мерасад ҳар як садои мо ба ӯ,
Ҳар як овози пур аз меҳру вафои мо ба ӯ,
Кӯҳсорон ҳеҷ натвонанд садди раҳ шаванд,
Мебарад бӯии муаттарро ҳавои мо ба ӯ.

Мирзо Турсунзода

§ Супориш:

1. Шеърро ифоданок хонед.
2. Дар бораи Ватан нақле нависед.

ҶАВОБИ ЧИСТОНҲО

Машқи 4 – 1. аломати зарб
2. офтобпараст

Машқи 9 – дарё

Машқи 15 – асбоби суратгир (фотоаппарат)

Машқи 42 – анор

Машқи 50 – соя

Машқи 50 – арра

Машқи 57 – илм

Машқи 58 – барф

Машқи 68 – барф

Машқи 97 – ҳавопаймо

Машқи 124 – барқ

Машқи 130 – илм

Машқи 138 – тӯб

Машқи 140 – шутурмурғ

МУНДАРИҶА

Дарси 1 – Такрор. Таркиби калима	7
Дарси 2 – Кор бо матн. Тобистони ман	9
Дарси 3 – Кор бо матн	11
Дарси 4 – Диктант	13
Дарси 5 – Феълҳои бевосита ва бавосита	13
Дарси 6 – Кор бо матн. 22-юми сентябр – Рӯзи Рӯдакӣ	16
Дарси 7 – Феъли монда	18
Дарси 8 – Феъли гузаранда	21
Дарси 9 – Шакли нақлии феъл	23
Дарси 10 – Диктант	25
Дарси 11 – Сохти феъл	26
Дарси 12 – Кор бо матн оид ба феъли таркибӣ	28
Дарси 13 – Замонҳои феъл. Замони гузашта	30
Дарси 14 – Феъли замони ҳозира	32
Дарси 15 – Замони ояндаи феъл	35
Дарси 16 – Сиғаҳои феъл. Сиғаи хабарӣ	39
Дарси 17 – Сиғаи шартӣ-хоҳишмандӣ. Сиғаи амрӣ	41
Дарси 18 – Инкишофи нутқ	44
Дарси 19 – Кор бо матн. Кишвари худро омӯз.....	47
Дарси 20 – Хониши мустақилона. Мирзо Турсунзода	50
Дарси 21 – Қироати порчаҳои манзум дар бораи Тоҷикистон	52
Дарси 22 – Такрори боби феъл	54
Дарси 23 – Коргузорӣ (табрикнома, тавсиянома)	56
Дарси 24 – Имлои пайвандҳои тобеъкунандаи: <i>дар ҳолате</i> <i>ки, бе он ки</i>	58
Дарси 25 – Имлои пайвандҳои: <i>ба андозае ки, ҳамон (ҳамин</i> <i>қадар), ба тавре ки</i>	60
Дарси 26 – Нақл аз рӯи расми «Фаслҳои сол»	63
Дарси 27 – Ҳиссаҳои забони тоҷикӣ.....	64

Дарси 28 – Кор бо матн. Тарҷума	67
Дарси 29 – Хониши мустақилона. Муъмин Қаноат	69
Дарси 30 – Кор бо матн	71
Дарси 31 – Нидо ва имлои он	73
Дарси 32 – Кор бо матн. Иди Сада	75
Дарси 33 – Такрори боби морфология	78
Дарси 34 – Ҷумлаҳои содда ва мураккаб	81
Дарси 35 – Кор бо матн	83
Дарсҳои 36 - 37 – Кор бо матн. Маҳорати дар нутқ кор фармудани ҷумлаи содда ва мураккаб	86
Дарси 38 – Сарҷумла ва ҷумлаи пайрав	88
Дарси 39 – Ҷойи сарҷумла ва ҷумлаи пайрав дар нутқ	90
Дарси 40 – Инкишофи нутқ. «Қаҳрамонон абадзиндаанд»	93
Дарси 41 – Кор бо матн.	95
Дарси 42 – Хониши мустақилона. Лоиқ Шералӣ	97
Дарси 43 – Кор бо матн, бо истифодаи пайвандакҳо	99
Дарси 44 – Кор бо матн. Маҳорати саволгузори ба матни хондашуда.....	101
Дарси 45 – Коргузори (навиштани шарҳи ҳол)	104
Дарси 46 – Ҷумлаи бешахс	105
Дарси 47 – Коргузори (навиштани мактуб-нома)	107
Дарси 48 – Ҷумлаи умумишахс	109
Дарси 49 – Хониши мустақилона. Гулназар Келдӣ	111
Дарси 50 – Мутолиаи порчаҳои манзум.....	113
Дарси 51 – Ҷумлаи мураккаби бепайвандак	114
Дарси 52 – Инкишофи нутқ. Ҷойҳои (ёдгориҳои) таърихии Тоҷикистон	116
Дарси 53 – Нақл аз рӯи расм	118
Дарси 54 – Ҷумлаи пайрави монандӣ	120
Дарси 55 – Диктант	123
Дарси 56 – Ҷумлаи пайрави миқдору дараҷа	123

Дарси 57 – Кор бо матн. Панду ҳикматҳои бузургон	125
Дарси 58 – Иҷрои машқҳо. Бозиҳои грамматикӣ	126
Дарси 59 – Инкишофи нутқ. Мунозираи меваҳо	129
Дарси 60 – Ҷумлаи пайрави тарзи амал	131
Дарси 61 – Кор бо матнҳо	134
Дарси 62 – Такрор	136
Дарси 63 – Маҳорати нақли матни хондашуда	138
Дарси 64 – Истифодаи дурусти вожаҳои нави забони тоҷикӣ дар нутқи шифоӣ ва хаттӣ	140
Дарси 65 – Кор бо матни «Нақби Анзоб»	142
Дарси 66 – Диктант	145
Дарси 67 – Кор бо матн	145
Дарси 68 – Такрори боби морфология ва синтаксис	147
Матнҳо барои инкишофи нутқи мураттаб.....	152
Ҷавоби чистонҳо	155